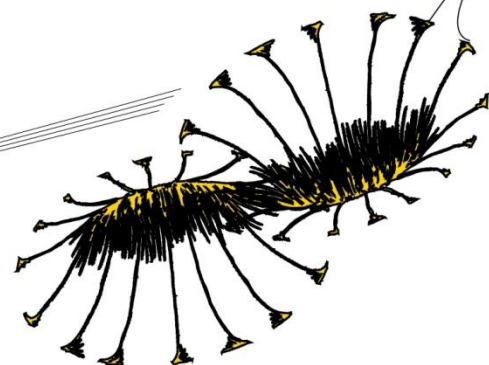

Maatschappij dichtbij!

Een ontwerponderzoek naar een effectief lesprogramma over een lokaal thema

Verslag Onderzoek van Onderwijs (10 EC)

Vak: Maatschappijwetenschappen

Student: Dineke Wagenaar MSc

Studentnummer: s1008005

1^e begeleider: dr. Margarita Jeliazkova

2^e beoordelaar: dr. Jan van der Meij

Datum: 23 juni 2016

Samenvatting

Aanleiding & Doelstelling

Friesland krijgt de komende jaren te maken met een aantal ingrijpende demografische veranderingen, waaronder een sterke bevolkingskrimp. Deze krimp zal zorgen voor talloze veranderingen, zo niet problemen, op verschillende leefgebieden. Onder inwoners roept dit vraagstukken op als: *“Kan ik later een baan vinden in deze regio, of moet ik verhuizen naar een ander deel van Nederland? Is er nog voldoende zorg voor mijn oma? Kunnen mijn kinderen hier later wel naar school, of is de dichtstbijzijnde school op 20 km afstand? En wat gebeurt er met mijn voetbalclub / turnvereniging / manage? Kunnen die in stand blijven?”* Deze vragen zijn voor iedereen in dit gebied relevant, maar zeker voor jongeren. Toch wordt er tijdens maatschappijleer en maatschappijwetenschappen niet of nauwelijks aandacht aan besteedt. Dit vormde de aanleiding van deze ontwerpopdracht: een project over de krimp in Friesland.

Tijdens een oriënterend gesprek op een middelbare school, waar ik deze ontwerpopdracht zou willen testen, bleek dat de docent daar worstelde met enkele didactisch problemen rondom de huidige praktische opdracht (PO) Maatschappijwetenschappen, waarvan het grootste probleem de effectiviteit van de PO was: *hebben ze er nou echt iets van geleerd?*

Bovenstaande problemen leiden tot het formuleren van de volgende doelstelling: ‘ontwerp een effectieve onderzoeksopdracht voor maatschappijwetenschappen, rondom het thema ‘krimp in Friesland.’ Dit vertaalde zich in de volgende hoofdonderzoeksvraag:

“Hoe ontwerp ik een effectief lesprogramma over de Krimp in Friesland, waarbij leerlingen meer kennis opdoen over dit thema, zelf bepalen of dit al dan niet een maatschappelijk probleem is en meer betrokken raken bij lokale thematiek?”

Onderzoeksopzet

Het onderzoek is gestart met een literatuuronderzoek, waarbij o.a. literatuur over effectief lesgeven d.m.v. backward design, literatuur over kritisch denken over politieke problemen en literatuur over verschillende leertheorieën is gebruikt. Op basis hiervan is een nieuwe PO ontworpen, met als thema ‘krimp in Friesland.’ Tijdens deze PO gaan leerlingen eerst, in verschillende deelopdrachten en klassikaal, uitzoeken of krimp in Friesland een probleem is en tot welk *type* probleem krimp in Friesland wordt gerekend. Dit heeft als doel, om leerlingen te laten inzien dat kennis over een politiek probleem, veelal subjectief is, en dat bepaalde ideeën of definities het construct zijn van sociale interacties (constructivisme).

Vervolgens dienen leerlingen zelf na te denken tot welk *type* probleem zij krimp in Friesland rekenen, en stemmen daar hun hoofdonderzoek op af.

Om te beoordelen in hoeverre bovenstaand ontwerp, voldoet aan de vooraf gestelde eisen, is een kwalitatief veldexperiment uitgevoerd. De PO ‘krimp in Friesland’ is in een tweetal havo 5 klassen getest. Na afloop heeft een productevaluatie (cijfers) en een procesevaluatie plaatsgevonden. Tijdens de procesevaluatie is gebruik gemaakt van rondetafelgesprekken (focus groups) om er achter te komen in hoeverre de informele leerdoelen zijn behaald.

Resultaten & aanbevelingen

De resultaten van dit ontwerp onderzoek zijn zeer bevredigend: de gekozen aanpak van de nieuwe PO Maatschappijwetenschappen blijkt goed te werken. Van de vooraf gestelde leerdoelen, zijn de meeste behaald. Door gebruik te maken van een theoretisch kader over kritisch nadenken over

politieke problemen, laat je leerlingen op een andere manier aankijken tegen het “probleem” krimp. Leerlingen hebben ontdekt dat er verschillende visies zijn op zowel het probleem als de oplossingen. Daarnaast was het werken met deelopdrachten en een hoofdopdracht, waarbij zij zelf mochten kiezen tot welk *type* probleem zij krimp rekenden succesvol: leerlingen kozen verschillende typen problemen, wat zorgde voor een mooie variatie in de onderzoeken die zij hebben uitgevoerd. Ook een belangrijk onderdeel van het succes van de nieuwe aanpak, was het aspect van ‘delen.’ Door tijdens verschillende presentaties (tussentijds en eindpresentaties) kennis te maken met elkaars aanpak, konden leerlingen ook veel van elkaar leren. Bij de kwalitatieve analyse bleek namelijk dat naast het eigen onderzoek, leerlingen ook veel van elkaars onderzoeken hebben geleerd.

Samengevat, kunnen op basis van dit onderzoek en de resultaten de volgende aanbevelingen worden gedaan:

1. Gebruik theorie om leerlingen te doen inzien dat politieke problemen door verschillende betrokkenen anders wordt gezien. Ga met elkaar het gesprek aan, om te kijken of je überhaupt met een probleem te maken hebt, en zo ja, welk soort probleem het is. Probeer er achter te komen of het mogelijk is om dezelfde taal te spreken over een probleem. (Hiervoor kan de theorie ‘kritisch denken over politieke problemen van Jeliaskova en Hoppe (2012) worden gebruikt, maar ook andere theorieën met een constructivistische insteek).
2. Geef leerlingen de ruimte om zelf te bepalen tot welk *type* probleem zij krimp in Friesland rekenen, en hier vervolgens hun onderzoeks aanpak op te baseren. Hierdoor worden zij zelf meer “eigenaar” van hun onderzoek, dan dat ze een vooraf bepaald onderzoek moeten uitvoeren.
3. Laat leerlingen het thema zelf ‘ervaren.’ Leerlingen raken nauwer betrokken bij het thema, door onderzoek te doen “buiten het klaslokaal.” Tijdens de rondetafelgesprekken na afloop werd aangegeven, dat ze het meeste hadden geleerd van “dat gesprek met die man” of de presentatie van een ander groepje over een respondent.

Voorwoord

In mei 2014 startte ik de master “Leraar voortgezet hoger onderwijs maatschappijleer” (LVHOM) aan de Universiteit Twente. Tijdens een eerdere minor ‘leren lesgeven’ had ik in 2012/2013 kennisgemaakt met het prachtige vak van docent maatschappijleer. Nadat ik mijn studie Public Management had afgerond, wilde ik ook hiervoor graag mijn diploma behalen.

Ik startte de master LVHOM op een ietwat ongebruikelijke manier, namelijk met het vrije project (5 EC). Dit heb ik ingevuld door een stage te lopen in Indonesië. In de zomer van 2014 heb ik daar namelijk enkele maanden Engelse les gedoceerd aan kinderen in een arme wijk in Jakarta. Een ontzettend mooie belevenis.

Vervolgens kwamen de ‘gewone’ vakken van de master, zoals Onderwijskunde & Vakdidactiek. Alles om ons voor te bereiden om een “goede”, inspirerende docent te worden. Vervolgens kwam ook de grote stage van 100 EC voorbij, die ik met veel plezier liep op het Dockinga College te Dokkum.

En nu ben ik alweer aanbeland bij het laatste deel van deze master: een ontwerp- en onderzoeksopdracht, in het kader van het vak “Onderzoek van Onderwijs.”

De studiewijzer geeft aan dat het de bedoeling is om *onderzoek te doen naar een vak- of profiel didactisch onderwerp*, binnen jouw schoolvak.

Ik heb vrijwel niet getwijfeld over mijn onderwerp... “(De gevolgen van) Krimp in Friesland.”

Inmiddels al weer bijna 2 jaar geleden ben ik afgestudeerd (MSc Public Administration) met een onderzoek naar de vermeende braindrain van hogeropgeleide jongeren in Noordoost-Friesland. Dit onderzoek ben ik toentertijd begonnen, doordat ik mij zorgen maak over de streek waar ik vandaan kom, en waaraan ik sterk gehecht ben. Vragen als: “Hoe gaat het verder met Noordoost-Friesland?” “Liggen hier toekomstmogelijkheden voor mij?” “Kunnen mijn kinderen hier later naar school?” zijn hier het gesprek van de dag.

Tijdens dit afstudeeronderzoek, ben ik mij gaan verdiepen in het fenomeen ‘krimp’ en specifiek de oorzaken van het wegtrekken van hogeropgeleide jongeren. Het onderzoek werd een succes! Bijna 300 respondenten werkten mee, zodat een duidelijk beeld geschetst kon worden van de uitstroom van hogeropgeleide jongeren uit Noordoost-Friesland.

Ik heb ontzettend veel van dit onderzoek geleerd en ben door het onderzoek op een andere, meer objectieve manier gaan kijken naar de krimp. Deze ervaring wilde ik doorgeven aan leerlingen. Tijdens het vak maatschappijleer en maatschappijwetenschappen is weinig aandacht voor deze lokale thematiek, terwijl vrijwel alle inwoners van de perifere zones van Nederland raakt!

Kortom, ik besloot mijn ontwerp- en onderzoeksopdracht te wijden aan het thema ‘krimp in Friesland.’ Ik nam contact op met de docent van mijn oriënterende stage (SP1) Maarten Noorman of hij mogelijkheden had om mijn ontwerpopdracht te ‘testen’ bij zijn leerlingen. Die ruimte was er. Maarten gaf aan zelf niet helemaal tevreden te zijn over de resultaten van de PO Maatschappijwetenschappen en gaf mij de volledige ruimte om een nieuwe PO te ontwerpen en te testen. Hiervoor ben ik hem erg dankbaar. Dankjewel, voor je vertrouwen en de fijne samenwerking.

Mijn verdere dank gaat uit naar mijn afstudeerbegeleidster Margarita Jeliaskova. Zij heeft mij vanaf het begin gesteund in mijn onderwerpkeuze, en heeft mij toen ik meerdere keren vastliep, weer op nieuwe mogelijkheden gewezen. Dankjewel, voor je betrokkenheid, creativiteit en enthousiasme.

Daarnaast wil ik mijn 2^e beoordelaar bedanken: Jan van der Meij. Margarita en ik vonden het wel toepasselijk om hem te vragen, met zijn Friese “roots.” Hoewel hij het ontzettend druk heeft, als opleidingsdirecteur van ELAN, heeft hij de tijd genomen om mijn scriptie te beoordelen, dankjewel daarvoor.

Ook wil ik de andere docenten van de lerarenopleiding Maatschappijleer / Maatschappijwetenschappen bedanken, die mij een leuke, leerzame tijd hebben bezorgd tijdens de colleges.

Ook een dankwoord aan mijn huidige werkgever: RMC De Friese Wouden, en in het bijzonder mijn leidinggevende aldaar Karin Kooijman: dankjewel dat jullie mij hebben gesteund, terwijl ik werken combineerde met deze studie. Karin, bedankt voor je enthousiasme en de vrijheid / flexibiliteit die het voor mij mogelijk maakte, deze studie succesvol af te ronden.

Ten slotte gaat mijn dank uit naar mijn lieve familie, vrienden en mijn vriend Willem. Dankjewel voor jullie interesse, nieuwsgierigheid waar ik “nu weer mee bezig was” en steun.

Met het afronden van deze 2^e MSc opleiding, komt nu ook ‘echt’ een einde aan mijn studententijd. Hoewel dit toch gepaard gaat met lichte melancholie als ik over het campusterrein loop, kijk ik vol enthousiasme uit naar de toekomst! Werken bij de overheid, in de politiek of in het onderwijs... wat zal de toekomst nog allemaal voor mij in petto hebben?

Één ding weet ik zeker: dat ik met mijn eerstegraads bevoegdheid voor het mooiste vak de middelbare school, over een goede basis beschik!

Dineke Wagenaar

Enschede, juni 2016.

Inhoud

1. Inleiding	11
1.1 Aanleiding.....	11
1.2 Doelstelling.....	12
1.3 Probleemstelling en onderzoeksvraag	12
1.4 Onderzoeksopzet.....	14
2. Theoretisch Kader.....	15
2.1 Theorie: “Understanding by (backward) design”	15
2.2 Theorie: “Kritisch Denken over Politieke Problemen”	19
2.3 Verschillend ‘denken’ over leren: leertheorieën.....	26
3. Methodologie van het ontwerponderzoek	28
3.1 Kwalitatief explorerend veldexperiment.....	28
3.2 Onderzoekspopulatie	29
4. Onderzoeksverslag ‘PO Maatschappijwetenschappen Krimp in Friesland’	30
4.1 Ontwerpfase 1 (PO)	30
4.1.1 Stap 1: Leerdoelen / Gewenste resultaten.....	30
4.1.2 Stap 2: Wijze van beoordeling.....	32
4.1.3 Stap 3: Activiteiten & Instructie	33
4.2 Ontwerpfase 2 (Evaluatiemodel).....	35
4.2.1 Stap 1: Resultaten/ Cijfers van de leerlingen	35
4.2.2 Stap 2: Rondetafelgesprekken / Focus Groups	36
4.2.3 Stap 3: Algehele tevredenheid docent	37
4.3 Uitvoerfase	38
4.4 Evaluatiefase	39
5. Resultaten van het ontwerponderzoek.....	40
5.1 Stap 1: Resultaten/ Cijfers van de leerlingen	40
5.2 Stap 2: Rondetafelgesprekken / Focus Groups	41
5.3 Stap 3: algehele tevredenheid docent	44
6. Conclusie & Discussie	46
6.1 Conclusie	46
6.2 Implicaties van dit ontwerponderzoek (OvO)	47
6.3 Limitaties & aanbevelingen voor vervolgonderzoek / vervolgonwerp.....	48
6.4 Reflectie.....	49
Literatuur	55

Bijlage 1 Schema 3 Stappen Proces (Backward Design)	56
Bijlage 2 Uitgebreid overzicht activiteiten PO.....	57
Bijlage 3 Leerlingenhandleiding PO Maatschappijwetenschappen	62
Bijlage 4: Eindopdrachten van leerlingen.....	81
Bijlage 4.1 Onderzoek onder verschillende generaties.....	81
Bijlage 4.2 Onderzoek onder voetbalclub	90
Bijlage 4.3 Onderzoek onder beleidsmedewerker	97
Bijlage 5. Beschrijving opzet kwalitatieve evaluatie PO (uitgebreid)	105
Bijlage 6 Notulen rondetafelgesprekken (Focus Groups).....	108
Bijlage 7 Evaluatiegesprek met Maarten Noorman	112

1.1 Aanleiding

Krimp

Friesland zal de komende jaren een mix van ingrijpende demografische veranderingen meemaken. Het gaat dan om bevolkingsdaling (krimp), maar ook om een sterke vergrijzing, enige ontgroening, veranderende samenstelling van de Friese huishoudens, en migratie binnen Friesland en tussen Friesland en andere provincies . Deze demografische veranderingen zorgen op talloze gebieden voor veranderingen (zo niet; problemen) zoals:

- Ruimtelijke ordening & wonen
- Leefbaarheid & voorzieningen
- Economie & arbeidsmarkt
- Mobiliteit & Infrastructuur

Men kan in Friesland de krant dan ook niet openslaan, of er staan berichten in over de krimp en over de toekomst van het gebied, veelal met vrij subjectieve koppen als: “Krimp bevolking houdt aan” (Leeuwarder Courant, 2 januari 2014) of “Is er wel perspectief voor Friesland?” (Leeuwarder Courant, 24 augustus 2013). In deze nieuwsartikelen wordt krimp duidelijk neergezet als een *maatschappelijk probleem*. Niet alleen de media, ook de overheid definieert krimp als maatschappelijk probleem: “Krimp wordt gezien als een *breed maatschappelijk probleem*” (Dijkstal & Mans, 2009) of “Krimp, een *structureel maatschappelijk probleem*” (Provincie Groningen, 2009).

Vanuit een persoonlijke betrokkenheid met deze streek, koos ik 'krimp in Friesland' in 2014 als onderwerp voor mijn afstudeeronderzoek voor de MSc Public Administration. Ik onderzocht toen één van de vermoedelijke gevolgen (& oorzaken) van bevolkingskrimp: het wegtrekken van hogeropgeleide jongeren (braindrain) uit Noordoost-Friesland (Wagenaar, 2014). *“Deze braindrain was toch iets verschrikkelijks? We moeten hogeropgeleiden behouden juist voor de provincie!”* althans, zo dacht ik er in 1^e instantie over... Door wetenschappelijk onderzoek te doen naar de

situatie, veranderde mijn eigen visie: de 'braindrain' viel uiteindelijk wel mee, en of het echt een probleem is, is nog maar de vraag. Het is vooral een probleem door de ogen van veel Friezen, maar mensen uit het Westen van het land, zullen het amper als probleem zien. Kortom: door te onderzoeken, werd mijn blik op de situatie genuanceerd, meer objectief. Dit is iets wat ik graag aan mijn leerlingen Maatschappijwetenschappen mee zou willen geven, maar hoe?

Maatschappelijke problemen

Bij zowel maatschappijleer als maatschappijwetenschappen wordt veel aandacht besteed aan 'maatschappelijke problemen'. Het is onderwerp van tal van praktische opdrachten. Maar wat is precies een 'maatschappelijk probleem' en hoe kunnen leerlingen deze het beste onderzoeken?

In het verlengde hiervan: Is krimp een maatschappelijk probleem? Zo ja, is het een geschikt onderwerp voor leerlingen maatschappijleer of -wetenschappen om te onderzoeken? En wat is daarvoor een effectieve manier?

1.2 Doelstelling

De doelstelling van dit onderzoek is, om een onderzoeksopdracht te ontwerpen voor leerlingen maatschappijwetenschappen, rondom het thema 'krimp in Friesland.'

Deze onderzoeksopdracht dient ervoor te zorgen dat leerlingen meer kennis opdoen over 'krimp in Friesland' om vervolgens zelf kunnen bepalen of zij dit wel of niet als een maatschappelijk probleem zien, en waarom. Hierdoor raken zij meer betrokken bij lokale thematiek.

1.3 Probleemstelling en onderzoeksvraag

Probleem 1: Nauwelijks aandacht voor lokaal thema "krimp" in curriculum MAA en MAW

Op de 2 scholen waar ik mijn schoolpractica heb afgelegd, viel het mij op dat in de huidige lesprogramma's van zowel maatschappijleer als maatschappijwetenschappen, geen aandacht wordt besteed aan de lokale thematiek rondom de krimp in Friesland.

Dit is jammer, want het is een ontzettend actueel thema, en heeft hoogstwaarschijnlijk veel impact op de toekomst van de leerlingen.

Zoals al aangegeven, is Friesland namelijk één van de regio's in Nederland waarin sprake zal zijn van belangrijke demografische veranderingen in de nabije toekomst: het aantal inwoners en op termijn ook het aantal huishoudens zal dalen en de bevolkingssamenstelling zal door ontgroening en vergrijzing sterk wijzigen. Dit heeft ingrijpende gevolgen voor de (toekomstige) leefbaarheid van het gebied. Het roept vraagstukken op als: Kan ik later een baan vinden in deze regio, of moet je verhuizen naar een ander deel van Nederland? Is er nog voldoende zorg voor mijn oma? Kunnen je kinderen hier later wel naar school, of is de dichtstbijzijnde school op 20 km afstand? En wat gebeurt er met jouw voetbalclub / turnvereniging / manage? Kunnen die in stand blijven?

Deze vragen zijn voor iedereen in dit gebied relevant, zeker voor jongeren.

Het onderwerp “Krimp en leefbaarheid” is daarom zeer geschikt om als ‘maatschappelijk verschijnsel / probleem’ te gebruiken bij een onderzoeksopdracht maatschappijwetenschappen.

Ten eerste, omdat het onderwerp goed aansluit bij de wereld van de jongeren. Bijna dagelijks komen zij met nieuws over de krimpproblematiek in aanraking. Ook direct of indirect raakt het de leerlingen: *het lokale ziekenhuis sluit, vader is zijn werk kwijt en kan geen nieuwe baan meer in de regio vinden, er sluiten alweer enkele basisscholen...* Vrijwel iedereen in de streek heeft dan ook een mening over de krimp, over de gevolgen en de mogelijke oplossingen.

Ten tweede, is krimp een ontzettend complex verschijnsel, dat zich uitermate leent voor “ontrafeling.” Krimp *an sich* is namelijk niet het probleem, het zijn vooral de (gevreesde) gevolgen voor de leefbaarheid, werkgelegenheid, veiligheid et cetera van een gebied. Die zijn ook nog eens lastig te voorspellen, waardoor er veel onenigheid is over mogelijke oplossingen. Vandaar dat dit thema zich uitermate leent om eens goed de tanden in te zetten/uit te pluizen, in de vorm van een PO. Dit soort complexe problematiek daagt leerlingen uit, en maakt zo aanspraak op hun natuurlijke nieuwsgierigheid: de beste manier om onderzoeksvaardigheden te ontwikkelen.

Ten derde, is het een relatief ‘veilig’ thema, om leerlingen zelfstandig mee aan de slag te laten gaan. Bij de behandeling van wat ‘pittigere’ onderwerpen, wil je dit als docent misschien in de veilige setting van het klaslokaal doen.

Probleem 2: Ontevredenheid docent over huidige PO Maatschappijwetenschappen

Toen ik Maarten Noorman, docent Maatschappijleer & -Wetenschappen aan het Lauwers College te Buitenpost, benaderde voor het uitvoergedeelte van mijn ontwerpdocent, gaf hij aan dat hij mogelijkheden zag, rondom de PO Maatschappijwetenschappen.

Hij was niet helemaal tevreden over de resultaten van de huidige PO. Deze huidige PO bestond uit *het uitgebreid in kaart brengen van een zelfgekozen maatschappelijk probleem (betrokken groepen, visies, belangen, argumenten en oplossingen)*. Hierbij was één van de voorwaarden, dat *ten minste één betrokken groep werd geïnterviewd / enquêtes afgenomen*.

Tijdens het oriënterende gesprek met Maarten, blijkt dat de resultaten altijd zeer uiteenlopen.

Sommige leerlingen verdiepen zich, volgens hem, inderdaad goed in de problematiek, de verschillende actoren, standpunten et cetera. Anderen ‘knippen en plakken’ van internet, en leveren dat in. De docent denkt dat het onderwerp eigenlijk te breed is, en dat de leerlingen daardoor in het wilde weg op zoek gaan naar problemen. Er is gebrek aan duidelijke kaders.

En wat hebben de leerlingen na het voltooien van deze PO nou echt geleerd? Ook daarover is Maarten niet helemaal tevreden. Ja, ze zijn aan het ‘onderzoeken’ geweest en hebben ook kennisgemaakt met het afnemen van een interview / enquête. Maar verder? Zullen ze deze vaardigheden vasthouden, of zijn ze die al heel snel weer vergeten? Wisten de leerlingen bij de aanvang van deze opdracht *waarom* ze deze PO gingen uitvoeren (leerdoelen)?

Onderzoeksvraag

Dit ontwerpdocent heeft als doelstelling een nieuwe PO Maatschappijwetenschappen te ontwerpen, die een oplossing biedt voor bovenstaande problemen.

Eenzijds, zal dus worden onderzocht hoe maatschappelijke problemen (in dit geval krimp) het beste

onderwezen kunnen worden, en anderzijds zal worden onderzocht hoe een PO zo effectief mogelijk kan zijn (‘hebben ze er ook *echt* wat van geleerd’).

De hoofdonderzoeksvraag luidt dan ook:

“Hoe ontwerp ik een effectief lesprogramma over de krimp in Friesland, waarbij leerlingen meer kennis opdoen over dit thema, zelf bepalen of dit al dan niet een maatschappelijk probleem is en meer betrokken raken bij lokale thematiek?”

1.4 Onderzoeksopzet

Literatuuronderzoek

Al startpunt zal literatuur worden geraadpleegd, o.a. over hoe je de effectiviteit van je lesprogramma verbetert door op een andere manier te ontwerpen, theorie over het lesgeven over complexe politieke problemen en theorie over *hoe* men leert (leertheorieën).

Ontwerpfase

Vervolgens zal op basis van de inzichten uit de literatuur, de nieuwe PO worden vormgegeven. Er zal een uitgebreide & aantrekkelijke leerlingenhandleiding worden ontworpen.

Uitvoerfase

Tijdens deze fase zal de nieuw ontworpen PO worden ‘getest’ bij twee havo 5 klassen Maatschappijwetenschappen op het Lauwers College in Buitenpost.

Resultatenfase

Tijdens deze fase zullen de resultaten van de PO worden bepaald. In hoeverre zijn de gestelde leerdoelen behaald? Op basis hiervan kunnen conclusies worden getrokken, en aanbevelingen worden gedaan. Naast een evaluatie van de resultaten, zal er ook reflectie op het project plaatsvinden, zowel op basis van eigen observaties als ook die van de middelbare school docent.

Afsluitend colloquium

Tijdens een afsluitende presentatie, zal de onderzoekster haar onderzoek presenteren.

2. Theoretisch Kader

Welke eisen stel ik aan mijn ontwerp, gebaseerd op inzichten uit de literatuur?

2.1 Theorie: “Understanding by (backward) design”

In de dagelijkse praktijk van het lesgeven komt het er vaak op neer dat je als leraar bezig bent met de stof uit de methode, lessen geeft zodat leerlingen deze kennis “onthouden” en vervolgens (standaard) toetsen gebruikt om de scores te bepalen. *Iedereen tevreden toch?*

Natuurlijk is dit heel “zwart-wit” geredeneerd, maar toch werk je ongetwijfeld vaker op bovenstaande manier dan je denkt... Als leraar dien je je vaak te houden aan een vaststaand curriculum (zoals de Centrale Eindexamens) en staan je lessen in het teken van de eindtermen uit dat curriculum. Af en toe geef je wel eens een les over iets anders dan de voorgeschreven stof, iets wat jij belangrijk of leuk vindt om de leerlingen te leren, maar dit is de uitzondering. En eigenlijk is dat heel jammer. Vraag maar eens aan leraren *waarom* ze lesgeven? Dan krijg je vaak het antwoord: “Ik werk graag met kinderen, en ik wil ze ook echt iets *leren*.” Maar wat wil je ze precies leren? Wat is de moeite waard om te leren? En leren ze dat op bovenstaande gangbare methode met focus op de eisen van het centraal eindexamen, strakke lesmethodes en PTA's?

In 1995 zong kinderkoor “Kinderen voor Kinderen” hierover al het volgende:

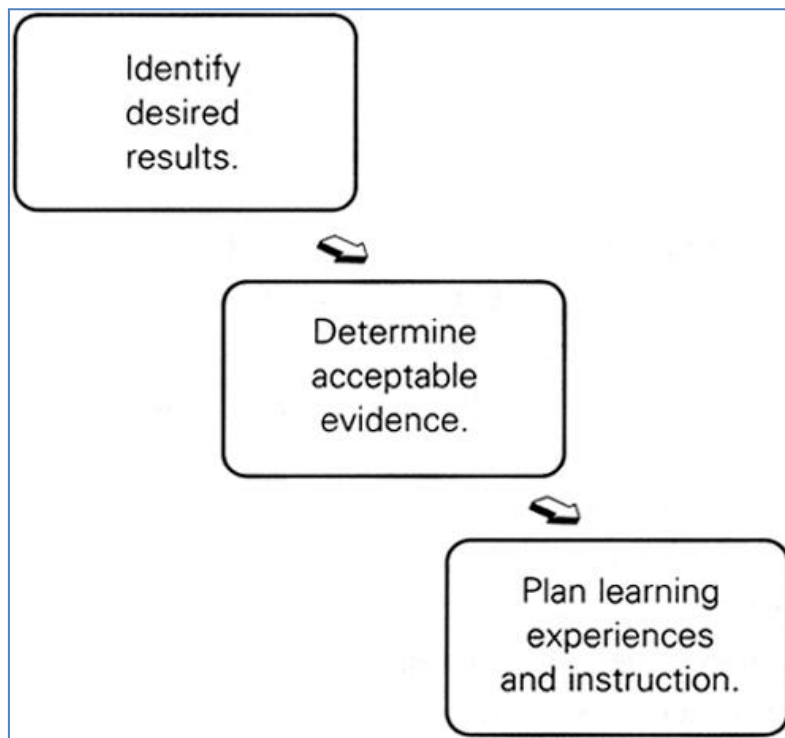
*Elke dag leer ik op school weer honderdduizend dingen
Maar nooit krijg ik eens onderwijs in lachen en in zingen
Geschiedenis en tekenen, handvaardigheid en sport
Maar hoe je vrolijk op moet staan schrijft niemand op het bord!
Ik weet hoe ik moet rekenen en foutloos zinnen schrijven
Maar dat geeft geen garantie dat ik altijd blij zal blijven
En als ik op de blinde kaart haast alle steden ken
Dan wil dat nog niet zeggen dat ik straks gelukkig ben*

Bovenstaande liedjestekst sluit goed aan bij één van de uitgangspunten van de theorie van “understanding by design”: “Leren moet een doel dienen, en geen doel op zich vormen.” Auteurs Wiggins en McTighe (1998) stellen dat bij het ontwerpen van een les / lessenserie / curriculum de doelen altijd als uitgangspunt dienen te worden genomen. Vervolgens dien je te bedenken hoe je kunt weten/meten of die doelen bereikt zijn aan het einde van de les / lessenserie. De laatste stap is dan om daar leeractiviteiten en instructie bij te bedenken.

Dit wordt ook wel “Backward Design” genoemd, omdat je lesontwerp/ curriculum ontwerp start met het “einde:” de doelen. Van daaruit werk je terug naar lesactiviteiten.

In de dagelijkse praktijk van het lesgeven, merk je namelijk dat je vaak les per les bedenkt wat je gaat doen, en daar het boek / de methode al uitgangspunt bij neemt. Welke termen horen bij dit thema? Welke begrippen moet ik ze leren voor dit hoofdstuk? Welke belangrijkste theorieën komen terug op de toets? Je bent dan eigenlijk aldoor bezig met lesgeven rondom het boek en de begrippen van de toets. Waarom? Waarom is het zo belangrijk dat leerlingen precies weten wat “de kiesdrempel” is of hoe men in Engeland stemt? Vind jij dat belangrijk als leraar? Of vindt ‘het boek’ dat belangrijk?

Wiggins en McTighe (1998) visualiseren hun gedachtegang over het ontwerpen van een effectief lesprogramma, in het “3 stages” proces, zie figuur 1.

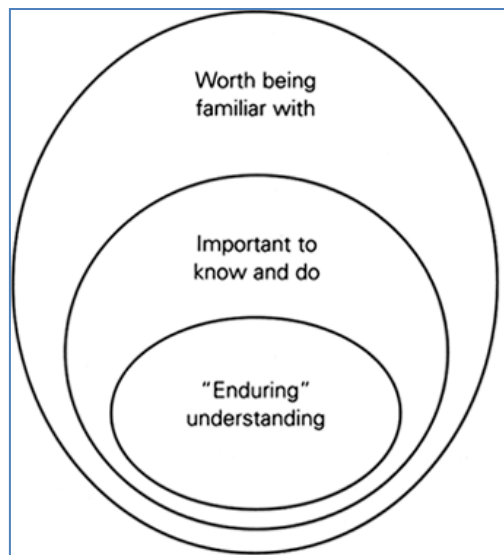
Figuur 1: Stages in the Backward Design Process (Wiggins & McTighe, 1998)

Stap 1: Definieer doelen.

Wat moeten de leerlingen weten en kunnen aan het einde van de les / lessenreeks? Wat zijn de belangrijkste kennis en vaardigheden? Welke ideeën / theorieën wil je dat ze echt bijblijven? Tijdens deze stap definieer je de beoogde resultaten aan het einde van de les / lessenserie.

De theorie van “understanding by design” leert ons dat hierin verschillende niveaus mogelijk zijn. Je kunt bijvoorbeeld van bepaalde zaken vinden dat leerlingen het slechts bekend in de oren moet klinken (zoals bijvoorbeeld de kiesdrempel). Van andere zaken vind je het echt belangrijk dat leerlingen de kennis (politieke partijen) en de vaardigheden (standpunten innemen geredeneerd vanuit een politieke partij) in huis hebben. Dan is het er nog het hoogste niveau van “echt begrijpen.” Leerlingen halen dan de onderliggende ideeën en theorieën uit de stof. Na verloop van tijd, als alle details al weer zijn vergeten, weten deze leerlingen nog steeds de essentie van hetgeen ze hebben geleerd. Dit nemen ze waarschijnlijk hun hele leven mee.

Wiggins en McTighe (1998) visualiseren de verschillende leerniveaus in verschillende ringen, zie figuur 2.

Figuur 2 Establishing Curricular Priorities Wiggins & McTighe, 1998)

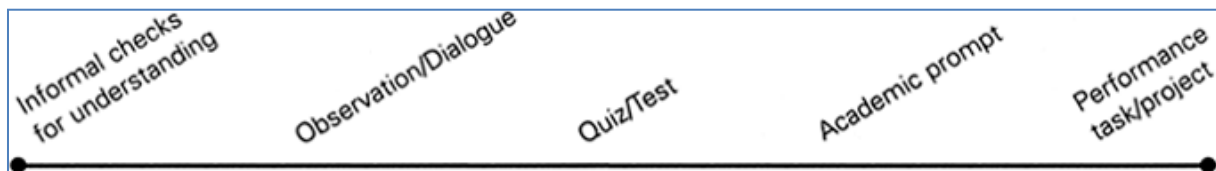
Maar welke theorieën en begrippen zitten nou in welke ring qua belangrijkheid? Hoe bepaal je als leraar welke stof belangrijk is dan andere stof? Ook hiervoor geven Wiggins & McTighe (1998) tips. Als uitgangspunt nemen zij hierbij de leraar die streeft naar het hoogste leerniveau (“écht, langdurig begrijpen”).¹ Zij formuleren hierbij 4 criteria/filters:

1. In welke mate heeft het idee/onderwerp/proces te maken met de belangrijkste inzichten uit jouw vak, waar leerlingen ook na hun schooltijd wat aan hebben?
2. Raakt het idee/onderwerp/proces de kern van de leerdoelen, door er op meerdere manieren actief mee bezig te zijn?
3. In welke mate stimuleert het idee/onderwerp/proces het “ontrafelen” van ingewikkelde materie door de leerlingen?
4. In welke mate heeft het idee/onderwerp/proces invloed op de betrokkenheid van de leerlingen bij het onderwerp?

Stap 2: Bepaal aanvaardbaar bewijsmateriaal

Hoe bepaal je of studenten jouw gedefinieerde leerdoelen ook daadwerkelijk hebben bereikt? Is een toets in de toetsweek het enige middel? En moet je daar een cijfer aanhangen?

Wiggins en McTighe (1998) stellen dat er meerdere manieren zijn om leerlingen te beoordelen:

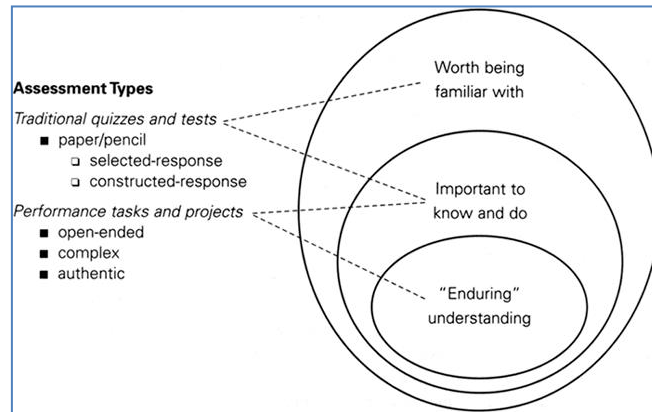

Figuur 3: Continuum of Assessment Methods (Wiggins & McTighe, 1998)

¹ Zij geven ook aan dat dit, ook bij “backward design” niet altijd nodig is. Voor sommige lessen kun je als leraar ook streven naar een lager niveau. Maar voor de theorie over “understanding by design” gaat het wel echt om het stukje werkelijke “understanding” oftewel het hoogste leerniveau.

Van informele checks tot en met een echte taak/project, waarmee je hogere leerdoelen zoals 'het echt begrijpen' (zie hiervoor) kunt toetsen.

Onderstaand figuur 4 geeft de match aan tussen het type beoordeling (Assessment Types) en het niveau van de leerdoelen:

Figuur 4: Curricular Priorities and Assessments (Wiggins & McTighe, 1998)

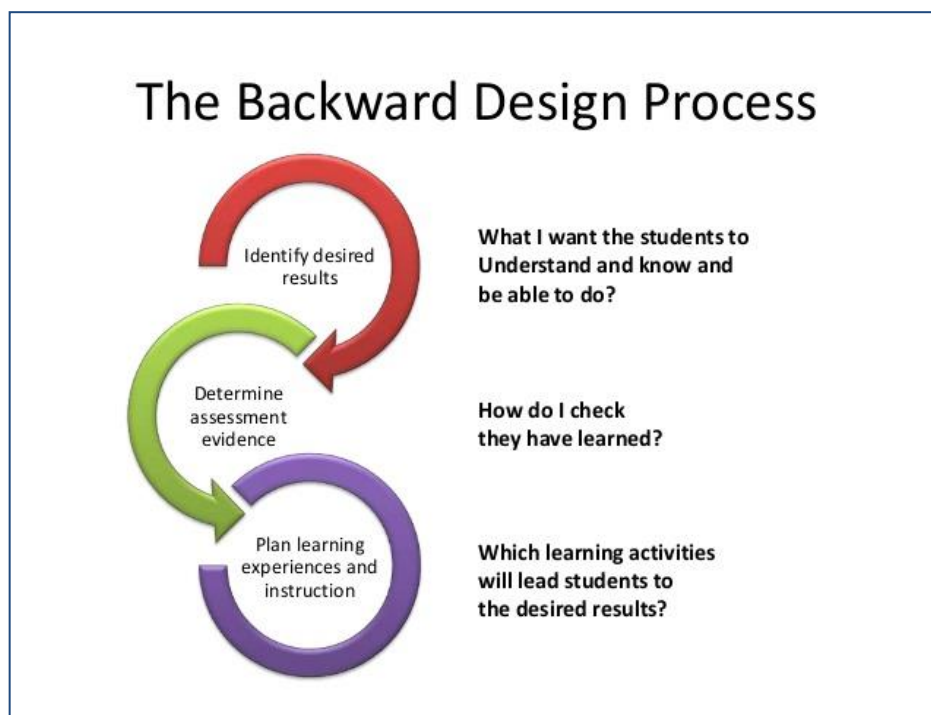
Stap 3: Plan leeractiviteiten en instructie

In de eerste stappen heb je de leerdoelen bepaald, en de mate waarop je wilt testen of deze leerdoelen zijn bereikt. In deze laatste stap plan je de leeractiviteiten die dit resultaat zullen bewerkstelligen, en welke instructie daarbij hoort.

Het is belangrijk om hierbij uit te gaan van de leeractiviteiten *van de leerling*. Focus je op wat de leerling doet, en niet op wat jij als docent doet. (Wordt ook wel “activerende leer methode” genoemd.)

Wiggins en McTighe (1998) adviseren ook om bij het vormgeven van de leeractiviteiten niet alleen te denken aan het hand- en werkboek van de methode. Gebruik deze als ondersteuning, maar gebruik ook andere bronnen.

In figuur 5 nogmaals het 3 stappen “backward design process.”

Figuur 5: Het Backward Design Process
(Wiggins & McTighe, 1998)

Het “Backward Design” model is een handig hulpmiddel bij het ontwerp van je eigen lessen /curriculum. Door te starten met het definiëren van je werkelijke doelen, en op basis daarvan de toetsing en de lesactiviteiten te ontwerpen, blijf je veel dicht bij de eigenlijke intentie van je lessen/curriculum. Een praktische handleiding, met gerichte vragen bij elke stap is te vinden in bijlage 1.

2.2 Theorie: “Kritisch Denken over Politieke Problemen”

Bij zowel maatschappijleer als maatschappijwetenschappen wordt veel aandacht besteed aan ‘maatschappelijke problemen’. Het is onderwerp van tal van praktische opdrachten. Maar wat is precies een ‘maatschappelijk probleem’ en hoe kunnen leerlingen deze het beste onderzoeken?

Jeliazkova en Hoppe (2012) bieden in hun theorie “kritisch denken over politieke problemen” hiervoor een handreiking aan. Hierin stellen zij dat voordat een probleem kan worden opgelost, er eerst onderzocht dient te worden welk *type* probleem het eigenlijk is. Denkt men hetzelfde over het probleem? Heeft men dezelfde normen en waarden? Is er kennis en zekerheid over de oplossingen?

Door het onderzoeken en typeren van het probleem, kun je er vervolgens gericht onderzoek naar doen. Elk type probleem vraagt immers om een andere aanpak. Dit kun als docent, ook gebruiken tijdens het behandelen van complexe, politieke problemen. *Hoe dan?*

Als uitgangspunt nemen Jeliazkova en Hoppe (2012) dat voordat gekeken kan worden naar oplossingen, het beter is om eerst het probleem goed in kaart te brengen. Anders ga je in principe

ongericht te werk. Helaas... is dit iets wat in de alledaagse praktijk veel voorkomt. Je hebt een probleem, en je hebt daar *nu* een oplossing voor nodig. Dit speelt niet alleen op persoonlijk niveau, maar ook in de politiek. Belangrijke politieke, sociale / maatschappelijke vraagstukken vragen om oplossingen van politici: *het liefst vandaag nog!* Vluchtelingencrisis? Het conflict in Syrië? De verhouding tussen de Europese lidstaten en Rusland? Wij willen als burgers van onze ministers horen hoe dit opgelost gaat worden. Welke maatregelen worden genomen? Wanneer zal er een oplossing zijn?

Bekijk en analyseer voor de aardigheid eens een interview van een tv-journalist met een politicus die net bij een belangrijke top is geweest. Wedden dat meerdere keren het woord “oplossing” wordt genoemd? “En... heeft u al een oplossing voor het probleem? Kunt u zich vinden in de gekozen oplossing?”

Een fase waaraan heel vaak voorbij wordt gegaan, is de fase van het “onderkennen en erkennen” van het probleem: “problem-finding” (Hoppe & Jeliaskova, 2013). Dit is het proces waarin het probleem wordt ontdekt en onderzocht: “Formulating questions before seeking answers (and guessing which are the right ones)” (Hoppe & Jeliaskova, 2013).

Vaak is daar in de politiek geen tijd voor, er zijn acute problemen die nu vragen om een oplossing. Is de oplossing dan echter wel bevredigend? En was de oplossing niet beter geweest als eerst beter over nagedacht was? Of is dit een utopie?

Politieke denkers zoals Charles Lindblom stellen immers dat politieke besluitvorming een proces van “muddling through” is... Een uiterst incrementeel proces, waarbij constant op actuele kwesties dient te worden ingespeeld (evolutionair), en zodoende geen revolutionaire verandering teweeg brengt. Als persoon, en dus ook politicus/bestuurder heb je nou eenmaal een “bounded rationality” zo stelde Herbert Simon, en dus kun je nooit alle kanten van een probleem precies in beeld hebben en daardoor de *ultieme* oplossing kiezen.

Maar moeten we het proces van ‘problem finding’ door het stellen van vragen, het onderzoeken, het in beeld brengen van betrokkenen en het definiëren van het probleem daarom maar helemaal negeren?

Hoppe en Jeliaskova (2013) stellen dat we dat zeker niet moeten doen. In de dagelijkse (politieke) praktijk is het wellicht onontkoombaar om op sommige momenten snel met oplossingen te komen, maar soms is die gelegenheid er wel.

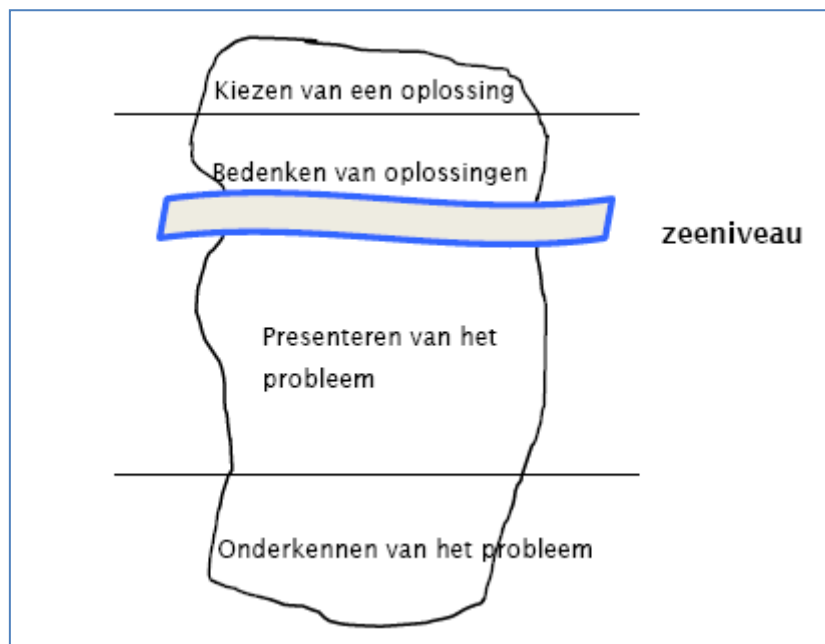
In het vak maatschappijleer en maatschappijwetenschappen is die gelegenheid er zeker! Deze sociale vakken kunnen leerlingen helpen met het verwerven van bepaalde vaardigheden, waar ze later als burger ook hun voordeel mee doen (en de maatschappij ook): “kritisch denken, discussiëren en een (weloverwogen) oordeel geven over sociale en politieke problemen” (Hoppe & Jeliaskova, 2013).

Het ijsbergmodel

Kritisch denken over politieke problemen start met het analyseren van het probleem, en niet met het bedenken van een oplossing. Jeliaskova en Hoppe (2012) visualiseren dit met het ‘ijsberg model’ :

“Van ijsbergen weten we dat slechts ongeveer eentiende boven water ligt; de overige negentienden

bevinden zich onder water en zijn dus niet zichtbaar. Dat is bij politieke problemen ook zo. Wat we 'boven water' zien is de uitkomst van een lang en ingewikkeld proces waarbij vele verschillende mensen, groepen en instituties betrokken zijn. Voordat de mogelijke oplossingen kunnen worden geformuleerd, is er een tijd geweest van rijping, zoeken en vinden van een geschikte benaming van datgene wat door genoeg mensen als probleem kan worden gezien – probleemvinding. De verleiding om alleen naar de zichtbare gedeelten te kijken is groot. Immers, die zijn geordend en overzichtelijk, eenvoudig te duiden en dus geschikt voor een leerboek.”

Figuur 6: Het ijsberg model (Jeliaskova & Hoppe, 2012)

Natuurlijk kun je er als docent voor kiezen, om tijdens de lessen “veilige en afgebakende” politieke problemen te behandelen, waarover al veel bekend is. Echter, de theorie van Wiggins & McTighe (1998) leert ons dat leerlingen het meeste leren als er in de opdracht een fase zit waarin ze zelf het maatschappelijk verschijnsel / probleem ‘ontrafelen.’ *De zoektocht* rondom het duiden van het maatschappelijk probleem/verschijnsel en de onderzoeksvaardigheden waarop dán aanspraak wordt gemaakt, komen in het latere leven ook van pas. De wereld is en blijft complex. Hoe vind je daar een weg in? Hoe kun je op een goede manier een oordeel geven over een complex maatschappelijk probleem?

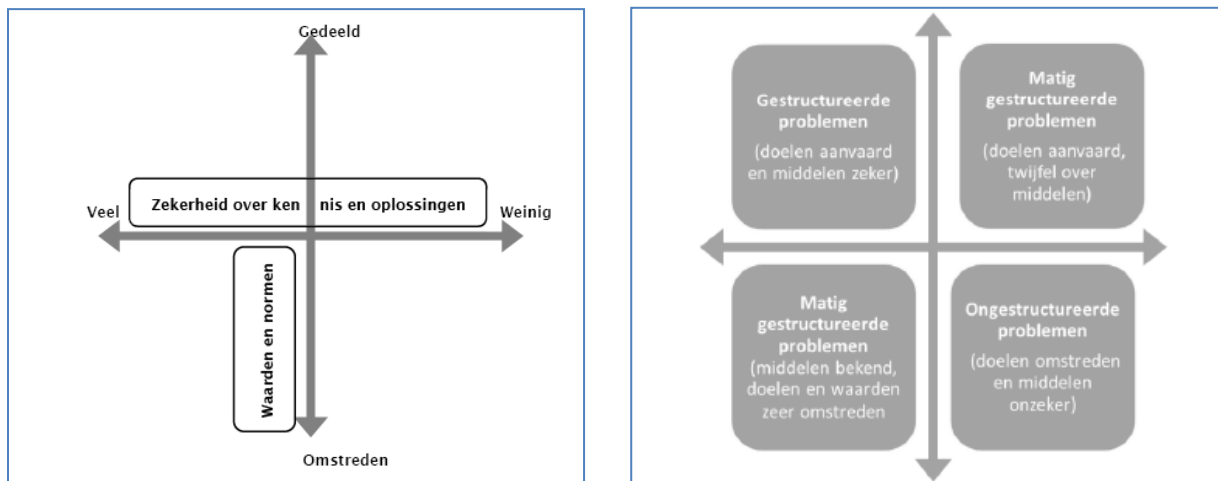
Door leerlingen / toekomstige burgers handvaten te reiken om maatschappelijke problemen te *duiden* (Is het wel of niet een probleem? Wat voor soort probleem?) , te *onderzoeken* (wie zijn er betrokken, cq. wie vindt het een probleem? Wat zijn de gevolgen?) en er vervolgens een *geïnformeerde mening* over te geven over *probleemoplossingen*, help je ze een weg te vinden door deze complexe wereld.

Verschillende typen politieke problemen

De meest eenvoudige definitie van een probleem is dat het gaat om een onaanvaardbare afwijking of kloof tussen een bestaande toestand (hoe is het nu?) en een wenselijke toekomstige toestand (hoe zou het moeten zijn?).

Maar, zo stellen Jeliaskova en Hoppe (2012) niet alle politieke problemen zijn gelijk: *“Over sommige problemen bestaat vrij grote zekerheid, dat wil zeggen, deskundigen en leken kunnen vertrouwen hebben in het nemen van beslissingen of maken van keuzen gebaseerd op een bestaande kennisvoorraad. Bij andere problemen bestaat die zekerheid niet; of omdat die kennisvoorraad nog niet bestaat, of omdat die heel erg onvolledig is; of omdat de wel bestaande kennis onzeker en strijdig is en je er dus meer dan een kant mee uit kunt. Kortom, over de kennis over een probleem kan meer of minder zekerheid bestaan. Wat we willen, de gewenste toekomstige toestand of situatie (moet-zijn), is natuurlijk een kwestie van normen, waarden, beginselen, idealen of belangen die in het geding zijn. Over zulke normatieve kwesties bestaat vaak tweeslachtigheid of verdeeldheid. Met andere woorden, over dergelijke normatieve kwesties bestaat meer of minder eensgezindheid of consensus.”*

Zij ontwikkelden hierbij een model, waarin de mate van zekerheid van kennis & oplossingen, kruisen met de mate van aanvaarding van normen en waarden. Hieruit ontstaat onderstaande typologie, met 4 soorten problemen:

Figuur 7: Typologie van problemen (Jeliaskova & Hoppe, 2012)

Door met behulp van deze typologie te bepalen om welk type probleem het gaat, kun je vervolgens de juiste onderzoeksvragen stellen, in de zoektocht naar oplossingen. Hieronder worden de 4 type problemen één voor één kort besproken.

Type 1: Gestructureerde problemen

Men spreekt van ‘gestructureerde problemen’ wanneer politici, beleidsmakers, bestuurders en burgers het eens zijn over gedeelde normen en waarden, en zeker zijn over de geldigheid en de toepasbaarheid van kennis. In andere woorden, ‘men’ heeft hetzelfde doel (minder zwerfafval in het park) en men heeft min of meer de kennis om tot dat doel te komen (nieuwe afvalbakken).

Welk type onderzoeksvragen bij gestructureerde problemen?

Bij gestructureerde problemen gaat het om *het ontwerpen van beleid*. Er is immers sprake van gedeelde normen en waarden (“zo moet het worden”) en veel zekerheid over kennis en oplossingen (“zo gaan we het doen.”) Toch is het aan te raden om een analyse te maken van de normen en waarden, alvorens de oplossing te ontwerpen. Dit geeft een kader aan de problematiek. Vervolgens

onderzoek en ontwerp je de beste oplossing voor het probleem. Het gaat dan vooral om vragen over het managen van het proces, het vergelijken van verschillende aanpakken en toetsen op efficiëntie en effectiviteit. Het eindproduct is een plan of product.

Type 2: Matig gestructureerde problemen met doelconsensus

Men spreekt van 'matig gestructureerde problemen met doelconsensus' wanneer politici en bestuurders het eens zijn over de beginselen, normen en waarden voor een toekomstige situatie/doel, maar er tegelijkertijd aanzienlijke onzekerheid bestaat over de toepasbaarheid en de betrouwbaarheid van de kennis om tot die gewenste situatie te komen. Dit speelt bijvoorbeeld in de problematiek rondom obesitas: iedereen is het erover eens dat het slecht is, maar hoe het opgelost moet worden weet niemand. Want wie is verantwoordelijk? En wat is de beste manier om het te bestrijden?

Welk type onderzoeksvragen bij matig gestructureerde problemen met doelconsensus?

Problemen waarover doelconsensus bestaat ("het is een probleem, het moet worden opgelost") maar waarover geen of nauwelijks zekerheid bestaat over kennis en oplossingen, vragen om wetenschappelijk onderzoek in de meest herkenbare vorm. Oftewel "*onderzoek naar oplossingen*" zonder zich te bekommeren om alle standpunten van betrokkenen. Je zou het kunnen vergelijken met *toegepast onderzoek* binnen de veilige muren van een universiteit: je bent op zoek naar een oplossing voor een probleem, maar je hebt de ruimte om zelf alle mogelijkheden te onderzoeken, los van de betrokkenen. Het kan hierbij gaan om experimenteren, een review van bestaand onderzoek, het bedenken van hypothesen voor nieuw onderzoek etc (natuurwetenschappelijke problematiek) maar ook een survey of enquête (sociaalwetenschappelijk onderzoek). Het eindproduct is een theorie, hypothese of prototype.

Type 3: Matig gestructureerde problemen met ethische verdeeldheid

Men spreekt van 'matig gestructureerde problemen met ethische verdeeldheid' als men al tijden weet hoe een probleem kan worden opgelost. Maar deze 'oplossing' leidt zelf tot grote onenigheid, verdeeldheid of een politiek conflict, zoals bijvoorbeeld bij abortus of euthanasie.

Welk type onderzoeksvragen bij matig gestructureerde problemen met ethische verdeeldheid?

Bij dit type probleem zijn bijna alle informatiebronnen 'gekleurd' en 'partijdig'. Het is belangrijk je daarvan bewust te zijn. In het onderzoek dien je na te gaan op basis van welke aannames bepaalde conclusies zijn getrokken, en op welke normatieve standpunten bronnen zijn gebaseerd. Je bent eigenlijk bezig het debat rondom "de oplossing" te ontrafelen. Hierbij probeer je zo volledig mogelijk te zijn: het serieus nemen van de positie van zoveel mogelijk verschillende groepen mensen is van cruciaal belang. Het eindproduct is een verzameling van de standpunten en waarop die zijn

gebaseerd, zodat mensen daarover na kunnen denken en daarmee een (betere) weloverwogen keuze kunnen maken.

Type 4: Ongestructureerde problemen

Men spreekt ten slotte van “ongestructureerde problemen” als er een voortdurende ethische onenigheid en verdeeldheid onder politici en burgers is, en waarbij zelfs deskundigen niet weten hoe deze politieke kwesties aangepakt moeten worden.

Voorbeelden hiervan zien we vrijwel iedere dag in het nieuws: het vluchtelingenprobleem, belastinghervormingen, de kwestie Syrië, bestrijding van IS et cetera.

Welk type onderzoeksvragen bij ongestructureerde problemen?

Bij ongestructureerde problemen staan de betrouwbaarheid van bronnen en het doorprikken van pogingen tot manipulatie in een bepaalde richting centraal. Betrouwbare (nieuwe) wetenschappelijke informatie is hierbij noodzakelijk, anders blijft het bij een analyse van ongegronde meningen. De belangrijkste vaardigheid hierbij is het analyseren van argumenten op deugdelijkheid, volledigheid en opbouw. Het belangrijkste is niet “de oplossing” of het totaal doorgronden van de problematiek, maar juist nieuwe vragen stellen. Nieuwe manieren om het probleem op de publieke agenda te krijgen. Het eindproduct is daarom ook meer inzicht in de complexiteit van het probleem; dit levert nieuwe vragen op.

De theorie ‘kritisch denken over politieke problemen’ tijdens maatschappijleer?

Bovenstaande theorie is zeer geschikt als hulpmiddel voor docent en student, tijdens het behandelen van complexe politieke/maatschappelijke problemen. Door het onderzoeken en vervolgens typeren van een bepaald probleem, kom je er achter of leerlingen (en docent) op dezelfde manier naar het probleem kijken. Dit bepaalt vervolgens ook welk type onderzoek geschikt is, voor dit type probleem. De opbrengst van onderzoeken zal vele malen bevredigender zijn, omdat leerlingen veel gericht te werk gaan. In figuur 8 wordt bovenstaande theorie schematisch samengevat.

	Gestructu- reerd	Matig gestructu- reerd op doelen	Matig gestructu- reerd op middelen	Ongestruc- tureerd
Onderzoeks- modus	Ontwerp	Toegepast onderzoek	Dialoog	Verkenning
Hoofdvragen	Hoe? Wanneer?	Waardoor?	Waar toe? Waarom?	Wat? Voor wie?
Onderzoeks- doelen	Met en maken (organiseren, plannen, bijstellen)	Hypothese- toetsen (oorzaken, gevolgen, statistische verbanden)	Argumente- ren (bronnen van onenig- heid)	Interpreteren (begripsma- tige samen- hang, frames)
Onderzoeks- instrumenten	Meetinstru- menten. kosten-baten analyse, ontwerp- algoritme, observatie- protocol	Experiment, onderzoeks- review, doelboom, enquête, survey (gesloten vragen)	Interviews (open vragen), focusgroups, mindmaps, argumentatie analyse	Interviews (open), participerend observeren, inhoudsana- lyse van internetfora, blogs etc.
Onderzoeks- uitkomsten	Plan, product	Theorie, hypothese, prototype	Betoog, pleidooi	Nieuwe vragen
Beoordelings- maatstaven	Doelmatig- heid	Betrouwbaar- heid, validiteit	Toelaatbaar- heid, aanvaard- baarheid	Opportuniteit, haalbaarheid

Figuur 8: Samenvatting per probleemtype (Jeliazkova & Hoppe, 2012)

2.3 Verschillend ‘denken’ over leren: leertheorieën

Over wat ‘leren’ precies is, wordt uiteenlopend gedacht. Leren is immers een onzichtbaar en complex proces. Dit wil echter niet zeggen dat er niet getracht wordt dit complexe proces te doorgronden. Al decennialang zijn wetenschappers, onderwijsprofessionals en andere betrokkenen bezig met het doorgronden van het leerproces. ‘Hoe leert iemand? Welke setting is het meest geschikt? Moet er rekening worden gehouden met *karaktereigenschappen*?

Deze (nog steeds gaande) discussie heeft geleid tot uiteenlopende visies op leren, vooral gekleurd door de tijd waarin ze tot stand zijn gekomen. Van der Veen & van der Wal (2003) maken een onderscheid tussen de volgende wetenschappelijke visies op leren, oftewel leertheorieën:

- Behaviorisme
- Handelingspsychologie
- Cognitieve leertheorie
- Constructivisme

Het behaviorisme gaat er vanuit dat leren gebaseerd is op een stimulus – respons relatie. Dat leerlingen bijvoorbeeld goed gaan leren (respons), omdat ze weten dat ze dan een goed cijfer krijgen (stimuli).

De handelingspsychologie gaat er vanuit dat leren plaatsvindt doordat *mentale handelingen* via *begrippen* ontstaat uit *materiële handelingen*. Deze trapsgewijze manier van leren is als volgt: materiaal – verbaal – mentaal (van der Veen & van der Wal, 2003). Een mooi voorbeeld hiervan is hoe je als kind het tellen leert: eerst met bijvoorbeeld knikkers, vervolgens op je vingers luidop en ten slotte uit je hoofd.

Bij de cognitieve leertheorie is veel aandacht voor de wijze waarop informatie wordt getransformeerd tot kennis (van der Veen & van der Wal, 2003). Hoe ordenen leerlingen kennis? Welke structuur gebruiken ze hierbij? Hoe maken ze schema’s en verbindingen (in hun hoofd)?

Het constructivisme gaat er vanuit dat er geen objectieve kennis bestaat, maar dat kennis het product is van sociale interactie. Kennis wordt geconstrueerd door sociale interacties, waardoor begrippen een definitie krijgen waarover men het eens is: ‘de gesprekspartners vinden dat ze het over ‘hetzelfde’ hebben’ (van der Veen & van der Wal, 2003). Shuel beschrijft leren als een actief, constructief, cumulatief, zelfregulerend en doelgericht proces waarin de lerende zelf de regie voert (van der Veen & van der Wal, 2003). In dit proces ontstaat kennis pas, wanneer de leerling zelf betekenis verleent aan informatie.

Voor alle docenten is het belangrijk, om bij het ontwerpen van lessen bovenstaande leertheorieën in het achterhoofd te houden, en voor docenten maatschappijleer – en wetenschappen in het bijzonder de theorie over het constructivisme.

Tijdens het behandelen van politieke problemen, heb je namelijk te maken met verschillende betrokkenen die een hele andere kijk op het “probleem” hebben (zie de voorgaande paragraaf). Als docent en leerling dien je dan ook altijd rekening te houden met het feit dat er niet “één waarheid is,” en moet je goed nadenken over hoe je dat in lessen en projecten verwerkt.

De theorie in de vorige paragraaf over het analyseren van problemen (probleemtypologie), kan hierbij goed van pas komen. Het gezamenlijk analyseren van een ‘probleem’ en het uitspreken tot welk type probleem je als docent of als leerling het probleem rekent, helpt om elkaar beter te begrijpen. Je kan er dan dus achterkomen dat je niet dezelfde taal spreekt, omdat je anders tegen

Het is belangrijk om bij het ontwerpen van lessen / projecten bovenstaande in het achterhoofd te houden, en bij de start van de lessenserie / project gezamenlijk het thema op een constructivistische manier uit te diepen. Is er sprake van gedeelde waarden? “Dezelfde taal?” Of moeten we hier eerst over in gesprek?

3. Methodologie van het ontwerponderzoek

3.1 Kwalitatief explorerend veldexperiment

Tijdens dit onderzoek, wordt een nieuw ontworpen PO Maatschappijwetenschappen, getest in 2 verschillende groepen (zie onderzoekspopulatie).

Vooraf worden leerdoelen (opbrengsten) vastgesteld, waarvan naderhand zal worden geprobeerd vast te stellen in hoeverre die zijn behaald.

Het onderzoek is kwalitatief van aard, maar is meer dan een 'case study.' Bij een case study wordt één persoon, groep, locatie of situatie zeer nauwkeurig onderzocht en beschreven. De bedoeling hierbij is dat het onderzoeksobject (bijvoorbeeld de persoon of de groep) in een zo natuurlijk mogelijk setting wordt bestudeerd, en geen hinder ondervindt van (een actie van) de onderzoeker. Tijdens dit onderzoek zal juist worden onderzocht, wat het effect is van een actie van de onderzoeker. Er is sprake van een bewuste 'interventie;' er wordt namelijk een nieuwe PO gebruikt, om te onderzoeken in hoeverre deze voldoet aan de verwachtingen.

Dit wordt een kwalitatief veldexperiment genoemd. *“Als je wilt bestuderen wat de gevolgen zijn van of de reacties op een bewuste en geplande verandering of verstoring van de bestaande praktijk, terwijl de overige omstandigheden zo veel mogelijk gelijk of constant blijven, dan kies je voor een veldexperiment”* (Baarda, de Goede, & Teunissen, 2001).

Een kwalitatief veldexperiment kan zowel toetsend als explorerend zijn. Het onderzoek is toetsend, als je van tevoren een duidelijke onderbouwde verwachting hebt, en explorerend als je het onderzoek juist gebruikt om tot dit soort verwachtingen te komen (Baarda et al., 2001).

In die zin kan dit onderzoek ook meer worden gezien als 'explorerend.' Er worden weliswaar van tevoren leerdoelen opgesteld, en naderhand wordt onderzocht of deze ook zijn behaald, maar daarbij wordt aangenomen dat de interventie (de PO MAW) tot deze resultaten heeft geleid. Er wordt niet specifiek getest of deze PO de veranderingen teweeg heeft gebracht, of dat andere oorzaken meespelen. Dan zou er ook met een 'voormeting' en een 'nameting' moeten worden gewerkt, om het verschil in kennis (& betrokkenheid bij het thema) te meten. Dit soort metingen en het aantonen van eventuele (causale) verbanden dient erg secuur te gebeuren. Voor dit onderzoek van 10 EC, is dit niet haalbaar.

Dit kwalitatieve veldexperiment kent 3 fasen:

- Ontwerpfase
- Uitvoerfase
- Evaluatiefase

Ontwerpfase

De ontwerpfase bestaat uit 2 onderdelen:

1. Ontwerp van de nieuwe PO
2. Ontwerp van het evaluatiemodel

Tijdens onderdeel 1 wordt de nieuwe PO ontworpen, op basis van inzichten uit de literatuur (zie het vorige hoofdstuk). Tijdens onderdeel 2 wordt een evaluatiemodel ontworpen om te onderzoeken in hoeverre de PO geslaagd is; zijn de leerdoelen behaald?

Uitvoerfase

Tijdens deze fase zal de nieuw ontworpen PO worden getest bij 2 klassen havo 5 leerlingen van een middelbare school.

Evaluatiefase

Tijdens deze fase worden de resultaten van de PO onderzocht en geëvalueerd.

De evaluaties worden opgenomen in het onderzoeksverslag. Op basis hiervan is het mogelijk om na te gaan in hoeverre de leerdoelen zijn bereikt, met andere woorden wat het resultaat is geweest van deze aanpak. Vervolgens resulteert dit in conclusies en aanbevelingen (voor andere docenten en voor vervolgonderzoek). Ten slotte vindt er een reflectie plaats, over het gehele project (wat heb ik ervan geleerd, wat ging goed, wat kon beter etc.).

3.2 Onderzoekspopulatie

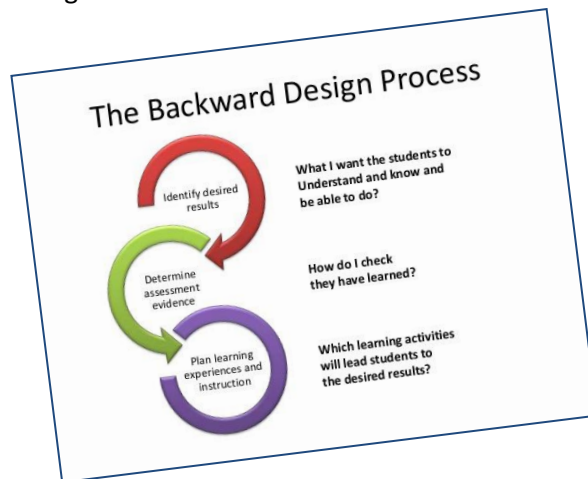
De onderzoekspopulatie betreft de leerlingen uit twee verschillen havo 5 klassen van het Lauwers College te Buitenpost. Het schoolvak betreft Maatschappijwetenschappen ('oude stijl').

Het onderzoek wordt uitgevoerd in het voorjaar van 2016.

4. Onderzoeksverslag 'PO Maatschappijwetenschappen Krimp in Friesland'

4.1 Ontwerpfase 1 (PO)

Tijdens het ontwerpen van de nieuwe PO: "Krimp! De toekomst van Friesland" heb ik de methode van "backward design" gebruikt. (Wiggins et al., 1998) . In §2.1 is deze theorie uitvoerig behandeld. In het kort, komt het er op neer dat de volgorde van de 3 stappen methode (leerdoelen – toetsing – lesactiviteiten) ervoor zorgt dat je de leerdoelen als uitgangspunt neemt, en vanuit daar het nieuwe materiaal ontwerpt. Niet andersom. Hierdoor blijf je dicht bij het uiteindelijke doel van je lessen, dan wanneer je klakkeloos begint met het bedenken van leuke lesactiviteiten...

Stap 1: Leerdoelen

Ik ben daarom ook gestart met het definiëren van leerdoelen / gewenste resultaten: wat zijn de formele eisen, en wat wil ik zelf de leerlingen echt 'meegeven'?

Stap 2: Toetsing

Vervolgens dient gekeken te worden naar een geschikte vorm van beoordeling, die past bij het niveau van de leerdoelen (alleen kennen, of écht begrijpen). Doordat het thema van het nieuwe te ontwerpen materiaal een complex politiek probleem is, lag het voor de hand dat de leerdoelen worden getoetst aan de hand van een project/PO.

Stap 3: Lesactiviteiten

Ten slotte heb ik de lesactiviteiten ontworpen. Ik wilde een PO ontwerpen, waarbij de leerlingen met behulp van de theorie 'kritisch denken over politieke problemen' het probleem 'krimp' of althans een stukje daarvan ontrafelen en onderzoeken. Hierbij wordt gebruik gemaakt van verschillende deelopdrachten, waarin leerlingen toewerken naar de hoofdpdracht.

In het volgende deel, vindt u de verschillende bovengenoemde stappen, van de totstandkoming van de nieuwe PO Maatschappijwetenschappen.

4.1.1 Stap 1: Leerdoelen / Gewenste resultaten

Bij het ontwerpen van een nieuwe les, lessenserie, curriculum enzovoorts start je altijd met het definiëren van je leerdoelen. Wat is je gewenste resultaat aan het einde van de activiteit? Is het dat leerlingen iets kennen? Iets kunnen? Iets begrijpen? Iets toepassen?

Het is heel belangrijk om je leerdoelen zeer gespecificeerd op te schrijven. Alleen dan kun je geschikte activiteiten koppelen aan de leerdoelen.

Voor de PO Maatschappijwetenschappen, heb ik de volgende leerdoelen gekozen.

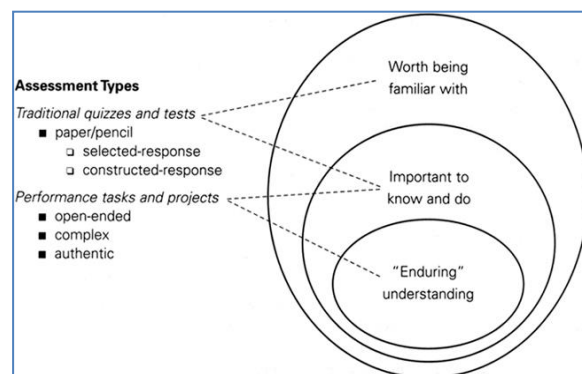
Officiële eisen Centraal Examen Maatschappijwetenschappen 2016		In PO Maatschappijwetenschappen
Informatievaardigheden	1.2 De leerling kan uit bronnenmateriaal over een concreet maatschappelijk vraagstuk bruikbare gegevens selecteren 1.3 De leerling kan informatie over een concreet maatschappelijk vraagstuk vanuit gegeven of zelf geformuleerde vragen verwerken en daaruit beredeneerde conclusies trekken	De leerling kan uit bronnenmateriaal informatie over de krimp in Friesland selecteren (zoals actoren, visies, belangen en oplossingen). De leerling kan deze bronnen beoordelen op de mate van objectiviteit.
Onderzoeksvaardigheden	De leerling kan concrete maatschappelijke vraagstukken en ontwikkelingen analyseren en daarbij gebruik maken van de benaderingswijzen van maatschappijwetenschappen, te weten: • De politieke-juridische benaderingswijze • De sociaaleconomische benaderingswijze • De sociaal-culturele benaderingswijze • De veranderings- en vergelijkende benaderingswijze	De leerling kan de bronnen rondom het thema krimp in Friesland, analyseren vanuit de verschillende invalshoeken van maatschappijwetenschappen.
Aanvullende leerdoelen		
Onderzoeksvaardigheden (Deze zijn aanvullend op de officiële eisen, het zijn concretere invullingen van onderzoeksvaardigheden)	De leerling kan met behulp de theorie “kritisch denken over politieke problemen” (ijsberg model, probleemttypologie) een maatschappelijk probleem kaderen. De leerling kan op basis van het type probleem keuzes maken voor een onderzoeksontwerp. De leerling kan een eenvoudig empirisch onderzoek (interviews, enquêtes) uitvoeren. De leerling kan op basis van de analyse van de onderzoeksresultaten, conclusies trekken en aanbevelingen doen.	De leerling kan de theorie van het typeren van politieke problemen toepassen op de krimp in Friesland. De leerling kan uitleggen tot welke type politiek probleem hij/zij de thematiek rondom de krimp in Friesland rekent. De leerling kan een empirisch onderzoek uitvoeren, met respondenten die passen bij het type probleem. De leerling kan aangeven wat hij/zij van het empirische onderzoek heeft geleerd (analyse) en welke aanbevelingen / oplossingen hij/zij heeft voor de krimp in Friesland.
“Levenslessen”	De leerling beseft dat politieke problemen meestal complex zijn, en dat verschillende betrokkenen zeer kunnen verschillen in kennis en doelen. De leerling heeft het besef: “Niet elk probleem kan direct worden opgelost. Soms	De leerling beseft dat de krimp in Friesland niet een eenduidig probleem is. De meeste Friese bestuurders en burgers voelen dit als een acuut probleem, en de Friese

	is er eerst onderzoek nodig.” De leerling heeft het besef: “Door onderzoek te doen naar een complex maatschappelijk probleem, kan ik meer weloverwogen een standpunt innemen.” De leerling doet onderzoek naar een lokaal maatschappelijk thema, en raakt hierdoor meer betrokken bij lokale vraagstukken.	media is ook erg gekleurd op de punt. Door je meer te verdiepen in de krimp ‘problematiek’ kom je er achter dat het probleem elders in het land (Den Haag) anders wordt behandeld.
--	---	---

4.1.2 Stap 2: Wijze van beoordeling

Stap 2 in het proces van ‘backward design’ is het bepalen welk type beoordeling *past* bij de gedefinieerde leerdoelen. De manier van beoordelen kun je namelijk matchen aan het niveau van het specifieke leerdoel. Met andere woorden: stof waarvan je alleen wilt dat de leerlingen er bekend mee zijn, kun je door een korte SO wel toetsen. Voor de echte “levenslessen” die je ze wilt meegeven, zal dit niet voldoende zijn. Of ze deze ‘echt’ begrepen hebben, toets je veel beter met een complexere opdracht of project.

Figuur 9 geeft de match aan tussen het type beoordeling (Assessment Types) en het niveau van de leerdoelen:

Figuur 9: Type beoordeling vs. niveau van het leerdoel

In de vorige subparagraaf zijn meerdere leerdoelen gedefinieerd, onderscheiden naar:

- Informatievaardigheden
- Onderzoeksvaardigheden
- Levenslessen

Gelet op de verschillende niveaus van figuur 9, vallen deze leerdoelen allemaal binnen de 2^e (important to know and do) en 3^e cirkel (“enduring understanding”). Als beoordeling past hierbij een complexe taak (performance task) of project. Een simpele SO zou tekort schieten als beoordeling, omdat je dan niet of nauwelijks kunt bepalen in hoeverre deze hogere leerdoelen zijn behaald.

Conclusie: Bij de geformuleerde leerdoelen van stap 1, past als type beoordeling een project/PO.

4.1.3 Stap 3: Activiteiten & Instructie

Tijdens de 1^e twee stappen van het backward design proces, zijn de leerdoelen bepaald, en is gebleken dat een project/PO de meest geschikte manier is voor beoordeling.

Tijdens deze 3^e stap zal dit nieuwe project/deze nieuwe PO worden ontworpen.

Aangezien ik niet alleen een nieuwe PO wilde ontwerpen, maar deze ook daadwerkelijk wilde testen om te kijken wat de resultaten ervan zijn, benaderde ik Maarten Noorman, docent Maatschappijleer & - Wetenschappen aan het Lauwers College te Buitenpost.

Voorwaarden

Maarten Noorman geeft aan (gelet op de eindtermen voor Maatschappijwetenschappen havo), de volgende voorwaarden te stellen aan de PO:

- Leerlingen doen een (klein) empirisch onderzoek (interviews / enquêtes)
- De 4 benaderingswijzen van Maatschappijwetenschappen (sociaaleconomisch ,politiek-juridisch, sociaal-cultureel, verandering- en vergelijking) maken ook onderdeel uit van de PO.
- De PO moet binnen één periode (van 8 weken) af te ronden zijn

(Deze voorwaarden zijn ook deels verwerkt in de leerdoelen van stap 1.)

Eigen voorwaarden

Ik wil de theorie van 'kritisch denken over politieke problemen' als leidraad gebruiken, in deze PO. Leerlingen dienen te starten met het nader analyseren en duiden van het 'probleem krimp.' *Is het inderdaad een probleem? En welk type probleem is het dan? Welke meningen zijn er allemaal? Welke betrokkenen?* Hierdoor start je veel meer in de fase van 'probleemvinding' dan dat direct wordt gekeken naar een oplossing (zie ook de literatuur in §2.2).

Tijdens bijeenkomst 2, worden de analyses ook klassikaal besproken. Hierdoor wordt duidelijk dat het probleem door verschillende betrokkenen op een andere manier wordt gezien. Dit heeft als doel leerlingen bewust te maken van de subjectiviteit van 'problemen.' Problemen zijn sociale constructen, en het is belangrijk dat leerlingen dit inzien. Dat er niet slechts één visie is op het probleem en de oplossing. (Zie voor meer hierover ook §2.3 over het constructivisme).

Na deze eerste fase (probleemvinding), van het in tweetal en klassikaal analyseren van het probleem, en duiden tot welk type probleem krimp in Friesland wordt gerekend, is het tijd voor de vervolgstap: een onderzoeksvoorstel en een hoofdonderzoek.

Ook hierbij is een sterke koppeling met de theorie rondom het typeren van politieke problemen (zie §2.2). Leerlingen *zelf* bepalen tot welk type probleem zij krimp in Friesland rekenen. Hierdoor maak je de leerlingen meer eigenaar van het uit te voeren hoofdonderzoek. Dit is bepalend voor het vervolg. Op basis hiervan gaan zij gericht onderzoek doen, naar een aspect van de krimp. Elkaar informeren, coachen en bevindingen delen is ook een belangrijk aspect van de nieuwe PO.

Op basis van bovenstaande voorwaarden, heb ik gekozen voor 2 voorbereidende deelopdrachten, waarin wordt toegewerkt naar een hoofdopdracht: een zelfstandig (klein) empirisch onderzoek naar een aspect van de krimp.

Deelopdracht 1: Nadere analyse en duiding van het "probleem" krimp

De 1^e voorbereidende deelopdracht, dient om het fenomeen 'krimp' nader uit te *analyseren*, om het vervolgens (gezamenlijk) te *duiden* (is het een probleem? Wat voor soort probleem is het dan?).

Tijdens deze opdracht is het de bedoeling dat leerlingen verschillende krantenartikelen uitzoeken,

om deze vervolgens grondig te analyseren met behulp van de theorie over de verschillende typen politieke problemen (zie §2.2). De opdracht heeft als doel leerlingen meer kennis te laten opdoen over het thema en leerlingen te laten inzien, dat het ‘probleem’ door verschillende betrokkenen heel anders wordt gezien...

Vervolgens presenteren de leerlingen in de 2e bijeenkomst één van hun analyses. (Hoe wordt krimp in deze bron beschreven? Tot welk type probleem rekent deze bron krimp?) Het doel van deze klassikale behandeling, is leerlingen doen inzien dat het probleem ‘krimp’ door verschillende personen/organisaties/betrokkenen heel anders kan worden gezien.

Deelopdracht 2: Onderzoeksvoorstel

Tijdens deelopdracht 2 geven leerlingen zelf aan tot welk *type* probleem zij de krimp rekenen en waarom. Hier stemmen zij vervolgens hun hoofdonderzoek op af. Hierdoor gaan zij veel gericht te werk (zie §2.2). Zien de leerlingen “Krimp in Friesland” bijvoorbeeld als een gestructureerd probleem, dan richten zij hun interview op het vinden van een oplossing (plan/product). Zij interviewen dan bijvoorbeeld een planoloog of iemand van een bouwbedrijf.

Zien de leerlingen “Krimp in Friesland” juist als een matig gestructureerd probleem op doelen? Dan gaan zij op zoek naar meer kennis over oplossingen. Ze zouden bijvoorbeeld een deskundige kunnen benaderen. Zien de leerlingen “Krimp in Friesland” juist als een matig gestructureerd probleem op middelen, met ethische verdeeldheid? Dan gaan ze op zoek naar verschillende meningen. Het is dan handig om bijvoorbeeld een duidelijke voorstander van overheidsingrijpen en een duidelijke tegenstander te interviewen, + iemand met een gematigde mening (denk aan bijv. lokale politici). Als iemand een felle voor- of tegenstander is van overheidsingrijpen, kleurt dit de mening van de jongeren ook. Zien de leerlingen “Krimp in Friesland” als een ongestructureerd probleem? Dan richt het onderzoek zich meer nog op verkenning van het complexe probleem. Het interview richt zich dan op zowel het verkrijgen van kennis als van meningen. Het is aan te raden om deskundigen te interviewen, maar een directe betrokkene (case study) kan ook interessant en verdiepend zijn.

Tijdens de 3^e bijeenkomst, brengen de leerlingen hun onderzoeksvoorstel mee. Deze worden onderling uitgewisseld met andere groepjes. Leerlingen beoordelen elkaars onderzoeksvorstellen en geven feedback voor verbetering. Pas daarna dienen leerlingen het uiteindelijke onderzoeksvoorstel in bij de docent, ter goedkeuring. Dit past bij een ‘activerende leer methode’ waarbij leerlingen zoveel mogelijk zelf doen, en elkaar coachen.

Hoofdoopdracht: eigen empirisch onderzoek naar krimp in Friesland

Tijdens de hoofdoopdracht gaan de leerlingen zelf in tweetallen onderzoek doen naar een aspect van de krimp in Friesland. Tijdens dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van interviews of enquêtes, waarbij veel mogelijk is. Leerlingen krijgen de ruimte om creatief te zijn.

Tijdens een slotbijeenkomst, presenteren alle groepjes hun onderzoek, met de belangrijkste en/of opvallendste bevindingen. Dit is een belangrijk aspect van het project, omdat leerlingen hier op een zeer toegankelijke manier nader kennismaken met het thema. De onderzoekjes zijn immers gedaan door leeftijdsgenoten, en worden ook door leeftijdsgenoten gepresenteerd. Dit zal zorgen voor een verbreding van de blik op het thema krimp.

Bovenstaande onderdelen, hieronder schematisch samengevat:

#	Activiteit	Tijdsindicatie
1	Bijeenkomst 1 Introductie	1 lesuur (= 50 minuten)
2	Deelopdracht 1: Analyse van 3 bronnen rondom het thema "krimp"	± 1 week
3	Bijeenkomst 2: Presentaties deelopdracht 1 + Klassikale behandeling & Instructie voor empirisch onderzoek	1 lesuur
4	Deelopdracht 2: Onderzoeksvoorstel	± 1 week
5.	Bijeenkomst 3: Elkaars onderzoeksvorstellen beoordelen. Extra uitleg over empirisch onderzoek & mogelijkheid voor vragen.	1 lesuur
6.	Inleveren & Goedkeuring Onderzoeksvoorstel	± 1 week
7.	Empirisch onderzoek rondom "Krimp"	± 2 à 3 weken
8.	Bijeenkomst 4 (Afsluiting) Presentaties Rondetafelgesprekken	1 of 2 lesuren

In **bijlage 2** is de uitgebreide planning van de verschillende onderdelen van de PO te vinden, met hierbij duidelijk aangeven wat de leerling-activiteiten zijn, en welke rol er voor de docent is weggelegd.

In **bijlage 3** is de uitgebreide leerlingenhandleiding te vinden.

4.2 Ontwerpfase 2 (Evaluatiemodel)

Tijdens deze fase heb ik een evaluatiemodel ontworpen voor de nieuwe PO. Deze zal immers worden 'getest' op een middelbare school, in twee havo 5 klassen. Naderhand wil ik graag onderzoeken in hoeverre de vooraf gestelde leerdoelen zijn, met andere woorden: wat het resultaat is geweest van de nieuwe PO?

Hiervoor gebruik ik de methode van het kwalitatieve veldexperiment (Baarda et al., 2001): *"...Als je wilt bestuderen wat de gevolgen zijn van of de reacties op een bewuste of geplande vernadering of verstoring van de dagelijkse praktijk, terwijl de overige omstandigheden zo veel mogelijk gelijk of constant blijven, dan ligt een veldexperiment voor de hand."*

4.2.1 Stap 1: Resultaten/ Cijfers van de leerlingen

Door het beoordelen van de verslagen van de deelopdrachten en de hoofdopdracht, kan men zien in hoeverre de formele leerdoelen zijn behaald (informatie- en onderzoeksvaardigheden, zie §4.1.1).

Het eindcijfer bestaat uit een combinatie van de deelopdrachten en de hoofdopdracht:

#	Onderdeel	Beoordeling	
1	Verslag Deelopdracht 1: Analyse van 3 bronnen - Analyse betrokken groepen, visies en argumenten, belangen en oplossingen - Maak hierbij handig gebruik van de 4 benaderingswijzen van MAW. Gebruik dit als een 'bril' om naar het probleem te kijken, een hulpmiddel. - Analyse van de bronnen met behulp van de probleemtypologie: tot welk type politiek probleem wordt "krimp" in deze bron gerekend? - Beoordelen bronnen op mate van objectiviteit	Deelcijfer, beoordeling aan de hand van Rubrics schema	25%

2	Verslag deelopdracht 2 / Onderzoeksvoorstel 1. Korte versie theorie van Jeliaskova & Hoppe (2012) over politieke problemen, <i>in eigen woorden</i>. 2. Tot welk politiek probleem deze leerlingen het fenomeen 'krimp' rekenen en waarom (bewijzen noemen, bijvoorbeeld uit de bronnen van deelopdracht 1) & welke gevolgen dit heeft voor hun onderzoek 3. Onderzoeksaanpak (Wat willen we te weten komen met dit onderzoek? Wie gaan we daarvoor onderzoeken? Waarom? Welke uitkomsten verwachten we? Hoe gaan we onderzoek doen? (Enquêtes of interviews).	Deelcijfer, beoordeling aan de hand van Rubrics schema	25%
3.	Verslag Empirisch Onderzoek 1. Onderzoeksvoorstel 2. Verslaglegging interview / enquêtes 3. Analyse van interview(s) / enquêtes 4. Eindconclusie (afhankelijk van het type probleem (plan/product, nieuwe theorieën, betoog/pleidooi of nieuwe vragen). 5. Gevolgen empirisch onderzoek t.a.v. eigen standpunt over 'krimp in Friesland' (Nu je er meer over weet, is het dan inderdaad een probleem, en valt het op te lossen? Welke oplossingsrichting heeft jullie voorkeur?)	Deelcijfer, beoordeling aan de hand van Rubrics schema	50%

Bij de beoordeling wordt gebruik gemaakt van een Rubrics Schema. Deze zal ook vooraf aan de leerlingen bekend worden gemaakt, in de leerlingenhandleiding. (Zie bijlage 3, p. 70 t/m 73)

Daarnaast wordt de docent gevraagd, naar een vergelijking met de resultaten van voorgaande jaren.

4.2.2 Stap 2: Rondetafelgesprekken / Focus Groups

Ten tweede, worden focus groups ingezet, om te beoordelen in welke mate de PO er in is geslaagd om de leerdoelen t.a.v. de "levenslessen" te behalen. (In het Nederlands worden Focus Groups ook wel rondetafelgesprekken genoemd).

Focus groups zijn een speciale manier van interviewen, niet alleen gericht op de mening van de individuele respondent, maar juist gericht op de communicatie onder respondenten, een soort groepsmening (Kitzinger, 1995).

De gedachte achter het gebruik van focus groups is dat het groepsproces respondenten kan helpen om meer na te denken over hun mening en deze duidelijker te verwoorden, dan wanneer zij in hun eentje worden geïnterviewd (Kitzinger, 1995).

Deze manier van onderzoeken is vooral geschikt, wanneer de onderzoeker van te voren niet precies weet welke antwoorden hij krijgt: hij werkt met zoveel mogelijk open vragen, en laat de groep zelf "in gesprek gaan." Wanneer dit groepsgesprek echt op gang komt, dan hoeft de onderzoeker weinig meer te doen, en kunnen de uitkomsten van het gesprek leiden tot nieuwe en onverwachte uitkomsten (Kitzinger, 1995).

Vooraf zijn 'informele leerdoelen' / levenslessen opgesteld (zie §4.1.1). Hebben de leerlingen door de uitvoer van deze PO inderdaad meer inzicht in de complexiteit van politieke problemen? En heerst het besef dat niet elk probleem direct kan worden opgelost? Zijn ze nu meer betrokken geraakt bij het thema?

Om te objectief te onderzoeken in hoeverre deze zijn behaald, is het belangrijk om als onderzoeker te niet te “sturend” te werk te gaan. Een enquête of interview is daarom minder geschikt: leerlingen zullen waarschijnlijk politiek correcte antwoorden geven...

Focus Groups, waarbij je het gesprek aan de groep overlaat, en als onderzoekster slechts een min of meer faciliterende rol is hiervoor meer geschikt.

Aanpak

De Focus Groups zullen na afloop van de PO plaatsvinden. Vooraf wordt een korte vragenlijst opgesteld, met vooral open vragen (zie **bijlage 5**). Terwijl de ene docent het gesprek begeleidt, en af en toe even ingrijpt met een nieuwe vraag, is de rol van de andere docent om alle gedane uitspraken letterlijk te noteren.

Analyse

Kwalitatieve data wordt in de meeste gevallen geanalyseerd, door het *labelen ofwel open coderen* van de geselecteerde tekstfragmenten / antwoorden op vragen (Baarda et al., 2001).

Doordat in dit onderzoek specifiek wordt gekeken, of de behaalde leerdoelen zijn behaald, worden deze als uitgangspunt (labels) genomen. De uitspraken van leerlingen zullen worden vergeleken, in hoeverre deze overeenkomen met deze ‘labels’/leerdoelen. Voorbeeld:

“Ja, een politiek probleem kan heel complex zijn. Toen wij de wethouder van ruimtelijke ontwikkeling gingen interviewen, kwam hij met allemaal dingen aan die wij van tevoren niet eens hadden bedacht!”

Op basis van deze uitspraak zou je kunnen stellen, dat het leerdoel: *‘De leerling beseft dat politieke problemen meestal complex zijn, en dat verschillende betrokkenen zeer kunnen verschillen in kennis en doelen’* is behaald. In dit geval heeft het element: “empirisch interview” voor deze leerlingen bijgedragen aan het behalen van het leerdoel, wellicht nog meer dan de hele theorie er achter.

4.2.3 Stap 3: Algehele tevredenheid docent

Ten slotte zal de docent van de middelbare school worden bevraagd naar zijn tevredenheid over de PO. In hoeverre heeft hij het idee dat deze PO voor goede (betere) resultaten zorgt? Gaat hij deze PO opnieuw gebruiken? Ook de algehele tevredenheid van de uitvoerende docent is een kwalitatieve indicator voor (het resultaat van) de nieuwe PO.

4.3 Uitvoerfase

Leerlingen

Het project is uitgevoerd, in januari t/m maart 2016, op het Lauwers College te Buitenpost. De PO is uitgevoerd in twee havo5 maatschappijwetenschappen klassen, van ongeveer 20 – 25 leerlingen. Sommige leerlingen hadden de PO vorig jaar al afgerond (zittenblijvers), en hoefden deze niet opnieuw uit te voeren. In totaal hebben 44 leerlingen (22 tweetallen) de PO uitgevoerd.

Bijeenkomsten

In totaal zijn er per klas 6 bijeenkomsten geweest, wat neerkomt op totaal **12 klassikale bijeenkomsten**. Deze bijeenkomsten duurden 1 lesuur (±50 minuten).

Leerlingen kregen voor het uitvoeren van de verschillende deelopdrachten en het indienen van het definitieve onderzoeksvoorstel, telkens ongeveer 1 week de tijd, en voor de hoofdpdracht ongeveer 2,5 week. De 4e bijeenkomst is opgesplitst in 2 keer, omdat bleek dat de presentaties van de onderzoeken, niet te realiseren waren binnen één lesuur.

Hieronder een verticale tijdlijn:

Bijeenkomst 1	Week 1	
Uitvoeren deelopdracht 1		
Bijeenkomst 2	Week 2	
Uitvoeren deelopdracht 2		
Bijeenkomst 3	Week 3	
Indienen definitieve onderzoeksvoorstel		
Uitvoeren onderzoek	Week 4, 5 en 6 (uitloop)	
Bijeenkomst 4 presentaties (deel 1)	Week 7	
Bijeenkomst 5 presentaties (deel 2)	Week 7	
Bijeenkomst 6 evaluaties	Week 8	

Docent

Tijdens het onderzoek, heb ik de rol van docent op mij genomen. Dit betekende dat ik de klassikale bijeenkomsten heb voorbereid (PowerPoint) en begeleid.

Maarten Noorman (docent Lauwers College) heeft de deelopdrachten en hoofdpdracht beoordeeld. De geschatte tijdsbesteding die een docent aan het uitvoeren van deze PO kwijt is, is als volgt:

Activiteit	Geschatte tijdsbesteding
Vorbereiden bijeenkomst 1	± 2 uren
Bijeenkomst 1	1 lesuur per klas
Nakijkwerk deelopdracht 1	Afhankelijk van het aantal leerlingen
Vorbereiden bijeenkomst 2	± 1 uur
Bijeenkomst 2	1 lesuur per klas
Vorbereiden bijeenkomst 3	± 2 uren
Nakijkwerk + goedkeuren onderzoeksvoorstellen (deelopdracht 2)	Afhankelijk van het aantal leerlingen
Vorbereiden bijeenkomst 4 & 5 (2 x)	Geen voorbereiding nodig
Vorbereiden bijeenkomst 6	± 2 uren
Nakijkwerk hoofdpdrachten	Afhankelijk van het aantal leerlingen

Zie ook **bijlage 2** voor een meer uitvoerige beschrijving van de activiteiten van de docent.

De leerlingen kozen verschillende onderwerpen voor hun hoofdonderzoek:

- Invloed van de krimp in het basisonderwijs
- Invloed van de krimp bij muziekverenigingen
- Invloed van de krimp bij sportverenigingen (voornamelijk voetbal)
- Verschil in de mening over krimp tussen stad en platteland
- Verschil in de mening over krimp verschillende generaties
- Verschil in mening over krimp tussen weggetrokken jongeren en jongeren die in Friesland zijn gebleven
- Onderzoek onder winkeliers over de krimp
- Onderzoek onder lokale politici /ambtenaren
- Invloed van krimp op de zorg & werkgelegenheid in de zorg
- Onderzoek over de oorzaken van krimp met deskundige van de universiteit Groningen

Er waren dus meerdere PO's met een soortgelijk onderwerp. Er was echter geen sprake van plagiaat / kopiëren, want door de groepjes met hetzelfde onderwerp is gebruik gemaakt van verschillende respondenten. In **bijlage 4** zijn ter illustratie, 3 verschillende eindopdrachten opgenomen.

4.4 Evaluatiefase

In april 2016 heeft de evaluatie van de resultaten van de PO plaatsgevonden. De uitkomsten hiervan zijn te vinden in het volgende hoofdstuk.

Tevens heeft er een individuele reflectie plaatsgevonden evenals een reflectie van de docent, op de verschillende fasen van het onderzoek. (Wat ging goed? Wat kan beter? Hoe zou ik dit de volgende keer aanpakken?). De uitkomsten hiervan zijn opgenomen in §6.4 Reflectie.

5. Resultaten van het ontwerponderzoek

5.1 Stap 1: Resultaten/ Cijfers van de leerlingen

Resultaten

De beoordeling van de ingeleverde deel- en hoofdopdracht is beoordeeld aan de hand van het Rubrics schema (zie bijlage 3: p.70 t/m 73).

Het formele eindcijfer (telt mee voor het SE) bestaat uit :

Verslag Deelopdracht 1: Analyse van 3 bronnen	25%
Verslag deelopdracht 2 / Onderzoeksvoorstel	25%
Verslag Empirisch Onderzoek	50%

Leerlingen behaalden over het algemeen goede cijfers voor deelopdracht 1 & 2, en minder goede cijfers voor de hoofdopdracht (verslag van het empirisch onderzoek).

De uiteindelijke resultaten in de beide klassen:

Klas	Gemiddeld cijfer	Aantal groepjes met onvoldoende	Range cijfers
H5A	6,99	1	Cijfers tussen 5 - 9
H5C	6,47	3	Cijfers tussen 5 - 7

Klas H5A deed het beter dan klas H5C.

Formele leerdoelen

De formele leerdoelen bestond uit informatievaardigheden en onderzoeksvaardigheden. Deze zijn getoetst in deelopdracht 1 (informatievaardigheden) en deelopdracht 2 / hoofdonderzoek (onderzoeksvaardigheden). De leerlingen hebben in hun ingeleverde werk laten zien dat zij de formele leerdoelen hebben behaald: vrijwel alle groepen haalden voldoende op deze onderdelen. (Slechts 4 van de 20 groepjes hebben de formele leerdoelen niet behaald, en hebben daarom ook een onvoldoende gescoord.)

Vergelijking met vorige jaren

De docent is gevraagd naar een vergelijking met voorgaande jaren.

Er is niet zozeer sprake van een duidelijke stijging of daling van de cijfers. Wel is het opvallend dat de resultaten, waarschijnlijk door het mee laten tellen van 2 deelopdrachten, veel minder sterk uiteenlopen dan in het voorgaande jaar (met de oude PO). Toen leverden leerlingen slechts 1 eindproduct in, voor de beoordeling.

5.2 Stap 2: Rondetafelgesprekken / Focus Groups

Informele leerdoelen

Om te bepalen in hoeverre de informele leerdoelen zijn behaald (de 'levenslessen,') is de methode Focus Groups gebruikt, met in totaal 4 verschillende groepen leerlingen (2 groepen uit elke klas). (Zie §4.2.2) De hierbij gebruikte (open) vragenlijst is te vinden in **bijlage 5**. Tijdens de rondetafelgesprekken zijn verschillende van deze vragen gebruikt, maar zijn de leerlingen vooral zelf aan het woord gelaten (groepsdynamiek).

In **bijlage 6** is de directe uitwerking van de rondetafelgesprekken te vinden, genotuleerd door Maarten Noorman.

In hoeverre komen de uitspraken van de leerlingen overeen, met de "levenslessen"?

Aanpak analyse: De uitspraken van de leerlingen (bijlage 2) zijn op de volgende manier geanalyseerd: aan de ene kant op tafel liggen de leerdoelen, met een verschillende kleur per leerdoel.

Vervolgens zijn in de uitspraken die uitspraken in die kleur gemarkeerd, die overeenkwamen.

Hieronder de uitkomsten:

1. "De leerling beseft dat politieke problemen meestal complex zijn, en dat verschillende betrokkenen zeer kunnen verschillen in kennis en doelen."

In de 1^e groep geeft Marten aan dat je heel vaak alleen naar het probleem en de oplossing kijkt, maar niet wat erachter zit. Kevin geeft aan dat hij het ijsbergmodel heeft onthouden, dat een deel van het probleem altijd 'onder water' ligt. In de 2^e groep geeft Diederik aan dat je het probleem altijd eerst goed vast moet stellen, voordat je een oplossing kunt vinden. Michel geeft aan dat er verschillende structuren en waarden bestaan, om een probleem te duiden. En Iris vult aan met het ijsbergmodel, dat je eerst onderzoek moet plegen, voordat je naar de volgende stap (probleemoplossing) kunt gaan. Ook in de 3e klas, wordt het ijsbergmodel genoemd, door Erwin. Hij geeft aan dat je bij een probleem in het begin meestal denkt aan één oorzaak, maar dat er vaak nog veel meer 'onder water' zit. Theunis geeft aan dat er verschillende probleemtipes zijn, als je kijkt naar doelen en middelen. En dat deze verschillende typen problemen allemaal vragen om een andere aanpak (interview). Pieter geeft aan dat je eerst goed moet bekijken hoe een probleem in elkaar zit, en dat je het daarna pas kunt oplossen. In de 4^e klas geeft Martin aan dat je eerst goed naar een probleem moet kijken, voordat je er iets over kunt vertellen.

Leerdoel 1 ('levenslessen') behaald? Ja, uit de verschillende uitspraken van de leerlingen blijkt dat de theorie over het ijsbergmodel en de probleemtypologie zeker hebben bijgedragen aan hun denkwijze

over politieke problemen. Ze zien in dat deze complex zijn, en dat men ze eerst goed dient te onderzoeken.

2. “De leerling heeft het besef: “Niet elk probleem kan direct worden opgelost. Soms is er eerst onderzoek nodig.”

In groepje 1 wordt de vraag gesteld wat de leerlingen eigenlijk vonden van een PO die niet perse draaide om het vinden van een oplossing. Danny geeft aan dat hij het in eerste instantie niet wist, maar dat je niet een oplossing kunt vinden zonder onderzoek. Hij bedoelt hier ook mee dat hij het onderzoek even nuttig vond, als het vinden van een oplossing. Marten geeft aan dat hij ook niet echt een oplossing heeft gevonden, tijdens de PO, maar dat hij er toch wel een mooie eindopdracht van heeft gemaakt. In de 2^e groep geven de leerlingen aan dat een onderzoek, ook zonder een oplossing te vinden, nuttig kan zijn. Diederik zegt hierover: “je weet nu wel *waarom* iets zo is, bijvoorbeeld *waarom* de winkelier uit ons onderzoek zijn deuren heeft gesloten.” Ook Nadine geeft aan dat een opdracht, zonder de focus op een oplossing, nuttig is. “Je krijgt er meer over te weten, dat is wel goed.” In groepje 3 werden de leerlingen ook bevraagd over wat men ervan vond om een onderzoek uit te voeren, zonder de focus op een oplossing. Erwin geeft aan dat dit wel verwarrend werkte, maar wel goed was. Is een onderzoek zonder een oplossing dan niet zinloos? Erwin: “Nee, ik vind van niet. Sowieso had ik niet verwacht dat wij DE oplossing zouden vinden voor de krimp.” Theunis en Jordi geven aan het niet beter was geweest als er een ‘simpel probleem’ was gekozen als onderwerp voor de PO (met een duidelijke oplossing). “Nee, dan was het te simpel en niet uitdagend.” “Het was wel lastig, want je moest zelf onderzoek doen. Heel interessant dit onderwerp, maar wel lastig.” In de 4^e groep geven de leerlingen aan dat het soms ook niet in hen bereik ligt, om een oplossing te vinden voor een complex maatschappelijk probleem. Jente zegt hier bijvoorbeeld over: “Ik vond het juist wel goed dat het draaide om problemen. Een oplossing bedenken is wel moeilijk, en als je een oplossing bedenkt weet je nog niet of die wel werkt. Jorien geeft ook aan: “Soms ligt een oplossing niet voor de hand.”

Leerdoel 2 (‘levenslessen’) behaald? Ja, in bijna alle groepen waren leerlingen het er over eens dat onderzoek ook een doel op zich kan zijn, om meer te weten te komen over een complex politiek probleem. Het hoeft niet altijd te draaien om het vinden van een oplossing, want bij deze complexe problemen, liggen die ook niet voor de hand.

3. “De leerling heeft het besef: “Door onderzoek te doen naar een complex maatschappelijk probleem, kan ik meer weloverwogen een standpunt innemen.”

Leerlingen werd gevraagd in hoeverre de PO van invloed is geweest op hun mening over krimp. Leerlingen geven echter in veel gevallen geen antwoord op deze vraag, maar geven hun mening over krimp. In de 1^e groep geven Auke en Danny aan dat de theorie en het onderzoek uit de PO wel kunnen helpen, bij het vormen van een mening. Danny: “Je hebt verschillende problemen, dus als je erover wilt debatteren kan dit (theorie PO) best handig zijn.” In de uitspraken van de andere groepjes zijn nauwelijks aanwijzingen te vinden, of bovenstaand leerdoel is behaald. Geen leerling legt direct een link tussen onderzoek doen, en een standpunt innemen in de toekomst.

Leerdoel 3 (‘levenslessen’) behaald? Nee, waarschijnlijk niet. In geen van de groepjes die deelnamen aan de rondetafelgesprekken, legde iemand van de leerlingen de link tussen onderzoek doen, en een

gedegen standpunt innemen.

Echter, geven wel veel leerlingen aan dat ze nu (na afloop van het onderzoek) veel meer over de complexe problematiek rondom de krimp weten. Hierdoor is bij sommige leerlingen, hun mening ook duidelijk veranderd. Indirect laat deze oefening dus zien dat onderzoek doen, een manier kan zijn om een meer weloverwogen standpunt in te nemen.

4. “De leerling doet onderzoek naar een lokaal maatschappelijk thema, en raakt hierdoor meer betrokken bij lokale vraagstukken.”

In de 1^e groep geeft Marten aan dat zijn mening over krimp niet echt is veranderd: “ik heb er nu wel veel meer over geleerd. Het wordt sowieso leger, maar de kwaliteit wordt wel beter.” Kevin geeft aan dat zijn mening over krimp wel degelijk is veranderd: “We wisten er niet heel veel van, ik had er wel eens wat over gehoord. Maar de onderzoeken hebben het probleem wel verduidelijkt.” Ook Derwin geeft aan dat hij meer betrokken is geraakt bij het thema: “Wij hebben de krimp bij onze eigen voetbalclub onderzocht, en kwamen er achter dat het wel degelijk speelde en een groot probleem is.” De leerlingen zijn ook vrij objectief over het al dan niet oplossen van het probleem: “het is wel een probleem, maar of het op te lossen valt.” “Er zijn spelen meerdere problemen, dus die zou je dan allemaal moeten aanpakken.” Auke geeft aan dat het onderwerp hem heeft geboeid: “het is geen “ver van je bed show.”

Ook in de 2^e groep lijkt er sprake van een toegenomen betrokkenheid, rondom het probleem ‘krimp.’ Of in ieder geval een bewustwording. Jeen: “Ik denk er wel een beetje anders over nu. Ik weet nu wel wat de krimp inhoudt. In ons onderzoek bleek ook dat de meeste mensen wel wisten wat het inhield.” Kars geeft eerlijk aan dat hij van tevoren nog nauwelijks iets wist over de krimp: “Ik heb geen idee welke invloed deze PO heeft gehad op mijn mening. Ik had er eerst geen mening over.” Diederik geeft aan: “ik heb nooit geweten dat het zo gecompliceerd lag allemaal.” Als we verder spreken over de PO en het onderwerp krimp, geeft Nadine heel eerlijk aan: “ik zie krimp persoonlijk niet als een probleem, omdat ik op den duur toch weg wil trekken. Het is meer een probleem voor mensen die hier blijven.”

In het derde groepje geeft Ytje aan dat ze het bijzonder vond, dat krimp zo’n internationaal verschijnsel bleek. Zij waren tijdens hun onderzoek gestuit op een internationaal project. Pieter geeft aan dat zijn blik op de krimp genuanceerder is geworden, door het onderzoek bij de eigen voetbalvereniging: “De problemen bij de voetbalclub bleken niet alleen door krimp te komen. Er zitten ook andere oorzaken achter het dalende ledenaantal bij de jeugdteams. De voorkeuren van jongeren veranderen bijvoorbeeld.” Ook in de 4^e groep geven leerlingen aan dat ze dankzij de PO een ander, meer genuanceerd beeld van de krimp in Friesland hebben gekregen. Martin geeft aan: “Het krimpt eigenlijk niet, of dat het heel erg lijkt, maar dat het best wel meevalt.” Jildou: “Nee, inderdaad, krimp hoeft niet heel erg te zijn.” Jorien: “Ja, het wordt overal gepresenteerd als een super erg, super erg probleem. Maar het valt het erg mee.” Ook Lobke is het hier mee eens.

Leerdoel 4 (‘levenslessen’) behaald? Ja, veel leerlingen geven aan dat ze nu een beter beeld hebben van het complexe ‘probleem’ krimp. Aan het begin van de PO wisten veel leerlingen er weinig van, of was hun mening sterk gekleurd en niet onderbouwd: “krimp is slecht!” (Waarschijnlijk komt dit door de eenzijdige negatieve belichting van de meeste Friese media). Aan het einde van de PO hebben de leerlingen, vooral door de eindpresentaties, kennis gemaakt met vele aspecten van krimp. Ze hebben hierdoor in de gaten dat het een complex probleem is, en ook dat het door sommige mensen wel als probleem en door sommige mensen niet als probleem wordt gezien. Leerlingen hebben een meer

genuanceerd beeld gekregen over krimp. Tijdens de rondetafelgesprekken merk je dat het vooral de jongeren die van plan zijn hier te blijven later, echt aan het hart gaat. Wat is hier later nog te halen voor ons? Leerlingen die nu al van plan zijn om straks elders te gaan studeren en wonen, lijken ook minder binding met het thema te hebben.

5.3 Stap 3: algehele tevredenheid docent

De algehele tevredenheid van de uitvoerende docent is een kwalitatieve indicator voor (het resultaat van) de nieuwe PO. Na afloop van de PO is een evaluatiegesprek gevoerd met Maarten Noorman, de docent van de middelbare school waar de PO is uitgevoerd.

In het algemeen is Maarten Noorman tevreden over de resultaten. De cijfers lopen dit jaar namelijk veel minder uiteen dan vorig jaar, door het laten meetellen van de 2 deelopdrachten. Maar naast de cijfers, lijkt ook vooral het ‘informele’ deel, goed te zijn geslaagd. *“Dankzij de rondetafelgesprekken kom je erachter dat de leerlingen echt veel hebben geleerd over krimp en dat ze er op een objectievere manier naar kijken. Daarnaast zijn ook veel inzichten uit de theorie blijven hangen bij de leerlingen.”*

Hij geeft zelfs aan dat hij de PO graag volgend jaar opnieuw wil gebruiken. Wel zal hij één en ander veranderen (duidelijke eisen aan de hoofdpdracht, andere manier van beoordelen). Havo 5 leerlingen zijn nou eenmaal gewend aan duidelijke instructies bij opdrachten.

Tijdens een oriënterend gesprek aan het begin van de ontwerpdracht, gaf Maarten aan tegen enkele didactisch problemen aan te lopen met de “oude” PO Maatschappijwetenschappen.

- Zeer uiteenlopende resultaten
- De opdracht lijkt “te breed”
- Wat hebben de leerlingen nou daadwerkelijk geleerd na voltooiing van deze opdracht?

Maarten geeft aan dat de nieuw ontworpen PO helaas ook nog knelpunten bevat, ten aanzien van de eerste twee problemen: uiteenlopende resultaten en een ‘te brede’ opdracht. De resultaten liepen weliswaar minder uiteen, maar dit kwam door het meetellen van de deelopdrachten. De kwaliteit van de eindopdrachten was nog steeds erg verschillend.

Wat betreft het laatste probleem, rondom “wat hebben ze er nou echt van geleerd?” geeft Maarten Noorman aan dat hij dit wel sterk verbeterd vindt (zie hierboven).

Al met al, kijkt Maarten Noorman positief terug op de PO. Zou u hem volgend jaar weer gebruiken? *“Jawel, zeker de theorie. De PO zelf heeft wel aanpassingen nodig. Echter, als leraar zul je jezelf altijd blijven verbeteren. Nu verbeter ik zelf mijn PO ook vrijwel elk jaar. Als leraar moet je jezelf en je manier van lesgeven blijven verbeteren. Als ik ga stilstaan, stop ik als leraar.”*

Ik kan me in de meeste punten van Maarten Noorman wel vinden. De eindopdracht zal voor deze leerlingen strakker en duidelijker moeten worden vormgegeven. Of... je zou al eerder tijdens Maatschappijwetenschappen leerlingen moeten laten oefenen met het zelfstandig (empirisch) onderzoek doen. Naar mijn inzien komt dit nu veel te weinig voor op de middelbare school, terwijl je hier als leerling vaak het meeste van leert. Niet uit het schoolboek, maar uit de praktijk! Vraag eens een willekeurige leerling, na 5 jaar, wat hij/zij heeft onthouden van maatschappijleer en vaak zul je als antwoord krijgen: “Die excursie naar Den Haag” of “Discussies in de klas.”

Wat betreft de beoordeling van de PO. Nu had ik een uitgebreid Rubrics schema gemaakt, en Maarten vond het lastig om hier mee te werken. Vanuit leerlingen kreeg ik echter wel reacties dat zij

hier op hadden gelet, bij het uitvoeren van de opdracht. Ik ben van mening dat een Rubrics schema een handige manier is voor beoordeling, voor zowel leraar als leerling.

Maarten geeft aan dat hij liever met het 'oude beoordelingsschema' werkt, waarbij de punten per onderdeel (presentatie, spelling, inhoud, verantwoording) helder zijn. Je weet dan echter nog niet, wat precies wordt verstaan onder een goede inhoud, zoals bijvoorbeeld aan welke elementen een goed onderzoek voldoet. Dit kun je wel terugleiden uit het Rubrics Schema. Ik pleit daarom toch voor het Rubrics Schema. Door het vaker te gebruiken, zullen de twijfels die Maarten er nu bij heeft (is het een voldoende of een ruim voldoende) ook minder worden.

Een uitgebreid verslag van het gesprek met Maarten Noorman, is te vinden in **bijlage 7**.

6. Conclusie & Discussie

6.1 Conclusie

De doelstelling van dit onderzoek was, om een onderzoeksopdracht te ontwerpen voor leerlingen maatschappijwetenschappen, rondom het thema ‘krimp in Friesland.’

Deze onderzoeksopdracht dient ervoor te zorgen dat leerlingen meer kennis opdoen over ‘krimp in Friesland’ om vervolgens zelf kunnen bepalen of zij dit wel of niet als een maatschappelijk probleem zien, en waarom. Hierdoor raken zij meer betrokken bij lokale thematiek.

De nieuw ontworpen PO diende een oplossing te bieden, voor de volgende (didactische) problemen:

1. Nauwelijks aandacht voor lokaal thema “krimp” in curriculum MAA en MAW
2. Ontevredenheid docent over huidige PO Maatschappijwetenschappen

Eenzijds, is onderzocht hoe maatschappelijke problemen (in dit geval krimp) onderwezen kunnen worden, en anderzijds zal worden onderzocht hoe een PO zo effectief mogelijk kan zijn (‘hebben ze er ook *echt* wat van geleerd’).

De hoofdonderzoeksvraag luidde:

“Hoe ontwerp ik een effectief lesprogramma over de krimp in Friesland, waarbij leerlingen meer kennis opdoen over dit thema, zelf bepalen of dit al dan niet een maatschappelijk probleem is en meer betrokken raken bij lokale thematiek?”

Het antwoord hierop luidt:

“Door gebruik te maken van de theorie over kritisch denken over politieke problemen, laat je leerlingen op een andere manier kijken naar het probleem ‘krimp.’ Leerlingen ontdekken dat er verschillende visies zijn op zowel het probleem als de oplossingen.

Door leerlingen d.m.v. van verschillende deelopdrachten meer kennis te laten opdoen over het thema, en bij de eindopdracht de leerlingen zelf te laten kiezen tot welk type probleem zij krimp in Friesland rekenen. Leerlingen kozen namelijk verschillende typen problemen, wat zorgde voor een leuke variatie in de onderzoekjes die zij hebben uitgevoerd.

Door de opbrengsten van de onderzoekjes te delen, tijdens de eindpresentaties. Bij de kwalitatieve analyse bleek namelijk dat naast het eigen onderzoek, leerlingen ook veel van elkaars onderzoeken hebben geleerd.”

Samengevat, luidt de beantwoording van bovenstaande onderzoeksvraag, tot de volgende aanbevelingen:

1. Gebruik de theorie om leerlingen te doen inzien dat politieke problemen door verschillende betrokkenen anders wordt gezien. Ga met elkaar het gesprek aan, om te kijken of je überhaupt met een probleem te maken hebt, en zo ja, welk soort probleem het is. Probeer er achter te komen of het mogelijk is om dezelfde taal te spreken over een probleem. (Hiervoor kan de theorie ‘kritisch denken over politieke problemen van Jeliaskova & Hoppe (2012) worden gebruikt, maar ook andere theorieën met een constructivistische insteek).

2. Geef leerlingen de ruimte om zelf te bepalen tot welk *type* probleem zij krimp in Friesland rekenen, en hier vervolgens hun onderzoeksaanpak op te baseren. Hierdoor worden zij zelf meer “eigenaar” van hun onderzoek, dan dat ze een vooraf bepaald onderzoek moeten uitvoeren.
3. Laat leerlingen het thema zelf ‘ervaren.’ Leerlingen raken nauwer betrokken met het thema, door onderzoek te doen “buiten het klaslokaal.” Tijdens de rondetafelgesprekken na afloop werd aangegeven, dat ze het meeste hadden geleerd van “dat gesprek met die man” of de presentatie van een ander groepje over een respondent.

De resultaten van de PO (zie H5) worden als zeer bevredigend ervaren, door zowel mijzelf als de docent op de middelbare school.

Hoewel het de 1^e keer was, dat er met deze compleet nieuwe aanpak werd gewerkt, behaalden de meeste leerlingen een goed resultaat (formeel cijfer). Misschien nog wel belangrijker: de informele leerdoelen van de PO (“levenslessen”) lijken ook behaald te zijn.

Wat heeft er voor gezorgd (hoogstwaarschijnlijk) dat de resultaten van deze PO zo bevredigend zijn / de doelstelling is behaald?

Deze PO is ontworpen, met behulp van de theorie rondom “backward design” (Wiggins et al., 1998). Één van de belangrijkste lessen die je uit deze theorie kunt halen, is dat je bij het ontwerpen altijd bij de leerdoelen begint. Wat wil je nou echt dat jouw leerlingen aan het einde van een PO kennen en kunnen? Vervolgens kies je daarbij een geschikte manier van beoordeling, en vervolgens bijpassende lesactiviteiten.

Door deze volgorde van ontwerpen voor de PO te gebruiken (1.leerdoelen, 2.wijze van beoordeling, 3.activiteiten) begon het ontwerp met het definiëren van formele en informele leerdoelen. Hierna is gekeken naar een passende wijze van beoordeling (= project) en zijn vervolgens de afzonderlijke opdrachten ontworpen. Hierdoor is er een duidelijke link met leerdoelen (het *waarom*) en het project (het *wat*). Dit is ook direct tijdens de eerste bijeenkomst aan leerlingen duidelijk gemaakt. Waarom gaan we dit project doen? Wat gaan jullie er van leren?

De informele doelen zijn minstens even belangrijk als de formele doelen. Het is prachtig dat een leerling na het behalen van zijn examen maatschappijwetenschappen het ontstaan van de Trias Politica precies kan beschrijven, maar belangrijker is dat hij/zij in de gaten heeft waarom het belangrijk is dat verschillende machten gescheiden zijn. En dat hij/zij hier ook iets bij ‘voelt.’ In die zin zijn de resultaten van deze PO zeer bevredigend. Tijdens de rondetafelgesprekken na afloop, kwam sterk naar voren dat leerlingen de gedachtegang van de theorie over de complexiteit van politieke problemen hebben begrepen, en dat ze nu ook op een andere manier naar een probleem kijken (in dit geval krimp). Dat ze inzien dat problemen niet altijd direct kunnen worden opgelost, maar dat er soms ook meer onderzoek nodig is.

6.2 Implicaties van dit ontwerponderzoek (OvO)

Deze ontwerpopdracht heeft mij veel geleerd. Iedere leraar heeft natuurlijk zijn of haar eigen stijl, maar vele van ons zullen zich er in kunnen vinden dat puur lesgeven ‘wat er in het boek staat’ / ‘wat we op het examen krijgen’ weinig bevredigend is. Niet voor jezelf, en zeker niet voor leerlingen. De theorie van ‘backward design / understanding by design’ (Wiggins et al., 1998) helpt je als docent om terug te keren naar het *waarom*. *Waarom behandelen we deze stof? Waarom moet je deze materie*

kennen? Wat leer je hier nou werkelijk van?

Door te starten met leerdoelen, en op basis hiervan je lessen / projecten te ontwerpen, houd je jezelf scherp *waarom* bepaalde lesactiviteiten plaatsvinden. Dit is prettig voor jezelf en voor je leerlingen.

Ik kan het daarom ook iedere docent, lerarenopleider etc. aanraden om deze methode te gebruiken, bij het vormgeven van lessen en projecten. Dit geldt niet alleen voor docenten maatschappijleer / maatschappijwetenschappen, maar ook voor andere vakken.

Daarnaast kan ik specifiek voor docenten maatschappijleer / maatschappijwetenschappen, de theorie van Jeliaskova & Hoppe (2012) aanraden, als hulpmiddel bij het behandelen van complexe maatschappelijke problemen / verschijnselen. Het biedt een handig houvast, voor zowel docent als leerling. Maatschappelijke/ politieke problemen zullen altijd complex blijven, en dit is een handige manier om ze enigszins te categoriseren, om vervolgens gericht onderzoek te doen. De theorie is qua niveau aan de hoge kant voor havo leerlingen, maar door ze er meerdere malen mee te laten oefenen (o.a. in eigen woorden weergeven theorie) lukt dit toch redelijk. (Daarnaast is het goed om in het kader van de fixed / growth mindset discussie, leerlingen stof aan te bieden die op het randje van hun kunnen zit, heb ik mij laten vertellen ...).

6.3 Limitaties & aanbevelingen voor vervolgonderzoek / vervolgonwerp

Natuurlijk kent dit ontwerponderzoek zijn limitaties. Hoewel het als onofficiële afstudeeropdracht voor de master LVHOM geldt, blijft het natuurlijk een project van 'slechts' 10 EC.

De overall limitatie van kwalitatieve onderzoeken is natuurlijk de representativiteit. De resultaten uit kwalitatieve onderzoeken, zijn vaak niet of nauwelijks generaliseerbaar.

Ook tijdens dit onderzoek speelt dit een rol. De nieuw ontworpen PO is in 2 havo5 klassen getest, op dezelfde middelbare school. Een grote vraag hierbij is dan ook: wanneer de PO op een andere middelbare school, op een andere niveau of op een ander tijdstip zou zijn getest, zou dit dan tot dezelfde resultaten hebben geleid? Met andere woorden: zijn de hier behaalde resultaten te generaliseren en krijg je dezelfde resultaten in andere testsettings?

Vermoedelijk zal deze PO wel leiden tot dezelfde resultaten, indien deze herhaald wordt in een soortgelijke setting (middelbare schoolklas, TL /havo/vwo/, in Friesland/Groningen). Maar leidt de PO tot hele andere resultaten indien deze wordt herhaald in een andersoortige setting (bijvoorbeeld op mbo / vmbo/, in de randstad).

Daarnaast is de kwalitatieve evaluatie van de informele leerdoelen ('levenslessen') een kwetsbaar punt. De uitspraken van de leerlingen over de PO, zijn door één docent opgeschreven (= deels subjectieve waarneming) en door de andere docent geanalyseerd (= ook subjectieve waarneming). Wanneer deze kwalitatieve evaluatie zou zijn uitgevoerd door andere docenten, zou dit wellicht een afwijkend beeld hebben kunnen opleveren. Echter, toen wij (Maarten Noorman en Dineke Wagenaar) het gesprek voerden over de rondetafelgesprekken, bleek dat we de 'overall boodschap' beiden op dezelfde manier hadden opgevangen.

Ten slotte is er wel een leerlingenhandleiding ontworpen, maar geen docentenhandleiding. In bijlage 2 zijn weliswaar de activiteiten van de docent nauwkeurig beschreven, maar het ontbeert een echte docentenhandleiding. In deze handleiding zouden bijvoorbeeld (nadere) aanwijzingen kunnen worden opgenomen over de houding van de docent tijdens het gehele project. Het verdient namelijk

sterke aanbeveling dat de docent vooral als coach optreedt, en op een “oplossingsgerichte manier” te werk gaat. Hierbij zijn vooral de leerlingen actief, en heeft de docent een meer passieve rol. Leerlingen leren nou eenmaal het meeste, door *het zelf te doen*. (Zie ook de leerpiramide van Bales).

Suggesties voor vervolgonderzoek zijn vooral om te *leren* van de evaluatie van de verschillende fases van deze PO: ontwerpfase, uitvoerfase en resultaten.

In al deze fases zijn zaken te verbeteren, zodat de PO nog beter wordt, en beter aansluit op de leerlingen. Hierover is in de vorige paragrafen ook al veel geschreven. De belangrijkste verbeterpunten zijn:

- *Ontwerpfase*: Houd meer rekening met de hoeveelheid tijd die het kost om een goede PO te ontwerpen, volgens de methode Backward Design
- *Uitvoerfase*: De hoofdopdracht moet strakker, nu is hij te vrijblijvend. Dit zorgt bij leerlingen voor onzekerheid, en uiteenlopende kwaliteit in de eindverslagen. Laat de PO beter aansluiten bij manier waarop leerlingen gewend zijn te werken (in dit geval een meer gestuurde aanpak, i.p.v. een grotendeels zelfstandige aanpak)
- *Resultaten*: Denk goed na over de wijze van beoordelen, is een rubrics schema van 4 pagina's echt noodzakelijk? Zijn de verhoudingen tussen verschillende deelopdrachten duidelijk? De werkwijze met ook aandacht voor de informele leerdoelen (rondetafelgesprekken) werkte wel heel goed. Hiermee zou men eigenlijk vaker moeten werken.

6.4 Reflectie

In de Studiewijzer van OvO staat het volgende: “Reflectie op het hele onderzoek is tevens een belangrijk leerdoel.” Vandaar zal ook een reflectie plaatsvinden, op de ontwerp- en de uitvoerfase.

Er zal een korte reflectie worden gegeven over de ontwerp- en de uitvoerfase.

Voor de ontwerpfase, is van belang: een evaluatie van de stappen die genomen zijn om te komen tot het ontwerp van de PO. Tegen welke problemen/moeilijkheden ben ik aangelopen? Welke oplossingen/ nieuwe routes heb ik gekozen? Welke zaken zal ik in de toekomst anders aanpakken? Wat heb ik hiervan geleerd?

Voor de evaluatie van de uitvoerfase is van belang: Een evaluatie van de bijeenkomsten, liepen die volgens de planning? Tegen welke problemen liepen de leerlingen aan, tijdens de uitvoer van de deelopdrachten en het onderzoek? Welke oplossingen hebben zij en ik daar voor gevonden? Een beschouwing van de algemene stemming/ werkhouding van de leerlingen tijdens het project: hadden ze er plezier in, of is het project te theoretisch misschien? Voor deze evaluatie maak ik gebruik van mijn eigen observaties, en die van de begeleidende docent.

Reflectie op de ontwerpfase

Tijdens de ontwerpfase, verdiep ik mij in meerdere theorieën die ik mogelijk kan gebruiken bij het ontwerpen van een PO over het lokale thema ‘krimp in Friesland.’

Mijn begeleidster Margarita Jeliazkova wijst mij op de theorie over het kritisch nadenken over politieke problemen, met behulp van het ijsbergmodel en de probleemtypologie. Deze theorie heb ik ook al eens eerder gebruikt in mijn studie. Deze theorie biedt een goed hulpmiddel om een complex

politiek probleem te analyseren. Het lijkt mij wel pittig om de theorie op het niveau van middelbare scholieren te brengen, maar dit vormt een mooie uitdaging.

Naast deze 'hoofdtheorie' krijg ik ook nog theorie over 'understanding by design.' Deze theorie spreekt mij bijzonder aan, omdat het eigenlijk net tegen de dagelijkse praktijk in gaat. In deze theorie wordt er namelijk vanuit gegaan dat je start met het allerbelangrijkste: "wat wil ik mijn leerlingen nou echt leren?" vervolgens vertaal je dit naar toetsen en ten slotte naar lesactiviteiten. Toen ik zelf nog leerling was op de middelbare school, zag ik vaak het nut van al die vakken niet in. Ik weet nog goed hoe opstandig ik werd van leraren die als antwoord gaven: "je moet dit leren. Waarom? Omdat het in het boek staat!" Verschrikkelijke flauwekul vond ik dit. Het is juist belangrijk dat je leerlingen in laat zien *waarom* ze iets leren. Wat hebben ze er op latere leeftijd aan? Dit zal misschien bij maatschappijleer gemakkelijker zijn dan bij wiskunde, maar ook een wiskundedocent kan beter uitleggen *waarom* leerlingen formules en staartdelingen moeten leren. "Door nu te oefenen met formules en staartdelingen, ontwikkel je een *bepaald denkniveau*, dit komt je in het latere leven ook van pas." Dit zou bij mij als tiener in ieder geval meer begrip hebben opgeleverd dan: "omdat het in het boek staat." "omdat het op het examen komt."

Zelf heb ik er nog over nagedacht om de theorie van Toulmin toe te voegen, aan het project. Deze theorie biedt een tool voor logisch redeneren en argumenteren. In een land als Nederland, waarin veel draait om meningen ("wat is jouw mening dan?!") worden deze vaak verward met daadwerkelijk, beredeneerde argumenten. Voor iedereen, en ook voor leerlingen maatschappijleer / maatschappijwetenschappen, is het goed om te oefenen met heldere argumentatie. Niet ik "maar dat is gewoon mijn mening" nee, onderbouw je mening! En onderbouw hem dan met logische, heldere argumenten.

Bij nader inzien, bleek dit project daar minder geschikt voor. Het project wordt in tweetallen uitgevoerd, en doordat het onderwerp een relatief nieuw, onontdekt gebied is, vraagt dit om een meer explorerende aanpak (zonder redenering & argumentatie op een wetenschappelijk niveau). Het is wellicht voor de toekomst iets om te gebruiken bij het vormgeven van een betoogopdracht maatschappijleer / maatschappijwetenschappen.

Na het doornemen en uitpluizen van de literatuur, maakte ik hiervan een theoretisch kader. Dit theoretisch kader, heb ik op een vrij leesbare / informele manier geschreven. Ik wil dat het toegankelijk is voor andere leraren, en deze stijl van schrijven past goed bij me.

Mocht dit onderzoek bijvoorbeeld gepubliceerd worden in een vakblad / academisch tijdschrift, dan zou een andere manier van schrijven veel passender zijn geweest. Dit zou ik dan anders doen.

Het werd steeds duidelijker welke kant het opging met mijn ontwerp- en onderzoeksopdracht: "een project rondom krimp in Friesland, met gebruik van de theorie rondom kritisch denken over politieke problemen."

Toen ik Maarten Noorman benaderde, en hem uitlegde over mijn ontwerpopdracht, reageerde hij enthousiast:

Omwille van de tijd, heb ik in het najaar van 2015 daarom Maarten Noorman benaderd. Eerstegraads docent maatschappijleer en maatschappijwetenschappen aan het Lauwers College te Buitenpost.

Toen ik hem uitlegde wat de bedoeling ongeveer was, reageerde hij enthousiast: "Deze theorie over het analyseren van een complex maatschappelijk probleem komt als geroepen! In principe leg ik het nu al op deze manier aan mijn leerlingen uit, maar had ik er nog nooit een goed model bij gevonden."

We besluiten dat de PO Maatschappijwetenschappen voor havo 5, uitermate geschikt is voor het testen van mijn project. Met de huidige opdracht is Maarten namelijk niet helemaal tevreden. Bij de verdere totstandbrenging van de PO kijkt Maarten af en toe mee, geeft feedback, maar geeft mij ook veel ruimte en vertrouwen.

Na het schrijven van het theoretisch kader, komt voor mij de meest lastige stap: het daadwerkelijk integreren van de inzichten & instrumenten (ijsbergmodel, probleemtypologie) uit de theorie in het project 'krimp in Friesland.'

De inzichten uit de theorie (ijsbergmodel & probleemtypologie) zet ik vooral in als hulpmiddel, om samen met leerlingen op een constructivistische manier (zie §2.3) het probleem 'krimp in Friesland' nader te beschouwen. Is het daadwerkelijk een probleem? Of lopen de visies hierop erg uiteen? En vinden leerlingen het zelf eigenlijk een probleem?

In eerste instantie maak ik ook nog deels gebruik van de "oude PO" die Maarten Noorman in de voorgaande jaren gebruikte. Tijdens deze PO startten de leerlingen met een uitgebreide analyse van bronnen (stakeholders, belangen, verschillende benaderingswijzen MAW). Ik wilde dit in eerste instantie ook doen, en dan later de koppeling maken met de theorie over het categoriseren van politieke problemen (probleemtypologie).

Dit zorgt echter voor problemen, omdat ik "oude wijn in nieuwe vaten" probeer te gieten. Het zal de leerlingen erg verwarren dat ze eerst op de 'oude manier' te werk gaan, en het vervolgens over een hele andere boeg moeten gooien. Ik besluit daarom om vanaf het begin van de PO de nieuwe theorie te integreren.

Uiteindelijk kom ik tot een eindresultaat, waar mijn begeleider van de UT Margarita, mijn docent op de middelbare school Maarten en ikzelf tevreden mee zijn.

Deze ontwerpfase kostte erg veel tijd. Echter, een goed ontwerp is het halve werk.

Reflectie op de uitvoerfase

De PO Maatschappijwetenschappen heb ik uitgevoerd in januari, februari en maart 2016. In totaal zijn er 5 bijeenkomsten geweest (één extra dan gepland, i.v.m. de evaluatie). Over het algemeen blik ik zeer positief terug op de daadwerkelijke uitvoering van het project. De leerlingen deden tijdens de bijeenkomsten goed mee, namen het project serieus, en leverden soms zeer originele input.

Hieronder de verschillende onderwerpen die aan bod zijn gekomen:

- Invloed van de krimp in het basisonderwijs
- Invloed van de krimp bij muziekverenigingen
- Invloed van de krimp bij sportverenigingen (voornamelijk voetbal)
- Verschil in de mening over krimp tussen stad en platteland
- Verschil in de mening over krimp verschillende generaties
- Verschil in mening over krimp tussen weggetrokken jongeren en jongeren die in Friesland zijn gebleven
- Onderzoek onder winkeliers over de krimp
- Onderzoek onder lokale politici /ambtenaren
- Invloed van krimp op de zorg & werkgelegenheid in de zorg
- Onderzoek over de oorzaken van krimp met deskundige van de universiteit Groningen

Er waren dus meerdere PO's met een soortgelijk onderwerp. Er was echter geen sprake van plagiaat / kopiëren, want door de groepjes met hetzelfde onderwerp is gebruik gemaakt van verschillende respondenten. In **bijlage 3** zijn ter illustratie, 3 verschillende eindopdrachten opgenomen.

Er waren echter ook zaken, die iets minder gingen. Hieronder de belangrijkste evaluatiepunten:

Planning van de PO

Veel leerlingen gaven tijdens het project aan, dat het tegelijkertijd valt met hun profielwerkstuk (PWS). Dit resulteert in een (te) hoge werkdruk voor leerlingen. Hierdoor lag de prioriteit ook niet altijd bij de PO Maatschappijwetenschappen.

Het was in eerste instantie ook de bedoeling, om reeds in het najaar met de PO te starten. Docent Maarten behandelt namelijk altijd in die periode de PO. Doordat de ontwerpfase mij meer tijd kostte, heb ik om uitstel gevraagd. Hierdoor zijn we later gestart. Voor een eventueel volgend ontwerpproject, weet ik nu dat de ontwerpfase een langdurige proces is. Hier dien ik in het vervolg beter rekening mee te houden. Ook zou ik voor de volgende keer aanbevelen, om goed na te denken waar in het jaar deze PO qua planning logisch past. Veel havo leerlingen gaven aan dat het een goede oefening zou zijn, voor het PWS. Ik adviseer dus om de PO in het vervolg aan het begin van havo 5 plaats te laten vinden.

Planning tijdens de PO

In de leerlingenhandleiding had ik een planning opgenomen, met daarin ook de deadlines . Deze bleken al na één of twee bijeenkomsten niet haalbaar. Dit kwam deels door onvoorziene omstandigheden (extreme ijzelweer) en door een toetsweek, midden in het project. Deadlines werden vervolgens in de les, aan het einde, kort gecommuniceerd. Hierdoor ontstond onder leerlingen veel verwarring. Hier maakten leerlingen vervolgens ook handig gebruik van: "oh, ik wist niet dat ik een presentatie moest voorbereiden..." Dit zorgde er dan weer voor dat bepaalde activiteiten niet konden worden uitgevoerd, hetgeen weer nieuwe vertraging opleverde. Duidelijke afspraken over deadlines, voorkomen deze problemen.

Omschrijving hoofdonderzoek te algemeen

Deelopdracht 1 (analyse 3 bronnen) en deelopdracht 2 (onderzoeksvoorstel) zijn duidelijk gestructureerd ("doe dit en dat") terwijl de hoofdopdracht (empirisch onderzoek) veel ruimte biedt voor eigen invulling. Deze vrijheid leidde bij de havo 5 leerlingen ook tot veel onzekerheid. "Wat wilt u nou precies dat we onderzoeken?"

Ik heb hier op ingespeeld, door tijdens de 3e bijeenkomst in mijn PowerPoint meerdere concrete onderzoeksvoorbeelden te noemen.

Uiteindelijk resulteerde dit er in, dat vele leerlingen één van deze voorbeelden als uitgangspunt namen. Leerlingen van havo 5 willen blijkbaar toch graag de zekerheid dat ze iets onderzoeken wat de docent graag wil. Slecht weinig groepjes leverden een totaal eigen, origineel onderzoeksvoorstel in. Leerlingen hebben blijkbaar nog weinig ervaring met het zelfstandig onderzoeken van een zelfgekozen onderwerp, en kiezen dan liever voor zekerheid.

Natuurlijk waren er naast verbeterpunten, ook andere opvallende punten:

Verschil in enthousiasme over PO tussen 2 klassen

Opmerkelijk was een belangrijk verschil in houding en enthousiasme in de 2 klassen waarin de PO werd uitgevoerd. Terwijl in beide klassen het onderwerp relatief onbekend was, en leerlingen zich

afvroegen “wat moet ik ermee?” stonden leerlingen er in de ene klas veel opener en positiever tegenover dan leerlingen in de andere klas. Dit was duidelijk te merken tijdens bijeenkomst 2 en 3. Terwijl in de ene klas, leerlingen al allemaal plannetjes begonnen te bedenken voor een empirisch onderzoek, waren de leerlingen in de andere klas juist heel sceptisch: “waarom moet dit...?!” Ook bij de eindpresentaties zag je dit gedeeltelijk terug. De ene klas had allemaal op de afgesproken maandag een presentatie mee, terwijl in de andere klas maar 2 groepjes een presentatie hadden voorbereid. Tijdens de verschillende presentaties luisterde men echter in beide klassen aandachtig naar elkaar, en ook tijdens de evaluatieve groepsgesprekken gaf men ook in de “minder positieve klas” aan dat men de eindpresentaties kon waarderen. Leerlingen gaven aan over allerlei deelonderwerpen van de krimp nu iets gehoord te hebben. Een voor de hand liggende vraag is nu: “waar komt dit verschil in enthousiasme vandaan?” Hierover ga ik in gesprek met docent Maarten Noorman. (Zie hieronder).

Terugkoppeling deelopdracht 1

Bij de terugkoppeling van deelopdracht 1 (analyse van 3 bronnen) was het opvallend, voor zowel de leerlingen als de docenten, om te zien dat ‘krimp’ in verschillende artikelen op een totaal andere wijze wordt neergezet. Lokale, Friese dagbladen schilderen het vaak als een gigantisch probleem af, terwijl ze er dan vaak niet bij vermelden wat dan het probleem is/wordt. Andere artikelen zijn een stuk objectiever.

Dit is een interessante manier om een complex maatschappelijk onderwerp te onderzoeken, en kan bijdragen aan je eigen meningvorming.

Eindpresentaties

De eindpresentaties vond ik persoonlijk het leukste onderdeel van de PO. Leerlingen vertelden in korte presentaties (± 5 minuten) wat ze hadden onderzocht, de opvallendste conclusies en wat dit heeft betekent voor hun mening ten aanzien van het onderwerp.

Leerlingen hebben op veel verschillende manieren vorm gegeven aan deze presentaties. (Ik had in de leerlingenhandleiding ook verzuimt om een duidelijke omschrijving over de presentatie op te nemen.) Sommige leerlingen maakten gebruik van PowerPoint, anderen deden het ‘uit het hoofd.’ Er was zelfs één groepje dat een filmpje, inclusief muziek had gebruikt. Deze afwisseling maakte dat het leuke bijeenkomsten waren. Je maakte telkens kennis met andere deelonderwerpen van de krimp. Jammer was, dat sommige leerlingen een onderwerp hadden gekozen, dat erg veel op elkaar leek. Zij kwamen dan, ondanks een andere onderzoekopzet, uiteindelijk tot dezelfde, niet verrassende conclusies. In een volgende PO zou ik een duidelijkere omschrijving geven, van de eisen aan de eindpresentaties, mét ruimte voor eigen creativiteit. Ook zou ik de presentaties laten meetellen voor het eindcijfer. De reden hiervoor is, dat er nu soms groot verschil zat tussen de presentatie (erg goed) en het eindverslag op papier. Leerlingen hebben dan een heel aardig onderzoek uitgevoerd, en weten de mondeling wel goed te verwoorden, maar in een formeel verslag blijkt dit lastig. Je komt dan niet alleen aan deze groep tegemoet, je zorgt ervoor dat iedereen de eindpresentatie serieus neemt, hetgeen leuke lessen oplevert.

Reflectie Maarten Noorman

Na afloop van de PO is een evaluatiegesprek gevoerd met Maarten Noorman, de docent van de middelbare school waar de PO is uitgevoerd.

Wat betreft de ontwerpfase, geeft Maarten aan dat de precieze bedoeling in het begin onduidelijk was voor hem, en dat een gesprek met mij, mijn docent van de UT en hemzelf hier wellicht

helderheid had gebracht. Dit lijkt mij voor een volgende keer inderdaad aan te raden. Verder merkt hij op dat de ontwerpfase vrij lang duurde, met de verschillende feedbackrondes. Ik ben bang dat dit bij het ontwerpen van een totaal nieuwe PO altijd het geval zal zijn. Het is belangrijk om daar rekening mee te houden, en dit duidelijk te maken aan betrokkenen. De volgende keer zou ik dit duidelijker aangeven bij de betrokken docent.

Wat betreft de uitvoerfase, is hij over het algemeen erg enthousiast en positief. De leerlingen gingen allemaal vrij onbevangen het project in, en ook tijdens het project bleef de sfeer goed. Vooraf had hij verwacht dat het niveau van de theorie aan de hoge kant zou zijn voor zijn leerlingen, maar dit bleek mee te vallen. Ik denk dat dit vooral komt, omdat ik bij het behandelen van de theorie heb gekozen voor een “leren door te doen” aanpak (handelingspsychologie, zie §2.3) waarbij leerlingen bijvoorbeeld de theorie in eigen woorden moesten weergeven, de theorie moesten toepassen op nieuwsartikelen etc. Door deze oefeningen maak je jezelf de theorie eigen.

Een kanttekening van het project vindt Maarten Noorman de kwaliteit van de eindopdrachten, die is vrij matig, in vergelijking tot de deelopdrachten en de eindpresentaties. Dit is mij inderdaad zelf ook opgevallen, bij de verschillende eindopdrachten die ik heb bekeken. De omschrijving van de precieze eisen aan de eindopdracht, zijn wellicht nog te algemeen. Havo 5 leerlingen willen graag weten waar ze precies aan toe zijn, en wat er van ze wordt verwacht. Hierdoor krijg je een grote verscheidenheid aan ingeleverde eindopdrachten. Voor een impressie van de eindopdrachten, zie **bijlage 4**.

Ook Maarten Noorman geeft aan dat er een duidelijk verschil was in enthousiasme tussen beide klassen, hij vond dit niet verrassend. Hij geeft aan dit hoogstwaarschijnlijk te wijten is aan persoonskenmerken van de leerlingen en heeft dit ook bij andere opdrachten gezien. Hoewel de presentaties ook uiteenlopen, zijn er in de “minder enthousiaste klas” ook goede eindopdrachten, met interessante onderzoekjes ingeleverd. Dit zijn waarschijnlijk leerlingen die het wel in zich hebben, maar (nog) moeite hebben met presenteren. Maarten Noorman noemt dit “stille leerlingen.” Maar wat is een stille leerling? Is hij/zij niet geïnteresseerd of simpelweg verlegen? Bij een volgend ontwerp, zou je ook kunnen nadenken hoe je bepaalde instrumenten inzet (zoals de online Socrative Tool (2016)) die ook ‘stillere’ leerlingen een podium geven.

Een uitgebreid verslag van het gesprek met Maarten Noorman, is te vinden in **bijlage 7** .

Literatuur

- Baarda, Dirk Benjamin, de Goede, Martijn PM, & Teunissen, Joop. (2001). *Basisboek kwalitatief onderzoek: praktische handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*: Stenfert Kroese.
- Dijkstal, HF, & Mans, JH. (2009). Krimp als structureel probleem. *Rapportage Topteam Krimp voor Parkstad Limburg*.
- Hoppe, Robert, & Jeliaskova, Margarita. (2013). Critical thinking about political problems. *submitted*. "Is er wel perspectief voor Friesland?" 24 augustus 2013. (2013). *Leeuwarder Courant*.
- Jeliaskova, MI, & Hoppe, R. (2012). Kritisch denken over politieke problemen.
- Kitzinger, Jenny. (1995). Qualitative research. Introducing focus groups. *BMJ: British medical journal*, 311(7000), 299.
- "Krimp bevolking houdt aan." 2 januari 2014. (2014). *Leeuwarder Courant*.
- MacTighe, Jay, & Wiggins, Grant. (2010). *Understanding by design: Professional development workbook*: Association for Supervision and Curriculum Development.
- van der Veen, Tjipke, & van der Wal, Jos. (2003). *Van leertheorie naar onderwijspraktijk*: Wolters-Noordhoff.
- Wagenaar, Dirkje. (2014). "Should I stay or should I go?" Een onderzoek naar de veronderstelde uitstroom van hogeropgeleide jongeren uit Noordoost-Friesland.
- Wiggins, Grant P, MacTighe, Jay, Kiernan, Leslie J, & Frost, Frank. (1998). *Understanding by design*: Association for Supervision and Curriculum Development Alexandria, VA.

Bijlage 1 Schema 3 Stappen Proces (Backward Design)

Hier een praktisch schema van MacTighe en Wiggins (2010) voor de toepassing van het 3 stappen proces.

Stage 1—Desired Results	
Established Goals: G What relevant goals (e.g., content standards, course or program objectives, learning outcomes) will this design address?	
Understandings: U <i>Students will understand that . . .</i> - What are the big ideas? - What specific understandings about them are desired? - What misunderstandings are predictable?	Essential Questions: Q What provocative questions will foster inquiry, understanding, and transfer of learning?
<i>Students will know . . .</i> K - What key knowledge and skills will students acquire as a result of this unit? - What should they eventually be able to do as a result of such knowledge and skill?	<i>Students will be able to . . .</i> S

Stage 2—Assessment Evidence	
Performance Tasks: T - Through what authentic performance tasks will students demonstrate the desired understandings? - By what criteria will performances of understanding be judged?	Other Evidence: OE - Through what other evidence (e.g., quizzes, tests, academic prompts, observations, homework, journals) will students demonstrate achievement of the desired results? - How will students reflect upon and self-assess their learning?

Stage 3—Learning Plan
Learning Activities: L What learning experiences and instruction will enable students to achieve the desired results? How will the design W = Help the students know Where the unit is going and What is expected? Help the teacher know Where the students are coming from (prior knowledge, interests)? H = Hook all students and Hold their interest? E = Equip students, help them Experience the key ideas and Explore the issues? R = Provide opportunities to Rethink and Revise their understandings and work? E = Allow students to Evaluate their work and its implications? T = Be Tailored (personalized) to the different needs, interests, and abilities of learners? O = Be Organized to maximize initial and sustained engagement as well as effective learning?

Bijlage 2 Uitgebreid overzicht activiteiten PO

Onderdeel	Activiteit	Wat doen de leerlingen?	Wat doet de docent?
1.	Bijeenkomst 1 (1 of 2 lessen) a. Introductie PO Maatschappijwetenschappen b. Introductie Krimp c. Introductie Theorie “Kritisch Denken over Politieke Problemen.” - Ijsbergmodel - Probleemtypologie (4x)	Leerlingen krijgen het informatieboekje over de PO overhandigt. Leerlingen krijgen een introductie over “Krimp” en over de theorie die de rode draad vormt tijdens deze opdracht.	De PO introduceren Het thema ‘Krimp’ introduceren. (Hierbij gebruik ik een PowerPoint met nadere uitleg over demografie, krimp, ontgroening / vergrijzing etc, en de mogelijke gevolgen.) De theorie over “Kritisch denken over Politieke problemen” uitleggen
2.	Deelopdracht 1: Analyse van 3 bronnen rondom het thema “krimp” - Analyse betrokken groepen, visies en argumenten, belangen en oplossingen Maak hierbij handig gebruik van de 4 benaderingswijzen van MAW. Gebruik dit als een ‘bril’ om naar het probleem te kijken, een hulpmiddel. - Analyse van de bronnen met behulp van de probleemtypologie: tot welk type politiek probleem wordt “krimp” in deze bron gerekend? - Beoordelen bronnen op mate van objectiviteit Verwerk bovenstaande in een korte PowerPoint presentatie!	Leerlingen zoeken 3 verschillende bronnen over “krimp en de gevolgen voor Friesland.” Ze analyseren deze bronnen op meerdere manieren (zie links) en leveren hiervan een (kort) schriftelijk verslag in + bereiden een korte PowerPoint presentatie voor.	Hulp bieden aan leerlingen, oplossingsgericht coachen bij problemen
3.	Bijeenkomst 2: Presentaties deelopdracht 1 + Klassikale behandeling & Instructie voor empirisch onderzoek - Presentaties tweetallen over deelopdracht 1, met daarin de volgende elementen: * Analyse per bron (Betrokkenen, visies & argumenten, belangen, oplossingen + van welke benaderingswijze zij gebruik hebben gemaakt) * Probleemtypologie toegepast op de 3 bronnen * Objectiviteit Tijdens deze presentaties schrijven 3 leerlingen mee op flipovers/het bord:	Presentaties door leerlingen, de andere leerlingen luisteren en stellen eventueel vragen. Leerlingen worden geprikkeld door de vragen van de docent bij de klassikale analyse Leerlingen letten op en maken eventueel aantekeningen bij de uitleg over het empirische onderzoek en de theorie Deelopdracht 2 wordt uitgedeeld, goed doorlezen.	De docent begeleidt de leerlingen in het samenvoegen van alle individuele analyses. Vervolgens wordt gekeken of er klassikaal patronen te ontdekken zijn, en wat zegt dat over het probleem? Probeer zoveel mogelijk vragen aan leerlingen te stellen... en probeer ze zelf in te laten zien dat er talloze oplossingen, terwijl er nog geen eens overeenstemming is over een visie. En welke

	1. Betrokkenen 2. Oplossingen 3. Welk type politiek probleem, volgens de theorie? - Klassikale analyse met docent: Klassikale analyse met docent: Waarom zijn er zoveel verschillende betrokkenen? Welke oplossing is het beste? Waar is dit een oplossing voor? Bovenstaande vragen worden gebruikt om de tegenstrijdigheden aan te duiden... Al snel merkt men dat we 'er niet uit komen.' Kortom: "Het blijkt heel lastig om een eenduidige analyse te krijgen met één goede oplossing voor het probleem." - Uitleg Empirisch Onderzoek Hoe kun je nu enigszins zinvol onderzoek doen naar "krimp" in Friesland? Door <i>gericht</i> te werk te gaan! ! Herhaling theorie "kritisch denken over politieke problemen" (Jeliazkova & Hoppe, 2012) + aanknopingspunten voor onderzoek doen.		oplossing is de beste? Vervolgens laat je bij de uitleg over het empirisch onderzoek zien, op welke wijze je de theorie van Jeliazkova & Hoppe (2012) kunt gebruiken om richting te geven aan een empirisch onderzoek rondom 'krimp.' Ten slotte deel je deelopdracht 2 uit, en bespreekt deze met de leerlingen
4.	Deelopdracht 2: Onderzoeksvoorstel Het onderzoeksvoorstel bestaat uit de volgende elementen: 1. Korte versie theorie van Jeliazkova & Hoppe (2012) over politieke problemen, <i>in eigen woorden</i>. 2. Tot welk politiek probleem deze leerlingen het fenomeen 'krimp' rekenen en waarom (bewijzen noemen, bijvoorbeeld uit de bronnen van deelopdracht 1) & welke gevolgen dit heeft voor hun onderzoek 3. Onderzoeksaanpak (Wat willen we te weten komen met dit onderzoek? Wie gaan we daarvoor onderzoeken? Waarom? Welke uitkomsten verwachten we? Hoe gaan we onderzoek doen? (Enquêtes of interviews).	Leerlingen leveren een verslag in, met daarin de elementen hiernaast genoemd.	Als docent ben je bereikbaar voor vragen, en coach je de leerlingen oplossingsgericht.

5.	Bijeenkomst 3 Elkaars onderzoeksvoorstellen beoordelen. Extra uitleg over empirisch onderzoek & mogelijkheid voor vragen. We starten deze bijeenkomst met het uitwisselen van de onderzoeksvoorstellen van de groepjes. De leerlingen beoordelen vervolgens elkaars onderzoeksvoorstel. Past het voorgestelde onderzoeksontwerp bij het type politieke probleem waartoe krimp wordt gerekend? Komen ze met deze aanpak tot de informatie die ze willen weten, of kunnen ze het juist beter op een andere manier aanpakken? Aan het einde van deze bijeenkomst is er de gelegenheid voor vragen aan de docent. Deadline inleveren onderzoeksvoorstel noemen.		Docent begeleidt de presentaties, en stelt kritische vragen Docent geeft uitgebreide uitleg over het empirische onderzoek, en over de wijze van verslaglegging. (hiervan ontvangen ze ook een handleiding)
6.	Inleveren & Goedkeuring Onderzoeksvoorstel	Leerlingen verbeteren hun onderzoeksvoorstel, aan de hand van bijeenkomst 3. Vervolgens leveren ze het definitieve onderzoeksvoorstel in bij de docenten. Deze geven een "Go" of "No Go" voor het starten van het onderzoek.	Onderzoeksvoorstellen beoordelen, om vervolgens een "Go" of "No Go" te geven. In geval een "No Go" opbouwende feedback geven, en een nieuwe inleverdatum vaststellen. Vervolgens opnieuw beoordelen.
7.	Empirisch onderzoek rondom "Krimp" Leerlingen hebben bij het onderzoeksvoorstel een type politiek probleem gekozen, waartoe zij "Krimp in Friesland" op dit moment rekenen. Zien de leerlingen "Krimp in Friesland" als een gestructureerd probleem, dan richten zij hun interview op het vinden van een oplossing (plan/product). Zij interviewen dan bijvoorbeeld een planoloog of iemand van een bouwbedrijf. Zien de leerlingen "Krimp in Friesland"	Leerlingen voeren in tweetallen een eenvoudig empirisch onderzoek uit. Verslag Vervolgens worden de interviews zelf verwerkt in het verslag, en wordt op basis daarvan een "eindconclusie" opgeleverd, afhankelijk van het type probleem (plan/product, nieuwe theorieën, betoog/pleidooi of nieuwe vragen).	Hulp bieden aan leerlingen, oplossingsgericht coachen bij problemen Docent beoordeelt de verslagen

	juist als een matig gestructureerd probleem op doelen? Dan gaan zij op zoek naar meer kennis over oplossingen. Ze zouden bijvoorbeeld een deskundige kunnen benaderen. Zien de leerlingen “Krimp in Friesland” juist als een matig gestructureerd probleem op middelen, met ethische verdeeldheid? Dan gaan ze op zoek naar verschillende meningen. Het is dan handig om bijvoorbeeld een duidelijke voorstander van overheidsingrijpen en een duidelijke tegenstander te interviewen, + iemand met een gematigde mening (denk aan bijv. lokale politici). Als iemand een felle voor- of tegenstander is van overheidsingrijpen, kleurt dit de mening van de jongeren ook. Zien de leerlingen “Krimp in Friesland” als een ongestructureerd probleem? Dan richt het onderzoek zich meer nog op verkenning van het complexe probleem. Het interview richt zich dan op zowel het verkrijgen van kennis als van meningen. Het is aan te raden om deskundigen te interviewen, maar een directe betrokkene (case study) kan ook interessant en verdiepend zijn. Ook zou je als leerling een groepje mensen kunnen interviewen (bijvoorbeeld docenten, familieleden): de zogenaamde focusgroups / roundtables manier.	Ten slotte geef je als tweetal aan welke gevolgen het empirisch onderzoek heeft gehad voor je eigen standpunt ten aanzien van de krimp in Friesland: Nu je er meer over weet, is het dan inderdaad een probleem, en valt het op te lossen? Welke oplossingsrichting heeft jullie voorkeur? Het verslag leveren de leerlingen in + ze bereiden een korte PowerPoint presentatie voor, over het empirisch onderzoek.	
8.	Bijeenkomst 4 (Afsluiting) (1 of 2 lessen) Presentaties empirisch onderzoek Tijdens deze afsluitende bijeenkomst presenteren enkele tweetallen hun onderzoek. Hierbij komt naar voren (zie verslag): - Tot welk probleem rekent jouw groep “Krimp in Friesland”? - Wie heb je geïnterviewd? Hoe ben je tot die keuze gekomen? - Wat kwam er naar voren in de interviews? - Wat zijn de belangrijkste conclusies of aanbevelingen op basis van je interviews? - Welke gevolgen heeft het empirisch onderzoek voor je eigen standpunt	De studenten presenteren de resultaten uit hun empirische onderzoek, en welke conclusies ze op basis hiervan trekken. Leerlingen luisteren en stellen vragen.	De docent begeleidt de presentaties, stelt kritische vragen.

	rondom de krimp in Friesland? Reflectie op het project Docent 1 leidt de rondetafelgesprekken / focus groups, terwijl docent 2 observeert. Tijdens deze gesprekken wordt gelet op <i>individuele bevindingen</i> / standpunten en <i>groepsbevindingen</i> en –standpunten. De rondetafelgesprekken zijn bedoeld om vast te stellen in hoeverre de leerdoelen, onderdeel ‘levenslessen’ zijn behaald.		
--	---	--	--

Krimp!

De toekomst van Friesland?

Inhoud

Inleiding	64
Deelopdracht 1: Analyse van 3 bronnen	66
Deelopdracht 2: Onderzoeksvoorstel.....	68
Hoofdpdracht: Empirisch Onderzoek naar Krimp in Friesland.....	70
Beoordeling	71
Bijlage 1 Theorie “Kritisch Denken over Politieke Problemen”	75
Bijlage 2: Schema “Onderzoek doen per type politiek probleem”	80

Inleiding

Empirisch Onderzoek

Tijdens deze PO gaan jullie aan de slag met vaardigheden, die je tijdens een vervolgopleiding vaak nodig zult hebben: onderzoeksvaardigheden.

In vrijwel alle maatschappelijke vervolgopleidingen (sociologie, psychologie maar ook politicologie of journalistiek) zul je *empirisch* onderzoek gebruiken. Empirisch onderzoek betekent onderzoek naar de wereld om ons heen: *de empirie*. Soms gebeurt dit door directe waarnemingen, maar in veel gevallen ook door indirecte waarnemingen, in de vorm van interviews of enquêtes.

Maatschappelijke problemen

Vele onderzoek staan in het teken van het zoeken naar oplossingen voor problemen. In onze samenleving kennen we veel problemen. Deze ontstaan vaak, doordat we met elkaar *moeten* samenleven: maatschappelijke problemen.

Deze maatschappelijke problemen zijn complex: er zijn verschillende mensen of groepen mensen betrokken, met allemaal een andere mening over het probleem en de oplossingen voor het probleem. Denk bijvoorbeeld eens aan de vluchtelingenkwestie, de oorlogen in het Midden-Oosten of het klimaatprobleem.

Maatschappelijk verschijnsel: “Krimp in Friesland”

Het thema van deze PO de bevolkingskrimp in Friesland, en de gevolgen hiervan voor de leefbaarheid van de inwoners.

Friesland is namelijk één van de regio's in Nederland waarin sprake zal zijn van belangrijke demografische veranderingen in de nabije toekomst: het aantal inwoners en op termijn ook het aantal huishoudens zal dalen en de bevolkingssamenstelling zal door ontgroening en vergrijzing sterk wijzigen. Dit heeft ingrijpende gevolgen voor de (toekomstige) leefbaarheid van het gebied.

Sommige burgers, politici en media zien “krimp” als een groot maatschappelijk probleem, andere betrokkenen zien juist ook kansen in de krimp.

Ook jullie krijgen in de toekomst te maken met gevolgen van de krimp. Kun jij later nog een baan vinden in deze regio, of moet je verhuizen naar een ander deel van Nederland? Is er nog voldoende zorg voor je oma? Kunnen je kinderen hier later wel naar school, of is de dichtstbijzijnde school op 25 km afstand? En wat gebeurt er met jouw voetbalclub / turnvereniging / manage? Kunnen die in stand blijven? Deze vragen zijn voor iedereen in dit gebied relevant, en zeker voor jonge inwoners.

Een overzicht van de activiteiten

Tijdens deze PO gaan jullie een empirisch onderzoek uitvoeren rondom het thema ‘Krimp in Friesland.’ Je werkt in tweetallen. Voordat je aan het ‘echte’ onderzoek begint, voeren jullie als voorbereiding twee deelopdrachten uit. Deze deelopdrachten behandelen we tijdens de bijeenkomsten. In totaal zijn er vier bijeenkomsten: een introductiebijeenkomst, 2 bijeenkomsten om de deelopdrachten te bespreken en een afsluitende bijeenkomst.

Hieronder een overzicht van de verschillende activiteiten + bijbehorende data en deadlines.

#	Activiteit	Weeknummer	Datum / deadline
1	Bijeenkomst 1 Introductie PO Introductie thema Krimp Introductie nieuwe theorie	2	Donderdag 14 januari 2016
2	Deelopdracht 1: Analyse van 3 bronnen rondom het thema “krimp”	3	Verslag inleveren vrijdag 23 januari 17:00 uur
3	Bijeenkomst 2: Presentaties deelopdracht 1 + Klassikale behandeling & Instructie voor empirisch onderzoek	4	Maandag 25 januari 2016*
4	Deelopdracht 2: Onderzoeksvoorstel	4	Onderzoeksvoorstel meenemen op 1 februari
5.	Bijeenkomst 3: Elkaars onderzoeksvoorstellen beoordelen. Extra uitleg over empirisch onderzoek & mogelijkheid voor vragen.	5	Maandag 1 februari
6.	Inleveren & Goedkeuring Onderzoeksvoorstel	5	Verbeterd onderzoeksvoorstel inleveren woensdag 3 februari, 17:00 uur
7.	Empirisch onderzoek rondom “Krimp”	6 & 7	Compleet eindverslag inleveren vrijdag 19 februari, 17:00 uur
8.	Bijeenkomst 4 (Afsluiting) Presentaties Evaluatie met docenten	8	Maandag 22 februari*

* Let op: Voor bijeenkomst 2 en 4 dien je een presentatie voor te bereiden! Zie deelopdracht 1 en hoofdpdracht.

** Bovenstaande data is onder voorbehoud van eventuele roosterwijzigingen.

Deelopdracht 1: Analyse van 3 bronnen

In deze deelopdracht analyseer je in tweetallen 3 bronnen over het thema “Krimp in Friesland.”

Voor de analyse maak je gebruik van het handboek Maatschappijwetenschappen, het katern “Onderzoek Doen” en de theorie over “kritisch denken over politieke problemen.”

Stap 1: Selecteer 3 bronnen.

Dit kunnen nieuwsartikelen uit kranten of van internet zijn (Google maar eens op ‘Krimp Friesland’), artikelen van internetforums zoals Jonge Friezen Foarût, Dwaande of Platform 31, of artikelen van Sociale media rondom het thema Krimp (kijk maar eens op Facebook: “Van Onderop” of Twitter “Dwaande”).

Deze bronnen dienen te voldoen aan de volgende eisen:

- Bevat informatie over de krimp in Friesland
- Bevat informatie over een oplossing voor de krimp in Friesland
- Minstens twee partijen (personen, groepen, organisaties) geven een standpunt over de krimp of over een oplossing voor de krimpproblemen

Stap 2: Analyse van het probleem

A. Geef per bron aan:

- Betrokkenen (Personen, Groepen, Organisaties)
- Hun visies op de krimp + argumenten daarbij
- Welke belangen deze betrokkenen hebben
- Welke oplossing(en) zij zien + argumenten voor deze oplossing(en)

B. In het Katern “Onderzoek doen” worden de verschillende invalshoeken genoemd, waarmee je kunt kijken naar een maatschappelijk probleem. Dit zijn eigenlijk verschillende brillen om een probleem te bekijken. Het gaat om:

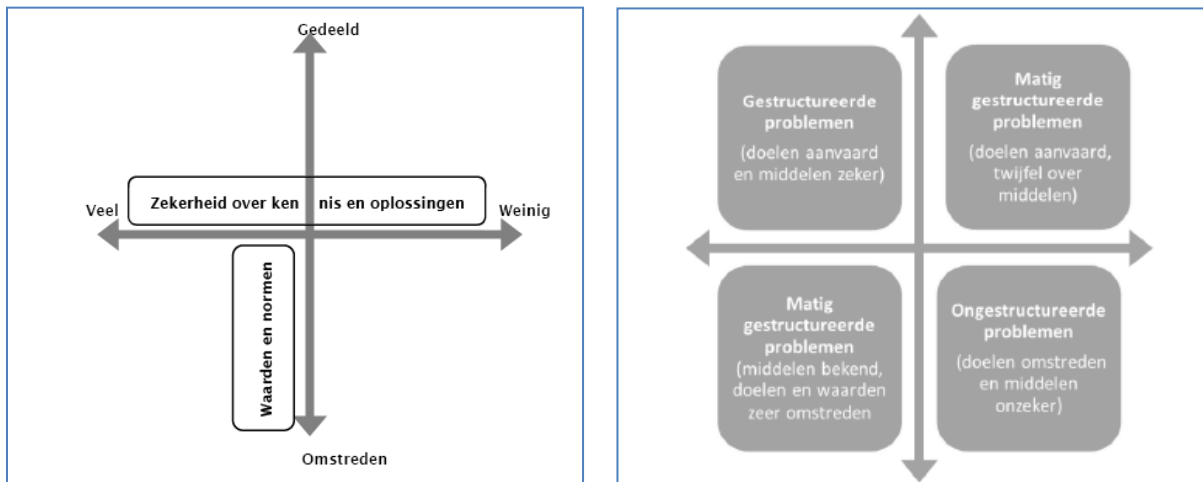
- De sociaal-economische invalshoek
- De politiek-juridische invalshoek
- De sociaal-culturele invalshoek
- De vergelijkende invalshoek

Analyseer de 3 bronnen opnieuw, en gebruik hierbij per bron 2 verschillende invalshoeken. Als je bijvoorbeeld kiest voor politiek-juridische invalshoek, analyseer je vooral de wettelijke kant van het probleem, terwijl als je kiest voor de sociaal-culturele bril, je vooral kijkt naar culturele aspecten.

C. In de theorie ‘kritisch kijken naar politieke problemen’ worden 2 hulpmiddelen aangereikt, om een politiek/maatschappelijk probleem te analyseren: het ijsbergmodel en de probleemtypologie. Deze theorie is behandeld tijdens de startbijeenkomst, en is te vinden in bijlage 1.

Analyseer de 3 bronnen opnieuw, en maak hierbij gebruik van de probleemtypologie (zie hieronder).
 Is er, volgens deze bron, veel of weinig kennis & zekerheid over oplossingen? En wat geeft de bron aan over de mate waarin normen & waarden over het probleem worden gedeeld?
 Vervolgens beargumenteer je tot welk type probleem, deze bron, de krimp rekent.
 In andere woorden: Welk type probleem is krimp, volgens deze bron, en waarom?

Stap 3: Analyse van objectiviteit van de bron

Bronnen/media zijn lang niet altijd objectief; ze zijn vaak geschreven vanuit het oogpunt van een bepaalde schrijver of groep. Ook kan het artikel geschreven zijn, vanuit een bepaald belang van de schrijver.

Beoordeel de 3 bronnen in de mate van objectiviteit. Hoe objectief is de schrijver? Wat is zijn/haar achtergrond, en belang bij het probleem? En; kijk eens door de ogen van een onafhankelijk persoon (bijvoorbeeld iemand die niet uit Friesland komt) naar het artikel: wat valt je op?

Verslag

Verwerk bovenstaande 3 stappen, in een verslag. Dit verslag zal worden beoordeeld, als onderdeel van het eindcijfer voor de PO (zie Beoordeling op p. 10-13).

Presentatie

Maak van je verslag een korte PowerPoint presentatie, voor de 2^e bijeenkomst.

Let op: Dit hoeft je maar te doen voor 1 bron!

Stap 1	Informatie over de bron
Stap 2	A. Overzicht betrokkenen, visies & argumenten, belangen, oplossingen & argumenten B. Analyse van de bron, met behulp van 2 invalshoeken C. Analyse van de bron met de probleemtypologie, tot welk type probleem rekent de bron het probleem krimp
Stap 3	Objectiviteit van de bron

Deelopdracht 2: Onderzoeksvoorstel

“Een goed onderzoeksvoorstel is het halve werk!”

Tijdens deze PO gaan jullie empirisch onderzoek doen naar de krimp in Friesland. De krimp in Friesland is een zeer breed thema, vandaar dat jullie eerst gaan kiezen tot welk type probleem jullie ‘krimp in Friesland’ rekenen. Hierdoor kun je vervolgens gericht te werk gaan.

Je baseert je onderzoeksvoorstel op het type probleem waartoe jullie ‘krimp in Friesland’ rekenen. Is het volgens jullie een gestructureerd probleem, dan ga je iets anders onderzoeken, dan wanneer je de krimp beschouwt als een matig of ongestructureerd probleem. Hieronder leggen we uit hoe je dit kunt aanpakken.

Vervolgens werk je het onderzoeksvoorstel uit: Wat wil je te weten komen? Wie kun je daarvoor het beste interviewen, of bij wie kun je enquêtes afnemen? Welke uitkomsten verwacht je? Hoe gaan jullie het aanpakken (planning).

Tijdens de 3^e bijeenkomst nemen jullie het onderzoeksvoorstel mee, om feedback te ontvangen van je klasgenoten. Vervolgens verbeter je het onderzoeksvoorstel, en lever je het ter goedkeuring in bij de docent.

Het onderzoeksvoorstel bevat de volgende elementen:

Stap 1. Theorie in eigen woorden

De theorie over ‘kritisch denken over politieke problemen’ geef je weer in je eigen woorden. Leg uit wat het ijsbergmodel betekent, en geef uitleg over de probleemtypologie, en de 4 types politieke problemen.

Stap 2: Welk type probleem is “Krimp in Friesland”?

Gebruik de theorie van ‘kritisch denken over politieke’ problemen om aan te geven, tot welk type probleem jullie ‘de krimp in Friesland’ rekenen. Vervolgens geef je aan *waarom* je het tot dit type probleem rekent, maak hierbij gebruik van argumenten uit de bronnen van deelopdracht 1.

Stap 3: Onderzoeksaanpak

Maak gebruik van het schema in bijlage 2.

Welk type onderzoek hoort bij het type probleem, waartoe jullie krimp in Friesland rekenen?

Wat is het eindproduct van dit type onderzoek?

Hierop baseer je vervolgens je onderzoeksaanpak.

Zien jullie “Krimp in Friesland” als een gestructureerd probleem, dan richt je het onderzoek in op het vinden van een oplossing (plan/product). Je zou dan bijvoorbeeld een technisch of planologisch iemand kunnen interviewen, of een enquête kunnen houden over een concrete oplossing.

Zien jullie “Krimp in Friesland” juist als een matig gestructureerd probleem op doelen? Dan gaan jullie op zoek naar meer kennis over het probleem en mogelijke oplossingen. Je zou bijvoorbeeld een wetenschapper of journalist kunnen interviewen.

Zien jullie “Krimp in Friesland” juist als een matig gestructureerd probleem op middelen, met ethische verdeeldheid? Dan kun je op zoek naar verschillende meningen. Het is dan handig om bijvoorbeeld een duidelijke voorstander van overheidsingrijpen en een duidelijke tegenstander te interviewen, + iemand met een gematigde mening (denk aan bijv. lokale politici).

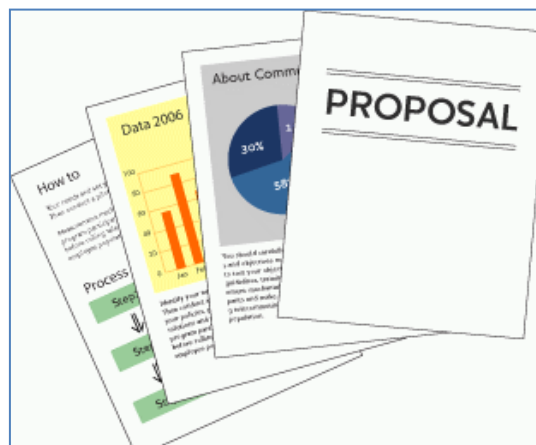
Zien jullie “Krimp in Friesland” als een totaal ongestructureerd probleem? Dan richt het onderzoek zich meer nog op verkenning van het complexe probleem. Het interview richt zich dan op zowel het verkrijgen van kennis als van meningen. Het is aan te raden om deskundigen te interviewen, maar een directe betrokkene (case study) kan ook interessant en verdiepend zijn. Ook zou je een enquête kunnen houden in een specifieke buurt of een groepje mensen kunnen interviewen (bijvoorbeeld docenten, familieleden): Google maar eens op de zogenaamde ‘rondetafelgesprekken / focusgroups.’

Let op! Bovenstaande zijn slechts ideeën, het is niet de bedoeling om deze te kopiëren.

Vervolgens werk je het onderzoeksvoorstel verder uit, in een verslag. Dit verslag neem je mee naar de 3^e bijeenkomst. Het onderzoeksvoorstel bevat de volgende elementen:

- 1. Korte versie theorie van Jeliaskova & Hoppe (2012) over politieke problemen, *in eigen woorden*.
- 2. Tot welk politiek probleem deze leerlingen het fenomeen ‘krimp’ rekenen en waarom (bewijzen noemen, bijvoorbeeld uit de bronnen van deelopdracht 1) & welke gevolgen dit heeft voor hun onderzoek.
- 3. Onderzoeksaanpak
 - Welk type onderzoek past bij ons type probleem?
 - Wat willen we te weten komen met dit onderzoek?
 - Welk eindproduct moet ons onderzoek opleveren? (plan, nieuwe vragen o.i.d.)
 - Aan welke eisen (op grond van bijlage 2 en zelfbedacht) dient het eindproduct te voldoen?
 - Wie gaan we daarvoor onderzoeken? Waarom?
 - Welke uitkomsten verwachten we? (Eventueel in de vorm van een hypothese.)
 - Hoe gaan we onderzoek doen? (Onderzoeksmethode: Enquêtes of Interview)
 - Uitgewerkte versie van de enquête / interviewvragen

De eisen voor het verslag zijn te vinden bij Beoordeling (p. 10-13)

Hoofdpdracht: Empirisch Onderzoek naar Krimp in Friesland

Tijdens de hoofdpdracht van deze PO gaan jullie je onderzoeksvoorstel daadwerkelijk uitvoeren. Je gaat dus je enquêtes afnemen, of de personen interviewen zoals je dat hebt beschreven in het onderzoeksvoorstel.

Stap 1: Verwerk de onderzoeksresultaten in een verslag

De resultaten van jullie empirische onderzoek verwerk je in een verslag. Heb je bijvoorbeeld een interview afgenomen, dan maak je hiervan een schriftelijke versie voor het verslag.

Stap 2: Eindproduct

Vervolgens gebruik je de nieuwe informatie / inzichten van het empirische onderzoek, om uitspraken te doen over 'de krimp in Friesland.'

Dit verwerk je vervolgens in het eindproduct, bijvoorbeeld een concreet plan om de krimp te bestrijden, een betoog over krimp of nieuwe vragen. (Afhankelijk van het type probleem, zie bijlage 2.)

Stap 3: Conclusies

Ten slotte geef je als tweetal aan welke gevolgen het empirisch onderzoek heeft gehad voor je eigen standpunt ten aanzien van de krimp in Friesland. Nu je er meer over weet, is het dan inderdaad een probleem, en valt het op te lossen? Welke oplossingsrichting heeft jullie voorkeur?

Het verslag dat je inlevert van de hoofdpdracht bestaat uit de volgende onderdelen:

- Goedgekeurd Onderzoeksvoorstel (= deelopdracht 2)
- Verslaglegging interview(s) / enquêtes
- Eindproduct
- Invloed van het empirisch onderzoek t.a.v. eigen standpunt over 'krimp in Friesland'

(Nb. We vragen je om het goedgekeurde onderzoeksvoorstel / deelopdracht 2 toe te voegen aan dit verslag, zodat je een 'compleet' onderzoek overhoudt, na afloop van deze Praktische Opdracht. Deze zul je vaak als voorbeeld kunnen gebruiken, tijdens een vervolgopleiding.)

De eisen voor het verslag zijn te vinden bij Beoordeling (p. 10-13).

Beoordeling PO

#		Beoordeling	% van het eindcijfer
1	Deelopdracht 1: Analyse van 3 bronnen	Verslag	25%
2	Deelopdracht 2: Onderzoeksvoorstel	Verslag	25%
3	Hoofdoopdracht: Empirisch Onderzoek	Verslag	40%
4	STIP Eisen (Structuur, Taalgebruik, Inhoud, Presentatie)	Alle 3 verslagen	10%

Nb. Alle afzonderlijke onderdelen moeten voldoende(>5,5) worden beoordeeld.

Beoordelingsschema Deelopdracht 1

Verplichte onderdelen	Onvoldoende	Voldoende	Ruim voldoende	Goed
1. Analyse betrokkenen (personen, groepen, organisaties) visies en argumenten, belangen en oplossingen & argumenten	Analyse ontbreekt, of is niet volledig	Analyse is kort uitgewerkt. Verbanden zijn niet duidelijk uitgewerkt.	Analyse is helder uitgewerkt. Er zijn duidelijke verbanden tussen de visies van betrokkenen en de argumenten die ze daarvoor hebben, hetzelfde geldt voor de oplossingen en argumenten.	De analyse is zeer nauwkeurig uitgewerkt. Er zijn duidelijke verbanden tussen de visies van betrokkenen en de argumenten die ze daarvoor hebben, hetzelfde geldt voor de oplossingen en argumenten. De student laat zien dat hij achterliggende visies / belangen van betrokkenen doorziet, die niet direct in de bron worden genoemd.
2. Gebruik Benaderingswijzen Maatschappijwetenschappen (Katern Onderzoek Doen)	De benaderingswijzen worden genoemd, maar zijn niet toegepast.	De benaderingswijzen worden genoemd, en worden eenvoudig, en willekeurig toegepast op de bronnen.	De benaderingswijzen worden genoemd, op een goede manier toegepast. Dit levert nieuwe inzichten op, over de krimp.	De benaderingswijzen worden genoemd, en adequaat toegepast. Er wordt duidelijk aangegeven waarom welke benaderingswijze wordt gebruikt bij de specifieke bron. Dit levert nieuwe, verrassend inzichten op, over de krimp.
3. Analyse van de bronnen met behulp van de	Er wordt enkel genoemd tot welke	Er wordt benoemd tot welk type	Er wordt benoemd tot welk type	Er wordt benoemd tot welk type probleem

probleemtypologie: tot welk type politiek probleem wordt "krimp" in deze bron gerekend?	type probleem krimp wordt gerekend, geen onderbouwing	probleem krimp wordt gerekend met een korte onderbouwing.	probleem krimp wordt gerekend met een duidelijke onderbouwing. In de onderbouwing wordt duidelijk gebruik gemaakt van informatie uit de bron.	krimp wordt gerekend met een uitgebreide onderbouwing. Hierbij wordt ook aangegeven waarom het probleem <i>niet</i> tot een ander type behoort. In de onderbouwing wordt duidelijk gebruik gemaakt van informatie uit de bron.
4. Beoordelen bronnen op mate van objectiviteit	Beoordeling is niet aanwezig	In de beoordeling van de objectiviteit worden alleen uitspraken gedaan over het medium (krant, website).	In de beoordeling van de objectiviteit worden uitspraken gedaan over het medium, en de schrijver (wat zijn zijn/haar belangen).	In de uitgebreide beoordeling van de objectiviteit worden uitspraken gedaan over het medium en de schrijver. (wat zijn zijn/haar belangen). Verder wordt de bron 'door de ogen van een objectief persoon' bekeken, hoe wordt dan tegen de bron en de schrijver aangekeken?
5. Bronvermelding	Bronvermelding ontbreekt	Bronvermelding ontbreekt gedeeltelijk	Bronvermelding goed, maar geen jaartallen	Bronvermelding + data (eventueel literatuurlijst)

Beoordelingsschema Deelopdracht 2 Onderzoeksvoorstel

Verplichte onderdelen	Onvoldoende	Voldoende	Ruim voldoende	Goed
1. Korte versie theorie van Jeliaskova & Hoppe (2012) over politieke problemen, in eigen woorden.	Theorie is gekopieerd, niet in eigen woorden	Theorie is gedeeltelijk in eigen woorden, gedeeltelijk overgenomen	Theorie is kort weergegeven in eigen woorden	Theorie is uitgebreid weergegeven in eigen woorden
2. Tot welk politiek probleem het fenomeen 'krimp' wordt gerekend en waarom (bewijzen noemen, bijvoorbeeld uit de bronnen van deelopdracht 1) & welke gevolgen dit heeft voor het onderzoeksvoorstel	Er wordt alleen genoemd tot welk type politiek probleem de krimp wordt gerekend, en welk onderzoekstype daarbij hoort	Er wordt genoemd tot welk type politiek probleem de krimp wordt gerekend, met een korte onderbouwing. Er wordt geen gebruik gemaakt van de bronnen uit deelopdracht 1. Er is kort aandacht voor welk type onderzoek past bij dit type probleem.	Er wordt genoemd tot welk type politiek probleem de krimp wordt gerekend, met een heldere onderbouwing. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de bronnen uit deelopdracht 1. Er is duidelijk aandacht voor welk type onderzoek past bij dit type probleem, hierbij wordt gebruik	Er wordt genoemd tot welk type politiek probleem de krimp wordt gerekend, met een heldere onderbouwing. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de bronnen uit deelopdracht 1, en eigen conclusies. Er is een heldere redenering welk type onderzoek past bij dit type probleem, hierbij

			gemaakt van de theorie / schema bijlage 2.	wordt gebruik gemaakt van de theorie / schema bijlage 2.
3. Onderzoeksaanpak - Welke type onderzoek? - Wat willen we te weten komen met dit onderzoek? - Welk eindproduct? - Aan welke eisen dient dit te voldoen? - Wie? Waarom? - Welke uitkomsten? (hypothese) - Onderzoeksmethode: Enquêtes of Interview) - Uitgewerkte versie van de enquête / interviewvragen	Niet alle onderdelen zijn beschreven, sommige onderdelen ontbreken. De verschillende onderdelen passen niet goed bij elkaar. (Je wilt dit te weten komen, daarom onderzoek je X, en daar horen deze vragen bij).	Alle onderdelen zijn kort beschreven. De verschillende onderdelen passen niet goed bij elkaar. (Je wilt dit te weten komen, daarom onderzoek je X, en daar horen deze vragen bij). De kwaliteit van het onderzoeks-voorstel is matig (methode, uitgewerkte interviewvragen etc.)	Alle onderdelen worden duidelijk beschreven De verschillende onderdelen passen logischerwijs bij elkaar. (Je wilt dit te weten komen, daarom onderzoek je X, en daar horen deze vragen bij). De kwaliteit van het onderzoeks-voorstel is goed(methode, uitgewerkte interviewvragen etc.)	Alle onderdelen zijn uitgebreid beschreven. De verschillende onderdelen passen logischerwijs bij elkaar. (Je wilt dit te weten komen, daarom onderzoek je X, en daar horen deze vragen bij). De verbanden tussen de verschillende onderdelen worden benoemd. (Dit past bij dit, omdat...) De kwaliteit van het onderzoeks-voorstel is uitstekend en origineel (methode, uitgewerkte interviewvragen etc.)
4. Bronvermelding bij stap 2	Bronvermelding ontbreekt	Bronvermelding ontbreekt gedeeltelijk	Bronvermelding goed, maar geen jaartallen	Bronvermelding + data (eventueel literatuurlijst)

Beoordelingsschema Hoofdopdracht

Verplichte onderdelen	Onvoldoende	Voldoende	Ruim voldoende	Goed
1. Onderzoeksvoorstel	Goedgekeurd onderzoeksvoorstel ontbreekt	Goedgekeurd onderzoeksvoorstel is bijgevoegd	Goedgekeurd onderzoeksvoorstel is bijgevoegd	Goedgekeurd onderzoeksvoorstel is bijgevoegd
2. Verslaglegging interview / enquêtes	Verslaglegging interview / enquêtes kort en van slechte kwaliteit	Verslaglegging interview / enquêtes van matige kwaliteit	Verslaglegging interview / enquêtes van goede kwaliteit	Verslaglegging interview / enquêtes van uitstekende kwaliteit
3. Analyse van interview(s) / enquêtes (Welke nieuwe informatie uit het onderzoek kun je gebruiken voor het eindproduct?)	Geen eigen analyse van de interviewgegevens, de gegevens uit de enquêtes	Eigen korte analyse van de interviewgegevens of de gegevens uit de enquêtes + wat dit betekent voor het eindproduct	Eigen heldere analyse van de interviewgegevens of de gegevens uit de enquêtes + wat dit betekent voor het eindproduct	Eigen uitgebreide analyse van de interviewgegevens of de gegevens uit de enquêtes Hierbij gebruikmakend van een duidelijke analysemethode Uitgebreid aangegeven welke gevolgen voor eindproduct
4. Eindproduct, afhankelijk van	Slechte kwaliteit, onorigineel	Matig - Goed eindproduct, niet	Goed, duidelijk eindproduct.	Uitstekend, zeer origineel eindproduct

onderzoeksvoorstel: bijvoorbeeld nieuw plan, nieuwe theorie, nieuwe vragen etc.	eindproduct	origineel. Voldoet min of meer aan de eisen uit het onderzoeksvoorstel	Origineel. Voldoet goed aan de eisen uit het onderzoeksvoorstel	Voldoet uitstekend aan de eisen uit het onderzoeksvoorstel
5. Gevolgen empirisch onderzoek t.a.v. eigen standpunt over 'krimp in Friesland'	Eigen standpunt nauwelijks onderbouwd door empirisch onderzoek	Eigen standpunt, Matige onderbouwing welke invloed het empirische onderzoek heeft gehad op dit standpunt.	Helder eigen standpunt, Goede onderbouwing welke invloed het empirische onderzoek heeft gehad op dit standpunt.	Origineel eigen standpunt, Uitstekende onderbouwing welke invloed het empirische onderzoek heeft gehad op dit standpunt.

Beoordeling STIP Eisen

Verplichte onderdelen	Onvoldoende	Voldoende	Ruim voldoende	Goed
1. Structuur van de verslagen - Inleiding, middenstuk, slot. - Paragraaf per deelvraag. - Per alinea één onderwerp. - Duidelijke kernzinnen. -Verbindingswoorden.	Niet of nauwelijks structuur	Matige structuur	Duidelijke structuur	Uitstekende structuur
2. Taalgebruik van de verslagen - Vrij van spel- en formuleringsfouten. - Passen bij het publiek. -Toon van je taalgebruik.	Slecht taalgebruik, veel spel- en formuleringsfouten	Matig taalgebruik, met spel- en formulerings fouten	Goed taalgebruik, geen of nauwelijks spel- of formulerings fouten	Uitstekend taalgebruik. Geen spel- of formuleringsfouten
3. Inhoud van de verslagen Niet van toepassing, zie afzonderlijke beoordeling hierboven	-	-	-	-
4. Presentatie - Ziet het er netjes en verzorgd uit. - Witregels, alinea's. - Plaatjes functioneel.	Slordige presentatie, niet aantrekkelijk	Matige presentatie, niet of nauwelijks aantrekkelijk	Keurige presentatie, aantrekkelijk	Uitstekende presentatie, zeer aantrekkelijk
5. Lettertype Arial of Times New Roman, grootte 12 – Regelafstand 1,0	Ander lettertype	Ander lettertype	Lettertype akkoord, regelafstand te groot	Lettertype en regelafstand akkoord

Bijlage 1 Theorie “Kritisch Denken over Politieke Problemen”

Auteurs: Margarita Jeliaskova & Rob Hoppe, 2012

“Kritisch Denken over Politieke Problemen”

Voordat gekeken kan worden naar ‘oplossingen’ is het beter om eerst het probleem goed in kaart te brengen, zo luidt de theorie van “kritisch denken over politieke problemen” (Jeliaskova & Hoppe, 2012). Anders ga je in principe ongericht te werken.

Helaas... is dit iets wat in de alledaagse praktijk veel voorkomt. Je hebt een probleem, en je hebt daar *nu* een oplossing voor nodig. Dit speelt niet alleen op persoonlijk niveau, maar ook in de politiek. Belangrijke politieke, sociale / maatschappelijke vraagstukken vragen om oplossingen van politici: *het liefst vandaag nog!* Vluchtelingencrisis? Het conflict in Syrië? De verhouding tussen de Europese lidstaten en Rusland? Wij willen als burgers van onze ministers horen hoe dit opgelost gaat worden. Welke maatregelen worden genomen? Wanneer zal er een oplossing zijn?

Bekijk en analyseer voor de aardigheid eens een interview van een tv-journalist met een politicus die net bij een belangrijke top is geweest. Wedden dat meerdere keren het woord “oplossing” wordt genoemd?

“En... heeft u al een oplossing voor het probleem? Kunt u zich vinden in de gekozen oplossing?”

Een fase waaraan heel vaak voorbij wordt gegaan, is de fase van het “onderkennen en erkennen” van het probleem: “problem-finding” (Hoppe & Jeliaskova, 2013). Dit is het proces waarin het probleem wordt ontdekt en onderzocht: “Formulating questions before seeking answers (and guessing which are the right ones)” (Hoppe & Jeliaskova, 2013).

Vaak is daar in de politiek geen tijd voor, er zijn acute problemen die nu vragen om een oplossing. Is de oplossing dan echter wel bevredigend? En was de oplossing niet beter geweest als eerst beter over nagedacht was? Of is dit in de dagelijkse praktijk simpelweg niet mogelijk?

Het zal inderdaad lastig blijven, om alle problemen eerst nadrukkelijk te onderzoeken, voordat we met een oplossing komen. Sommige zaken moeten inderdaad nu worden opgelost.

Maar moeten we het proces van ‘problem finding’ door het stellen van vragen, het onderzoeken, het in beeld brengen van betrokkenen en het definiëren van het probleem daarom maar helemaal negeren?

Hoppe & Jeliaskova (2013) stellen dat we dat zeker niet moeten doen. In de dagelijkse (politieke) praktijk is het wellicht onontkoombaar om op sommige momenten snel met oplossingen te komen, maar soms is die gelegenheid er wel.

Kritisch denken over politieke problemen start met het analyseren van het probleem, en niet met het bedenken van een oplossing. Jeliaskova en Hoppe (2012) visualiseren dit met het ‘ijsberg model’ :

“Van ijsbergen weten we dat slechts ongeveer eentiende boven water ligt; de overige negentienden bevinden zich onder water en zijn dus niet zichtbaar. Dat is bij politieke problemen ook zo. Wat we ‘boven water’ zien is de uitkomst van een lang en ingewikkeld proces waarbij vele verschillende mensen, groepen en instituties betrokken zijn. Voordat de mogelijke oplossingen kunnen worden geformuleerd, is er een tijd geweest van rijping, zoeken en vinden van een geschikte benaming van datgene wat door genoeg mensen als probleem kan worden gezien – probleemvinding.”

Het ijsberg model (Jeliaskova & Hoppe, 2012)

De fase van “probleemvinding” is ontzettend belangrijk om goed in kaart te brengen (als daar de tijd voor is, natuurlijk). Dit zorgt uiteindelijk tot beter doordachte oplossingen voor een probleem.

Maar hoe pak je dat precies aan? Een maatschappelijk probleem is en blijft complex. Hoe vind je daar een weg in? Hoe kun je op een goede manier een oordeel geven over een complex maatschappelijk probleem?

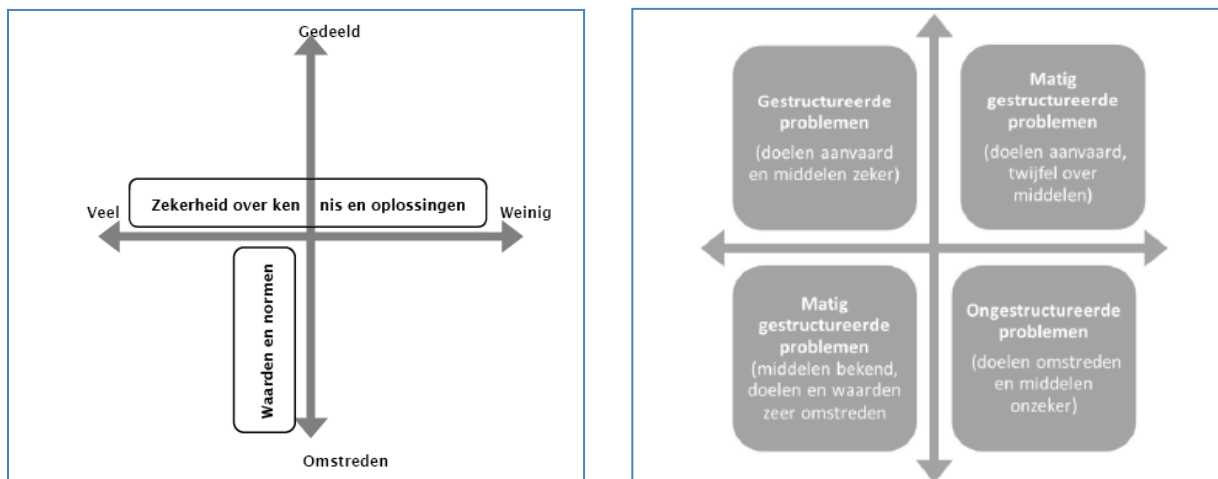
Jeliaskova & Hoppe (2012) reiken hiervoor een handvat aan in de vorm van een typologie van problemen, in 4 verschillende vormen.

De meest eenvoudige definitie van een probleem is dat het gaat om een onaanvaardbare afwijking of kloof tussen een bestaande toestand (hoe is het nu?) en een wenselijke toekomstige toestand (hoe zou het moeten zijn?).

Maar, zo stellen Jeliaskova en Hoppe (2012) niet alle politieke problemen zijn gelijk: *“Over sommige problemen bestaat vrij grote zekerheid, dat wil zeggen, deskundigen en leken kunnen vertrouwen hebben in het nemen van beslissingen of maken van keuzen gebaseerd op een bestaande kennisvoorraad. Bij andere problemen bestaat die zekerheid niet; of omdat die kennisvoorraad nog niet bestaat, of omdat die heel erg onvolledig is; of omdat de wel bestaande kennis onzeker en strijdig is en je er dus meer dan een kant mee uit kunt. Kortom, over de kennis over een probleem kan meer*

of minder zekerheid bestaan. Wat we willen, de gewenste toekomstige toestand of situatie (moet-zijn), is natuurlijk een kwestie van normen, waarden, beginselen, idealen of belangen die in het geding zijn. Over zulke normatieve kwesties bestaat vaak tweeslachtigheid of verdeeldheid. Met andere woorden, over dergelijke normatieve kwesties bestaat meer of minder eensgezindheid of consensus” (Jeliazkova & Hoppe, 2012).

Zij ontwikkelden hierbij een model, waarin de mate van zekerheid van kennis & oplossingen, kruisen met de mate van aanvaarding van normen en waarden. Hieruit ontstaat onderstaande typologie, met 4 soorten problemen:

Typologie van problemen (Jeliazkova & Hoppe, 2012)

Door met behulp van deze typologie te bepalen om welk type probleem het gaat, wordt je in staat gesteld de juiste onderzoeksvragen te stellen, in de zoektocht naar oplossingen. Hieronder worden de 4 type problemen één voor één kort besproken

Gestructureerde problemen

Men spreekt van ‘gestructureerde problemen’ wanneer politici, beleidsmakers, bestuurders en burgers het eens zijn over gedeelde normen en waarden, en zeker zijn over de geldigheid en de toepasbaarheid van kennis (Jeliazkova & Hoppe, 2012). In andere woorden, ‘men’ heeft hetzelfde doel (minder zwerfafval in het park) en men heeft min of meer de kennis om tot dat doel te komen (nieuwe afvalbakken).

Welk type onderzoeksvragen bij gestructureerde problemen?

Bij gestructureerde problemen gaat het om *het ontwerpen van beleid*. Er is immers sprake van gedeelde normen en waarden (“zo moet het worden”) en veel zekerheid over kennis en oplossingen (“zo gaan we het doen.”) Toch is het aan te raden om een analyse te maken van de normen en waarden, alvorens de oplossing te ontwerpen. Dit geeft een kader aan de problematiek. Vervolgens onderzoek en ontwerp je de beste oplossing voor het probleem. Het gaat dan vooral om vragen over het managen van het proces, het vergelijken van verschillende aanpakken en toetsen op efficiëntie en effectiviteit(Jeliazkova & Hoppe, 2012). Het eindproduct is een plan of product.

Matig gestructureerde problemen met doelconsensus

Men spreekt van ‘matig gestructureerde problemen met doelconsensus’ wanneer politici en

bestuurders het eens zijn over de beginselen, normen en waarden voor een toekomstige situatie/doel, maar er tegelijkertijd aanzienlijke onzekerheid bestaat over de toepasbaarheid en de betrouwbaarheid van de kennis om tot die gewenste situatie te komen (Jeliazkova & Hoppe, 2012). Dit speelt bijvoorbeeld in de problematiek rondom obesitas: iedereen is het erover eens dat het slecht is, maar hoe het opgelost moet worden weet niemand. Want wie is verantwoordelijk? En wat is de beste manier om het te bestrijden?

Welk type onderzoeksvragen bij matig gestructureerde problemen met doelconsensus?

Problemen waarover doelconsensus bestaat (“het is een probleem, het moet worden opgelost”) maar waarover geen of nauwelijks zekerheid bestaat over kennis en oplossingen, vragen om wetenschappelijk onderzoek in de meest herkenbare vorm. Oftewel “*onderzoek naar oplossingen*” zonder zich te bekommeren om alle standpunten van betrokkenen. Je zou het kunnen vergelijken met *toegepast onderzoek* binnen de veilige muren van een universiteit: je bent op zoek naar een oplossing voor een probleem, maar je hebt de ruimte om zelf alle mogelijkheden te onderzoeken, los van de betrokkenen. Het kan hierbij gaan om experimenteren, een review van bestaand onderzoek, het bedenken van hypothesen voor nieuw onderzoek etc (natuurwetenschappelijke problematiek) maar ook een survey of enquête (sociaalwetenschappelijk onderzoek). Het eindproduct is een theorie, hypothese of prototype (Jeliazkova & Hoppe, 2012).

Matig gestructureerde problemen met ethische verdeeldheid

Men spreekt van ‘matig gestructureerde problemen met ethische verdeeldheid’ als men al tijden weet hoe een probleem kan worden opgelost. Maar deze ‘oplossing’ leidt zelf tot grote onenigheid, verdeeldheid of een politiek conflict, zoals bijvoorbeeld bij abortus of euthanasie (Jeliazkova & Hoppe, 2012).

Welk type onderzoeksvragen bij matig gestructureerde problemen met ethische verdeeldheid?

Bij dit type probleem zijn bijna alle informatiebronnen ‘gekleurd’ en ‘partijdig’. Het is belangrijk je daarvan bewust te zijn. In het onderzoek dien je na te gaan op basis van welke aannames bepaalde conclusies zijn getrokken, en op welke normatieve standpunten bronnen zijn gebaseerd. Je bent eigenlijk bezig het debat rondom “de oplossing” te ontrafelen. Hierbij probeer je zo volledig mogelijk te zijn: het serieus nemen van de positie van zoveel mogelijk verschillende groepen mensen is van cruciaal belang (Jeliazkova & Hoppe, 2012). Het eindproduct is een verzameling van de standpunten en waarop die zijn gebaseerd, zodat mensen daarover na kunnen denken en daarmee een (betere) weloverwogen keuze kunnen maken.

Ongestructureerd probleem

Men spreekt ten slotte van “ongestructureerde problemen” als er een voortdurende ethische onenigheid en verdeeldheid onder politici en burgers is, en waarbij zelfs deskundigen niet weten hoe deze politieke kwesties aangepakt moeten worden (Jeliazkova & Hoppe, 2012).

Voorbeelden hiervan zien we vrijwel iedere dag in het nieuws: het vluchtelingenprobleem, belastinghervormingen, de kwestie Syrië, bestrijding van IS et cetera.

Welk type onderzoeksvragen bij ongestructureerde problemen?

Bij ongestructureerde problemen staan de betrouwbaarheid van bronnen en het doorprikken van pogingen tot manipulatie in een bepaalde richting centraal. Betrouwbare (nieuwe) wetenschappelijke informatie is hierbij noodzakelijk, anders blijft het bij een analyse van ongegronde meningen. De belangrijkste vaardigheid hierbij is het analyseren van argumenten op deugdelijkheid, volledigheid en opbouw. Het belangrijkste is niet “de oplossing” of het totaal doorgronden van de problematiek, maar juist nieuwe vragen stellen. Nieuwe manieren om het probleem op de publieke agenda te krijgen. Het eindproduct is daarom ook meer inzicht in de complexiteit van het probleem; dit levert nieuwe vragen op (Jeliazkova & Hoppe, 2012).

Bijlage 2: Schema “Onderzoek doen per type politiek probleem”

Tabel 1. Samenvatting per probleemtype.

	Gestructu- reerd	Matig gestructu- reerd op doelen	Matig gestructu- reerd op middelen	Ongestruc- tureerd
Onderzoeks- modus	Ontwerp	Toegepast onderzoek	Dialogoog	Verkenning
Hoofdvragen	Hoe? Wanneer?	Waardoor?	Waarvoor? Waarom?	Wat? Voor wie?
Onderzoeks- doelen	Metten en maken (organiseren, plannen, bijstellen)	Hypothese- toetsen (oorzaken, gevolgen, statistische verbanden)	Argumente- ren (bronnen van onenig- heid)	Interpreteren (begripsma- tische samen- hang, frames)
Onderzoeks- instrumenten	Meetinstru- menten. kosten-baten analyse, ontwerp- algoritme, observatie- protocol	Experiment, onderzoeks- review, doelboom, enquête, survey (gesloten vragen)	Interviews (open vragen), focusgroups, mindmaps, argumentatie analyse	Interviews (open), participerend observeren, inhoudsana- lyse van internetfora, blogs etc.
Onderzoeks- uitkomsten	Plan, product	Theorie, hypothese, prototype	Betoog, pleidooi	Nieuwe vragen
Beoordelings- maatstaven	Doelmatig- heid	Betrouwbaar- heid, validiteit	Toelaatbaar- heid, aanvaard- baarheid	Opportuniteit, haalbaarheid

Bijlage 4: Eindopdrachten van leerlingen

Bijlage 4.1 Onderzoek onder verschillende generaties

Gemaakt door: Lisanne Postma & Johannes Zwier.
Klas: H5C & H5B.
Vak: Maatschappijwetenschappen.
Docent: Meneer Noorman.
Datum: 06 maart 2016.

Hoofdpodracht: Empirisch onderzoek naar de krimp in Friesland.

○ *Het goedgekeurd onderzoeksvoorstel.*

- Wij rekenen de krimp tot een matig gestructureerd probleem op middelen als probleemtype, omdat wij vinden dat er bij dit probleem een grote kennis bestaat bij de gemeente en provincie, maar ook inwoners weten ontzettend goed wat het inhoudt voor Friesland. Er zijn ook genoeg oplossingen, omdat veel mensen zich in het probleem hebben verdiept. Maar, de verdeeldheid in Friesland komt, doordat men niet zeker weet of een oplossing wel de goede oplossing is en daardoor bestaat er een grote verdeeldheid. Mensen weten ook niet zeker wat ze zelf belangrijk vinden en daarom snel afhaken, waardoor de waarden en normen niet gedeeld worden.
- Met dit onderzoek willen wij te weten komen hoe ouderen en jongeren over de krimp denken. We willen laten zien wat het verschil is tussen de belangen van beide partijen. We proberen dit beeld te vormen door interviews te houden met ouderen in Friesland en jongeren in Friesland. Wij gaan ze vragen stellen over de voorzieningen in Friesland. Met de verzamelde gegevens hopen we uiteindelijk een kloppend beeld te krijgen over hoe deze leeftijdsgroepen over de verdwijning van voorzieningen in eigen dorp, en daarom ook over de krimp denken. Mogelijk kunnen we ook nog een tussenoplossing voordragen die voor beide partijen goed zijn en waar ze het natuurlijk mee eens zijn!
- We verwachten dat de jongeren minder moeite hebben met de grotere afstanden naar voorzieningen, zoals een zwembad, een supermarkt of een uitgaansgelegenheid. Zij kunnen zich er waarschijnlijk makkelijker overheen zetten en vinden het minder erg om langer te moeten reizen. Jongeren zijn dit vaak ook al gewend, omdat hun middelbare school of zelfs basisschool niet meer in eigen dorp is. Van de ouderen verwachten we juist dat zij meer moeite ermee hebben, omdat het vroeger wel allemaal dichtbij was en omdat ze ook minder ter been zijn en daardoor reizen ingewikkelder en minder prettig vinden. Veel ouderen hebben bijvoorbeeld geen rijbewijs of het besturen van een auto kan niet meer, waardoor een verre afstand vaak geen optie is. Fietsen in de winter naar een nabij gelegen dorp met de kans op gladde wegen en dus valpartijen is ook in het nadeel.
- In ons eindproduct willen we laten zien hoe de meningen van de jongeren zijn en hoe die van de ouderen zijn. We willen ook laten zien waarom ze deze mening hebben en daarom kiezen we ook voor interviews en niet voor enquêtes. We kunnen doorvragen op gestelde vragen en kunnen de waarom vraag stellen, die in dit onderzoek erg belangrijk is. We proberen een zo gedetailleerd mogelijk beeld te schetsen. We willen dit overzichtelijk weergeven en uit deze gegevens een conclusie trekken.
- We willen graag jongeren en ouderen ondervragen voor dit onderzoek. Als wij denken aan jongeren, dan hebben we het over de leeftijdsgroep tussen de 12 en 18 jaar. Met de ouderen bedoelen we mensen die een leeftijd hebben van ongeveer 65 jaar of ouder. We kiezen om deze mensen te interviewen, omdat dit persoonlijker is en omdat je dan meer diepgang krijgt in de antwoorden. Je kan doorvragen, waardoor je meer komt te weten over de meningen en hoe die

gevormd zijn. We zouden het ook mooi vinden, als we tot een gedeelde oplossing kunnen komen, wat zou betekenen dat de waarden en normen worden gedeeld, zodat de krimp een gestructureerd probleem kan worden. Men is dan een stapje dichterbij, tot een oplossing waar iedereen akkoord meegaat en die ook daadwerkelijk een einde aan de krimp maakt!

- We hebben al een verwachting van de antwoorden die de mensen zullen gaan geven. Hierbij hebben we een hypothese gevormd. De hypothese is: Jongeren zijn bereidt verder te reizen voor voorzieningen dan ouderen. Jongeren zijn flexibeler, ze hebben meer energie en zijn vlotter. Voor ouderen is dit lastiger, want ze zijn minder ter been, hebben minder energie en een reis is voor hen ingewikkelder. Ook zijn zij het gewend dat de voorzieningen in het dorp zijn en zullen er daarom ook moeite mee hebben om de voorzieningen elders te moeten zoeken. Voorbeelden van vragen die wij gaan stellen zijn:
 1. Wat voor voorziening gebruikt u het meest?
 2. Wat zou u er van vinden als deze verder weg zou zijn?
 3. Hoeveel reistijd heeft u over voor een supermarkt? En voor een zwembad?
 4. Maakt u gebruik van het openbaar vervoer, en waarom dan wel/niet?
 5. Als u kinderen had die naar een basisschool zouden gaan, hoever zou dat dan reizen moeten zijn? En waarom hebt u dan voor die tijd gekozen?

De enige opmerking bij dit onderzoeksvoorstel was, dat we een vraag konden gaan stellen hoe de jongeren en ouderen de krimp in Friesland ervaren, omdat jongeren op basis van hun ervaringen en belevingen kunnen wegtrekken. Daarom wordt onze 6^e vraag tijdens het interview: Hoe ervaart u de krimp in Friesland, bijvoorbeeld in uw eigen dorp?

○ *De onderzoeksresultaten.*

Wij hebben als onderzoek 3 jongeren (12-18) en 3 ouderen (rond de 65+) geïnterviewd en gevraagd naar hun mening over de krimp in Friesland. De hierboven genoemde vragen in het vorige stukje hebben we behandeld en daar zijn de volgende interviews en resultaten uitgekomen.

Ten eerste behandelen we de interviews met de jongeren. De interviews hebben we gehouden met Hilleen van der Galiën, Harm Zwier en Frauke Peterson. Hilleen van der Galiën is 18 jaar en woont in Drogeham. De voorziening die ze het meest gebruikt is school. Ze studeert rechten aan het NHL in Leeuwarden. Verder gebruikt ze ook regelmatig de supermarkt en doordat ze voetbalt ook het voetbalveld/voetbalkantine. Ze zou het vervelend vinden als de voorzieningen verder weg zijn, omdat ze dan langer moet reizen. Als je bijvoorbeeld iets vergeten bent bij een supermarkt kun je dat niet zomaar ophalen, als het verder weg is. Je hebt vaak geen keuze als iets verder weg is en vaak raak je er ook wel aan gewend, dus dan is het minder erg. Een supermarkt moet ongeveer 15 minuten van je af zijn en een zwembad ongeveer een half uur. Hilleen maakt gebruik van het openbaar vervoer voor school. Ze zit in Leeuwarden op school, waardoor ze 40 minuten in de bus moet. Als ze bijvoorbeeld gaat winkelen naar Groningen gaat ze ook wel eens met het openbaar vervoer. Kinderen moeten maximaal 10 minuten fietsen naar de basisschool, omdat de kinderen dan niet ver hoeven te reizen en als er iets gebeurd is zijn ze dicht bij huis. Zelf ervaart ze de krimp niet echt, omdat ze vindt dat er genoeg voorzieningen dichtbij huis zijn. In

Drogeham vertrekken niet veel mensen om naar een stad te verhuizen bijvoorbeeld, waardoor de krimp in Drogeham niet echt voorkomt.

Frauke Peterson is 15 jaar en woont in Veenklooster. In Veenklooster zijn eigenlijk geen voorzieningen, maar het ligt vrij centraal tussen Kollumerzwaag, Buitenpost en Kollum. De voorziening die Frauke het meest gebruikt is school. Ze gaat naar het Lauwers College in Buitenpost. Verder gaat ze regelmatig naar Piet Prins in Kollumerzwaag. Ze zou het vervelend vinden dat deze voorzieningen verder weg zouden zijn, omdat ze dan langer moet fietsen om er te komen en ze doet er juist het liefst zo kort mogelijk over. Dit is ook zo bij voorzieningen zoals een supermarkt of een zwembad. Bij een supermarkt wil ze uiterlijk 15 minuten over doen, omdat ze vindt dat je niet heel lang moet reizen om aan je eten te komen. Zelf zit Frauke op wedstrijdszwemmen dus voor een wedstrijd is ze het wel gewend om wat verder te reizen. Een zwembad om te trainen wil ze wel graag dichtbij hebben, omdat het sporten dan leuk blijft. 30 minuten moet meer dan genoeg zijn om er te komen vindt ze. Frauke maakt wel gebruik van het openbaar vervoer. Ze vindt het erg fijn dat het er is. Als je namelijk als jongere nog geen rijbewijs en auto hebt en je wilt ergens naartoe met bijvoorbeeld vrienden/vriendinnen, is het erg makkelijk om met de bus en/of trein te gaan. Voor kinderen moet het niet langer duren dan 12 minuten om bij een basisschool te komen. Wanneer ze nog wat kleiner zijn, maar wel alleen naar school mogen fietsen is het wel prettig voor een ouder dat ze er vrij snel zijn. Van de krimp in Veenklooster heeft ze weinig last van. In Veenklooster zijn er eigenlijk nooit winkels geweest, dus ze heeft vrij weinig te missen in haar eigen dorp. Ze is het gewend om verder voor dingen te reizen dan mensen die alles wel in hun dorp hebben. Daarbij komt dat Veenklooster geen groot dorp is, waar eigenlijk geen mensen willen verhuizen, waardoor er geen leegstand komt.

Als laatste hebben we Harm Zwier geïnterviewd. Hij is 16 jaar en woont in Harkema. Hij gebruikt school het meest, omdat hij elke dag naar school moet en heeft niet veel tijd om te winkelen of om veel andere dingen te doen. Het hoeft van hem niet verder weg, omdat het nu al vrij ver weg is, terwijl het de dichtste school is voor hem die Havo heeft. Voor een supermarkt heeft hij wel veel reistijd over, want sommige producten wil je bij een andere supermarkt halen. Je moet toch naar meerdere supermarkten. Als een supermarkt wat verder weg is zit er ook een andere supermarkt waar je toch heen gaat. Of je komt langs een supermarkt vanwege je werk. De reistijd mag ongeveer een halfuur zijn op de fiets en in de auto een kwartier. Voor slecht terbene ouderen is het wel nodig om de supermarkt dichtbij te hebben. Voor een zwembad is de reistijd ongeveer twintig minuten. Als je heel lang aan het reizen bent heb je minder tijd om te zwemmen en als je bijvoorbeeld twee uurtjes vrij hebt ga je niet naar het zwembad, want dan ben je al bijna een uur kwijt aan het reizen. Harm maakt geen gebruik van openbaar vervoer, want hij vindt het te duur. Alleen als hij geen andere optie heeft dan het openbaar vervoer te nemen gebruikt hij het. Dat is als ik bijvoorbeeld naar Leeuwarden moet. De school moet wel in het dorp zelf zijn. Als de kinderen met elkaar gaan spelen zijn ze anders veel reistijd kwijt. En is het bijna niet meer zinvol. Hierdoor hebben die kinderen dus minder sociale contacten. Als de school ver weg is heb je minder keus voor scholen. Je hebt maar 1 school in de omtrek, omdat de omliggende dorpen ook klein zijn. Hierdoor zijn er verder ook weinig voorzieningen. Hij merkt het wel dat de krimp in sommige dorpen doorzet. Er gaan veel winkels failliet en er komt ook steeds meer leegstand in dorpen.

Na de jongeren hebben we de ouderen geïnterviewd. We hebben als eerste Jappie Koster naar zijn ervaringen gevraagd. Hij is 81 jaar oud en woont in Zwaagwesteinde. Hij heeft zijn hele leven in Twijzelerheide gewoond, maar woont sinds 2,5 jaar in Zwaagwesteinde. Deze keuze heeft hij samen met zijn vrouw gemaakt, omdat ze altijd naar Zwaagwesteinde moesten fietsen om boodschappen te halen of om naar de dokter te gaan. Meneer Koster gebruikt het meeste de supermarkten en de apotheek. Een apotheek dichtbij huis hebben vindt hij erg fijn, omdat hij diabetes heeft en vaak iets moet halen. Zijn vrouw en hijzelf hebben het ervaren om verder bij de veelgebruikte voorzieningen weg te wonen. Ze zijn dan meer afhankelijk van de mensen om hun heen. Bij slecht weer durfden ze er vaak niet op uit te gaan en dat is niet een fijn gevoel als je echt iets nodig hebt. Gelukkig hebben ze hier nu minder last van. Het maakt meneer Koster niet erg veel uit hoever ze moeten reizen om bij een supermarkt te komen, maar het is wel erg makkelijk om een supermarkt dichtbij huis te hebben, omdat ze al wat ouder zijn. Ze kunnen bijvoorbeeld niet een uur fietsen, omdat dat simpelweg te lang is en een auto hebben ze niet. Met 15 minuten moet het ophouden. Een zwembad is niet op hem van toepassing, omdat ze dat niet gebruiken. Meneer Koster maakt geen gebruik van het openbaar vervoer, omdat hij het erg moeilijk vindt om met bijvoorbeeld een OV-chipkaart om te gaan. Hij is er niet mee opgegroeid en hij vindt het eigenlijk te laat om dat nu nog te leren. Hij heeft wel een taxipas gekregen van de gemeente, omdat hij maar met één oog kan zien. Hij vindt het erg fijn om daarmee de wat langere afstanden te overbruggen, omdat hij dan niet afhankelijk hoeft te zijn van zijn naasten. In de periode dat zijn 3 kinderen naar de basisschool gingen, had elk dorp een basisschool. Hij vindt het dan ook wat ongewoon dat dit niet meer zo is. Een basisschool ziet hij als een soort ontmoetingsplek, waar de ouders een praatje met elkaar maken. Dit valt weg als de kinderen met de auto worden gebracht. Het zou eigenlijk niet langer dan 5 of 10 minuten moeten duren om bij een basisschool te komen, omdat dat een afstand is die kinderen op een jonge leeftijd aankunnen. Meneer Koster ziet geen krimp in Zwaagwesteinde. Het is een dorp met veel voorzieningen en daar houdt men van. In Twijzelerheide zag hij de krimp wel. Er verdwenen steeds meer voorzieningen, zoals de Rabobank en ouderen trekken ook weg, omdat ze dichtbij de voorzieningen willen wonen. Dit hebben ook hij en zijn vrouw gedaan.

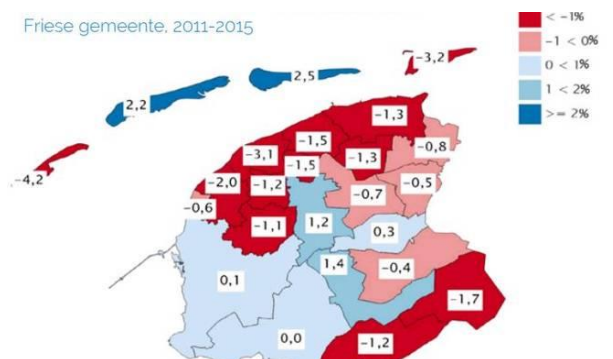
Ook hebben we Annie Bekkema geïnterviewd. Ze is 64 jaar oud en woont in Harkema. De voorziening die ze het meeste gebruikt is de supermarkt in het dorp. Ze vindt het erg fijn dat die dichtbij is, maar als het een dorp verder was had het haar niet heel erg veel uitgemaakt. Ze is namelijk nog best actief en gaat vaak ook even lopend naar bijvoorbeeld de Action in Surhuisterveen. Een supermarkt moet natuurlijk niet te ver weg zijn. Een kwartiertje vindt ze acceptabel. Mevrouw Bekkema weet niet zo goed wat ze van de reistijd van het zwembad vindt. Ze zwemt namelijk niet vaak, dus het zwembad mag maximaal een half uur duren om er te komen. Ze maakt bijna geen gebruik van het openbaar vervoer. Ze heeft een auto en ze loopt veel, waardoor het niet noodzakelijk is. Ze heeft ook liever dat ze met haar eigen auto gaat, omdat het openbaar vervoer een beetje vreemd voor haar is. Als ze met vakantie gaat, gaat ze wel vaak met het vliegtuig naar warme landen. Voor een basisschool zouden kinderen ongeveer 5 tot 10 minuten onderweg moeten zijn. Ze zijn nog best wel jong, waardoor het niet verstandig is dat ze grote stukken moeten fietsen. Mevrouw Bekkema heeft niet veel last van de krimp in haar dorp. In haar dorp vindt ze dat er nog genoeg voorzieningen zijn en omdat ze nog vrij actief is, zijn

de wat langere afstanden geen probleem. Als ze wat ouder wordt, is het wel fijn dat er zoveel mogelijk in het dorp te vinden is.

Als laatste hebben we Dienke IJtsma geïnterviewd. Ze is 83 jaar oud en ze woont in Harkema. Ik gebruik eigenlijk niet zoveel voorzieningen, omdat het voor mij een moeilijke opgave is om hierheen te gaan. Maar, zoals een supermarkt gebruikt iedereen wel. Ook maak ik gebruik van de huisarts. Ik denk dat ik deze 2 voorzieningen het meeste gebruik. Ik zou het vervelend vinden als deze voorzieningen verder weg zouden zijn, dan moet ik langer naar de huisarts in de auto en ik heb zelf geen rijbewijs, wat dan vervelend kan zijn voor de mensen die mij brengen. Hetzelfde geldt voor de boodschappen, dan zou mijn dochter verder weg moeten om voor mij boodschappen te halen. Als ik zelf nog naar een zwembad of een supermarkt zou gaan, dan wilde ik dat deze niet erg ver zouden zijn. Ervanuitgaand dat je het fietsend zou doen, dan moest de supermarkt nog geen vijf minuten fietsen zijn en het zwembad ongeveer een kwartier fietsen zijn. Dit zou ik er wel voor over hebben. Een supermarkt moet niet te ver weg zijn, want dat heb je vaak nodig. Een zwembad zou voor mij wel verder weg mogen, want daar maak ik niet zoveel gebruik van. Nee, ik maak geen gebruik van openbaar vervoer. De haltes zijn voor mij te ver lopen. De dichtsbijzijnde bushalte is voor mij bijna 800 meter lopen. Mijn kinderen brengen me vaak naar verjaardagen of naar het ziekenhuis en anders zit ik altijd nog aangesloten bij een taxivervoerbedrijf. Als ik nu kinderen had die naar de basisschool gingen, dan zou dat niet heel ver moeten zijn. Ongeveer een kilometer of 2. Het liefst in eigen dorp maar dat is natuurlijk niet altijd mogelijk. Vroeger moesten mijn kinderen vrij ver naar school toe. En, omdat mijn man toen nog geen rijbewijs had konden we ze nooit brengen en daarom is het denk ik wel belangrijk dat een school vrij dicht bij is. Van de krimp merk ik wel het een en ander van. Sommige voorzieningen gaan weg uit dorpen, waardoor mensen langer moeten reizen naar dichtbijzijnde dorpen. Dat is wel erg jammer. Verder heb ik niet heel veel last van de krimp.

○ *Het eindproduct.*

Ten eerste hebben we de interviews geanalyseerd, omdat we uit de meningen van de ouderen en jongeren conclusies wilden trekken over hun gedachten van de krimp in Friesland. Je ziet dat niet alleen de ouderen, maar ook de jongeren zich zorgen maken over de krimp. De jongeren zouden het erg vervelend en/of lastig vinden als de voorzieningen waar ze veel gebruik van maken verder weg zouden zijn. Ze weten dat de krimp er is en als die daadwerkelijk doorzet alles veel verder weg is. Veel voorzieningen gaan dan de grotere dorpen of steden opzoeken. Vooral de school wordt als een probleem gezien, omdat dit erg belangrijk is voor een dorp. Het is een sociale plek en bindt mensen, wat je minder hebt als iets in een ander dorp is. Wat opvalt, is dat niet iedereen de krimp heel erg ervaart. Dit is vrij opvallend. Wij schatten dan ook in dat dit een oorzaak is dat de waarden en normen van de krimp niet gedeeld worden. Niet iedereen ziet schijnbaar in dat het probleem daadwerkelijk er is en zich steeds verder gaat uitbreiden. Bijvoorbeeld Hilleen en Frauke. Zij ervaren het niet echt, omdat in hun dorpen niet erg veel voorzieningen zijn en gewend zijn dat ze langer moeten reizen. Dan lijkt alles erg normaal, terwijl andere dorpen eerst erg levend en groot waren, maar nu juist een 'Veenklooster 2.0' worden met geen tot weinig voorzieningen en weinig mensen die er wonen. Harm ervaart de krimp wel veel meer,

omdat leegstand bij huizen en failliete winkels dichterbij hem staan. Hij ziet mensen daadwerkelijk naar andere dorpen of steden verhuizen, waar meer voorzieningen zijn. Het blijkt dus dat er een groot verschil bestaat tussen de dorpen in Friesland. Bij sommige dorpen zijn al ontzettend weinig voorzieningen, waar mensen aan gewend zijn geraakt. Bij andere dorpen daalt het aantal voorzieningen, waar altijd juist veel was. Hier valt het veel meer op. Dit is natuurlijk ook een verschil, waardoor men elkaar niet goed snapt in Friesland. Er is dus veel verdeeldheid in de provincie. De een zal namelijk een drastische oplossing nodig vinden voor het behoud van voorzieningen, terwijl de ander wat meer behoudend zal reageren. Bij Jappie Koster is de krimp een reden om te gaan verhuizen, omdat de voorzieningen verdwijnen in kleinere dorpen. Het geeft dus ook aan dat niet alleen jongeren de voorzieningen in steden of grotere dorpen opzoeken, maar ook de ouderen willen hun oude dag met gemak kunnen doorkomen. Het is steeds lastiger om langere afstanden af te leggen dus ook ouderen zorgen voor de leegstand in dorpen. Voor elk huis waar ze uit gaan is niet meteen een geïnterseerde, omdat de dorpen simpelweg niet aantrekkelijk zijn. Ook voor Dienke IJtsma is de krimp wel een probleem, al zegt ze zelf er niet heel veel last van te hebben. Omdat ze in een dorp woont, is het lastiger om naar voorzieningen te gaan. Overal is maar één van en is de afstand dus altijd wat groter. Ook hebben we Annie Bekkema geïnterviewd. Zij heeft minder last van de krimp, omdat ze nog vrij actief is en minder moeite heeft met afstanden af te leggen. Toch denkt ze dat het ooit voor haar wel beter is om in een dorp te wonen met wat meer voorzieningen. Dit komt met de krimp in gevaar, want zijn er straks nog wel dorpen waar alles te vinden is?

De meningen van de ouderen en jongeren zijn duidelijk door het onderzoek in beeld gebracht. Het is duidelijk dat alle partijen zich zorgen maken over de krimp in Friesland. Er wordt beseft dat het aanwezig is en dat het doorzet, maar niet overal wordt er zo over gedacht. Hierdoor is het moeilijk om het probleem op te lossen, omdat niet iedereen de dreiging ziet dat mensen wegtrekken uit de dorpen en dat voorzieningen verdwijnen, bijvoorbeeld door failliete winkels. Dit is natuurlijk niet de bedoeling. Er moet meer besef komen en er moet goed nagedacht worden over eventuele plannen en/of oplossingen. Vooral de ouderen zien geen uitweg. De voorzieningen verdwijnen steeds meer, waardoor het steeds moeilijker wordt om iets dichtbij huis te vinden. Zij erkennen het ook en willen graag dat er snel actie wordt ondernomen, want verhuizen om iets waar je wel degelijk iets aan kunt doen, is zonde. Voor jongeren maakt de krimp iets minder uit. Ze erkennen het wel degelijk, maar meestal moeten ze voor school of sport al verder reizen, waardoor ze het meer gewend zijn dan de ouderen, die veel vergelijking treffen met vroeger. Waarschijnlijk zijn beide partijen het wel snel eens met een oplossing, want wie wil nou niet dat de krimp in Friesland wordt opgelost? De eerder gestelde hypothese: Jongeren zijn bereidt verder te reizen voor voorzieningen dan ouderen, komt dan ook overeen. Jongeren zijn al gewend om verder te reizen voor bepaalde voorzieningen, zoals voor hun school of sport, terwijl dit bij ouderen nog niet zo is. Doordat deze groep simpelweg wat minder ter been zijn en minder energie hebben, kan een reis een vrij grote opgave worden. Om deze groepen op 1 lijn te krijgen is het erg belangrijk dat er moet overleg komen tussen de verschillende gemeenten die Friesland rijk is. In elke gemeente verschilt het hoe ver de krimp doorzet, waardoor er vaak geen gemeenschappelijke oplossing kan komen. Alle 'kopjes' moeten dezelfde richting uit gaan, waardoor men het met elkaar eens kan worden. Door goed overleg te plegen, maar natuurlijk ook de betrokkenen, zoals inwoners of winkeliers, erbij te betrekken

zullen er goede oplossingen komen. Het is erg belangrijk dat het probleem niet onderschat wordt. Het is een groot probleem dat door iedereen erkend moet worden. De krimp is een probleem voor alle leeftijden. Iedereen heeft er op zijn eigen manier last van, waardoor het erg complex is. Met de juiste aanpak moeten we een heel eind kunnen komen.

- *De conclusie.*

Wij zijn erg blij dat we de juiste keuzes hebben gemaakt tijdens dit onderzoek. Het was bij ons van te voren niet helemaal duidelijk hoe groot het probleem eigenlijk is en hoe mensen het ervaren. We merken natuurlijk wel dat sommige winkels ermee ophouden of alleen vestigingen in de grotere dorpen of steden openhouden, alleen hebben we niet echt te maken met mensen die de dorpen verruilen voor de stad. Er staan in de dorpen wel tientallen huizen te koop, maar het is moeilijk om te achterhalen of deze mensen hun huis verkopen, omdat ze naar de stad met meer faciliteiten willen verhuizen. Om een duidelijk beeld te vormen van de verschillende meningen die bestaan over dit onderwerp hebben we ouderen en jongeren geïnterviewd. Achteraf gezien zijn we hier erg blij mee, omdat we nu een uitgebreid beeld hebben hoe ze erover denken. Natuurlijk hebben we maar de mening van 3 ouderen en 3 jongeren, maar we denken dat deze niet veel zal verschillen met de rest van Friesland in deze leeftijdscategorie. Ons standpunt ten opzichte van de krimp in Friesland is wel veranderd, omdat we ons er meer in hebben verdiept. We zien dat iedereen er last van heeft. In het begin dachten we dat vooral jongeren de verdwijnende voorzieningen als een probleem zien en daardoor genooddaakt zijn te verhuizen naar de stad. We zijn erachter gekomen dat ook ouderen er problemen mee hebben en ook om de verdwijnende voorzieningen verhuizen. Dit lag minder voordehandliggend, maar eigenlijk is het heel logisch, omdat ze minder ter been zijn en minder energie hebben, waardoor ze graag veel voorzieningen dichtbij huis willen hebben. We dachten in eerste instantie dat veel mensen de krimp wel als een groot probleem zien, maar simpelweg geen uitweg vinden en dus niet tot een oplossing kunnen komen. Door de interviews zijn we erachter gekomen dat dit eigenlijk niet zo is. Het verschilt sterk per gemeente of zelfs per dorp of de krimp doorzet of niet. Niet iedereen ervaart het daarom als een groot probleem, omdat er geen of weinig voorzieningen verdwijnen of dat veel mensen verhuizen. Veel jongeren, maar ook sommige ouderen zijn wel gewend om iets verder te fietsen of te rijden voor een supermarkt of dokter. De krimp valt dan minder op. Nu we er meer over weten is de krimp echt wel een groot probleem, want het is duidelijk dat er dingen veranderen. Dorpen worden kleiner, doordat voorzieningen en inwoners verdwijnen. Mensen zoeken wel degelijk de stad of grotere dorpen op en ook veel voorzieningen verdwijnen beetje bij beetje. Het is wel erg moeilijk om een goede oplossing aan te wijzen en we snappen door dit onderzoek ook erg goed dat een oplossing niet voordehand ligt. Men heeft te maken met veel verschillende meningen en belangen en alles moet bij een oplossing samenkomen, wat erg moeilijk is bij dit probleem. Het valt waarschijnlijk wel op te lossen, maar niet door maar één ding te doen. Het is belangrijk om het probleem via meerdere kanten aan te pakken. Er moet een goede communicatie bestaan tussen gemeenten en inwoners/winkeliers. Samen moeten ze tot goede oplossingen komen. Er moet misschien wel meer geld in dorpen gepompt worden om ze aantrekkelijker te maken. De provincie en gemeente moeten niet toekijken hoe dorpen steeds kleiner worden en voorzieningen verdwijnen. Ze moeten juist voorkomen dat mensen op het punt staan te vertrekken of dat voorzieningen ermee willen stoppen. Daarom moeten dorpen aantrekkelijker worden gemaakt.

Bedenk bijvoorbeeld nieuwe woningplannen of zorg voor goede verbindingen met steden, zodat dorpen aantrekkelijk worden voor forenzen of voor mensen die wel in de stad willen werken maar niet willen wonen, omdat ze meer ruimte willen hebben. Dorpen hebben veel ruimte en een gezellige sfeer, omdat het veelal kleinschalig is. Benadruk daarom vooral de pluspunten van dorpen en zorg voor aantrekkelijke winkels. Waar volop gebruik van gemaakt moet worden is dat Leeuwarden in 2018 culturele hoofdstad van Europa is. Hierdoor komt Friesland op de kaart te staan, door alle positieve punten die benadrukt worden. Mensen raken hierdoor geïnteresseerd in Friesland en hopelijk zien ze het zitten om hier te gaan wonen. Friesland is een provincie met veel ruimte en volop kansen. Benut de kansen die men aangereikt krijgt, waardoor Friesland uit de krimp kan worden getrokken. Dit, door een goede samenwerking van provincie, gemeente en bewoners/winkeliers om een goede en positieve stempel op Friesland te drukken!

Bijlage 4.2 Onderzoek onder voetbalclub

Eigenaar
Hewlett-Packard

Deelopdracht 2: Onderzoeksvoorstel

Stap 1:

Kort samengevat betekent *'Kritisch denken over politieke problemen'* niets anders dan het uitzoeken van een probleem. Uitvoerig onderzoek naar een bepaald probleem doen is noodzakelijk als je tot een goede oplossing wilt komen. In dit proces staan een aantal fases centraal. De fase die vaak wordt gepasseerd zonder dat er even bij stilgestaan wordt, is de *'problem-finding'* fase. Hierin erkennen en onderkennen mensen het probleem. Deze fase kan vaak van doorslaggevende waarde zijn bij het eindresultaat.

Helaas is het niet in alle gevallen mogelijk om er een tijd bij stil te staan, doordat een (politek) probleem meestal om een onmiddellijke oplossing vraagt. Als de mogelijkheid om het probleem te 'tackelen' en echt uit te zoeken wat er aan de hand is, zich voordoet, is het wellicht goed om de problem-finding fase toch uit te voeren. Kritisch denken over politieke problemen begin je altijd met het analyseren van het probleem. Hierbij wordt (nog) niet naar een oplossing gekeken. Je kunt gebruik maken van het 'ijsberg model' die de fases van een politiek probleem aangeven.

Allereerst is het belangrijk dat je de 'problem-finding' fase doorloopt. Als dit gelukt is, ga je het probleem analyseren en uitzoeken; je kijkt welke partijen er bij betrokken zijn, wat hun belangen en/of standpunten zijn. Ook bekijk je de omgevingsfactoren, in het geval die er toe doen. Er is altijd één factor die genoemd kan worden. Heb je dit gedaan, dan start je pas met het brainstormen over mogelijke oplossingen voor het probleem. Tijdens de laatste fase wordt de beste oplossing gekozen en uitgevoerd.

Zoals hierboven werd genoemd heeft een maatschappelijk of politiek probleem veel verschillende kanten; er zijn meerdere partijen met tegenstellingen en elk hebben ze weer hun eigen belangen. Dit alles samen maakt het lastig om met een duidelijke oplossing te komen. Met een typologie van problemen die uit vier verschillende segmenten/vormen bestaat, wordt geprobeerd makkelijker tot een oplossing te komen. Een probleem kun je omschrijven als een verkeerde situatie, of wanneer er een groot verschil is tussen hoe een bepaalde situatie op dit moment is en hoe men die het in de toekomst het liefste ziet.

Terugkomend op de typologie die ons moet gaan helpen; het model bestaat uit vier verschillende types problemen. De eerste wordt een 'geconstrueerd probleem' genoemd, waarbij de doelen duidelijk zijn en de middelen voor handen. De oplossing is goed toepasbaar. Bij een 'matig geconstrueerd probleem met doelconsensus' is er meer aan de hand. De beleidsbepalers zijn het over de beginselen, normen en waarden voor een toekomstige situatie maar er bestaat tevens grote onduidelijkheid en/of onzekerheid over de toepasbaarheid en generaliseerbaarheid van de kennis om tot die gewenste situatie te komen.

De derde variant, is van dezelfde waarde als de tweede, en heet een 'matig geconstrueerd probleem met ethische verdeeldheid'. Hierbij weet men al geruime tijd hoe een probleem moet worden opgelost, alleen de oplossing leidt tot grote meningsverschillen tussen de betrokken groepen. Tenslotte heb je nog het 'ongeconstrueerd probleem', bij dit type probleem is constant wrijving tussen bepaalde partijen voelbaar en is er verdeeldheid onder politici en de bevolking.

Stap 2:

Met de probleemtypologie die we eerder hebben uitgelegd zullen we nu proberen een type probleem te linken aan de demografische krimp in Friesland. Eerste kijk je naar 'de zekerheid over kennis en oplossingen', nou de kennis is er zeker, alleen de oplossingen zijn niet allemaal even zeker. De waarden en normen worden door de groepen gedeeld; dit probleem moet opgelost worden alleen de manier waarop verschilt nogal. Wij concluderen dan ook dat 'de demografische krimp in Friesland' gerekend kan worden tot een matig geconstrueerd probleem. De doelen zijn aanvaard, maar er bestaat twijfel over de middelen.

"Wiebe Wieling zegt dat ouders liever een samenwerkingsschool hebben dan geen school, en ook liever een school van voldoende omvang met perspectief voor de komende jaren in plaats van stug vast te houden aan de levensbeschouwing met mogelijk een sluiting tot gevolg. Het sluiten van kleine scholen blijkt niet een groot probleem te zijn. Natuurlijk vinden de ouders het jammer maar met te weinig leerlingen zorg je niet voor een ideale situatie voor je kinderen."

Dit is een goede oplossing, alleen hiermee stuit je niet de groeiende krimp. Daarnaast moeten scholen consenties maken; religie is niet langer belangrijker dan de financiën en zullen moeten fuseren om te kunnen blijven bestaan. Hiermee geef je wél een stukje identiteit weg namelijk die van een christelijke school.

<http://www.dvhn.nl/plus/Oei-ik-krimp-Wat-nu-21067818.html>

- Dagblad van het Noorden: **Oei, ik krimp! Wat nu?** -> 8 november 2015

"Bevolkingsdaling en teruglopende voorzieningen teisteren het platteland. Maar een nieuwe kans dient zich aan: creatievelingen van de cottage industries kunnen helpen de krimpregio's leefbaar houden. Ligt hier een kans om de krimp tegen te gaan en de leefbaarheid significant te verbeteren? Ook al is het niet het ei van Columbus, het is wel een interessante ontwikkeling waar overheden op in kunnen spelen."

Zoals hier al aangegeven wordt zal deze ontwikkeling ook niet de krimp stuiten. Hieruit kun je uit opmaken dat de middelen vaak nog onduidelijk zijn.

<http://www.trouw.nl/tr/nl/6704/Sociale-Vraagstukken/article/detail/3528239/2013/10/16/Creatievelingen-als-oplossing-voor-plattelandskrimp.dhtml>

- Trouw, Mark Sekuur: **Creatievelingen als oplossing voor plattelandskrimp.** -> 16 November 2013

Stap 3:

Het type onderzoek die past bij ons type probleem is: matig geconstrueerd probleem met doelconsensus'. We willen te weten komen met dit onderzoek hoe de krimp momenteel leeft bij voetbalvereniging Friese Boys. En wat de bereidbaarheid is van o.a. sportleden om daar iets aan te doen. Is de krimp al merkbaar bij de voetbalvereniging of zijn er andere redenen voor het dalende ledenaantal en hoe de club omgaat met deze situatie voor de toekomst van de club. Ons eindproduct van ons onderzoek moet er voor zorgen dat de kripsituatie bij Friese Boys verbeterd of juist wordt voorkomen. Het plan is om vraagstukken te bedenken waarmee we dit probleem samen met de betrokken bij Friese Boys kunnen oplossen. De betrokken bij Friese Boys zijn het namelijk eens over de beginselen, normen en waarden voor de toekomstige situatie omdat ze allemaal de krimp willen tegengaan en de ernst van probleem inzien. Maar er bestaat tevens grote onduidelijkheid en/ of zekerheid over de toepasbaarheid en generaliseerbaarheid van de kennis om tot die gewenste situatie te komen en dus het probleem op te lossen.

Het eindproduct moet voldoen aan de eisen dat er een betrouwbare hypothese kan worden opgesteld uit de resultaten van de enquête die we gaan houden bij de voetbalvereniging waar de vereniging zelf ook verder op kan werken om de krimp tegen te gaan en dat zowel jonge kinderen als de bestaande leden hun sport kunnen gaan of blijven beoefenen bij de sportvereniging. Maar ook is het van belang om te onderzoeken of de daling van leden te maken heeft met de krimp of juist door de ontwikkeling van andere bezigheden. We gaan hierbij de voorzitter van vv Friese Boys interviewen omdat hij de meeste kijk en inspraak heeft over de vereniging en dus zelf ook te maken heeft met dit probleem. Ik voetbal zelf ook bij voetbalvereniging Friese Boys en ik voel zelf ook dat er een krimp ontstaat in Kollumerzwaag. Er komen minder leden, teams worden kleiner of houden op met bestaan en in omringende dorpen moet voetbalclubs zich zelfs samenvoegen om te kunnen blijven bestaan. De vereniging moet zorgen voor een breder aanbod zodat het aantrekkelijker wordt voor sportliefhebbers, ze moeten zelf geldstromen vinden en meer maatschappelijk actief worden omdat de laatste jaren de subsidies voor verenigingen erg zijn teruggedrongen en dat kan met die opties worden tegengegaan zodat geldproblemen voor de vereniging kunnen worden vermeden.

We hopen als uitkomst te hebben dat de daling van het aantal leden (waardoor dus ook het geld) niet blijft maar dat de krimp verminderd en dat we na onze opdracht op kunnen merken dat er een stijgende lijn in de vereniging zit en dat dus het ledenaantal en de bestaanbaarheid van de club stabiel blijft. We gaan dit zo als eerder al is genoemd in de vorm van een enquête doen.

Interview vragen voetbalvereniging Friese Boys:

1. Het ledenaantal bij Friese Boys daalt enorm en dat zorgt ervoor dat teams krap met spelers komen te zitten of juist moeten worden opgeheven en dat er minder geld naar de vereniging gaat. Wat is uw mening hierover?
2. Komt dit verschijnsel volgens u door de krimp of omdat de inwoners van Kollumerzwaag andere bezigheden belangrijker vinden? Leg uit waarom.
3. Vind jij dat vrijwilligers / leden bereid moeten zijn om meer tijd en aandacht te besteden aan maatschappelijk werk zodat de gemeente meer subsidie kan verlenen aan de vereniging waardoor de inkomsten kunnen worden vergroot? Leg uit waarom wel / waarom niet. En zo ja, wat voor maatschappelijk werk moet er volgens jou worden uitgevoerd?
4. Vind jij dat vrijwilligers / leden bereid moeten zijn om meer contributie te betalen of voor andere geldstromen (bv: sponsors of verkoopacties) moeten zorgen? Leg uit waarom wel / waarom niet.
5. Vind jij het een goed plan om voor een breder aanbod te zorgen om meer leden aan te trekken of te behouden? (bv: sport voor gehandicapten of ouderen) Leg uit waarom wel / waarom niet. En zo ja, leg uit wat voor breder aanbod in jouw ogen een goed plan is.
6. Vind jij dat de vereniging samen moet voegen met een andere vereniging om het bestaan van de club te waarborgen? Leg uit waarom wel / waarom niet.
7. Vind jij het een goed idee om een dagopvang op te richten met sportaanbod om leden aan te trekken of juist te behouden en om voor inkomsten te zorgen? Leg uit waarom wel / waarom niet.
8. Wat zou jij graag bij de club zien veranderen of heb je andere ideeën om het krimp probleem tegen te gaan? (denk aan oplossingen om voor leden en geld te zorgen)
9. Hoe zie jij de club over 10 jaar?

Hoofdopdracht: Empirisch Onderzoek

Stap 1: Onderzoeksverslag

Wij hebben een interview gehouden met de voorzitter van vv Friese Boys de voetbalclub van Kollumerzwaag. Wij vonden Appie van Seggeren een geschikte kandidaat omdat hij ook te maken heeft (gehad) met de gevolgen van krimp.

Allereerst vroegen wij hem naar zijn mening over de krimp van het aantal leden binnen de vereniging. Hij vond dit een kwalijke zaak, maar zei ook dat je als voetbalclub er niet veel aan kunt veranderen. Dat is meer een zaak van de overheid, of de provincie in dit geval. Je kunt het natuurlijk wel aantrekkelijker maken voor leden om te blijven maar de middelen daarvoor zijn beperkt. Voetbal is niet het belangrijkste onderdeel van je leven, het is je hobby en mensen zullen daarom hun hobby niet zozeer als prioriteit stellen.

Tegenwoordig hebben mensen steeds minder tijd voor dingen, althans zo komt het bij mij over. De spelers van ons 1^e komen vaak niet opdagen op de training omdat ze bijvoorbeeld met hun oma of opa moeten winkelen of ze hebben kinderen. Nu iedereen een auto heeft kun je zo overal heen rijden terwijl je vroeger moest fietsen. Wij stellen de moeite en energie die vrijwilligers in de club steken erg op prijs. Zaterdag middags achter de bar, of de man die de lijnen elke wee op het veld zet, ze maken allemaal tijd om de vereniging te steunen.

Wij kunnen als relatief kleine vereniging elke euro goed gebruiken. We organiseren daarom elk jaar allerlei acties om extra geld te genereren zoals flessenacties of de verkoop van loten voor de jaarlijkse kerst bingo. We zouden onze leden niet moeten verplichten om geld in te zamelen maar je kunt ze wél stimuleren door middel van de voor- en nadelen aan te kaarten bij hen.

Wij hebben geen G-voetbalteam simpelweg omdat de faciliteiten die gehandicapte leden vereisen om met plezier te kunnen voetballen, veel te kostbaar zijn. We hebben daar het geld niet voor, maar dat wil niet zeggen dat wij niet open staan voor nieuwe leden met een beperking. We moeten dan creatief zijn met de middelen die we hebben.

Ik zie onze vereniging in de nabije toekomst niet snel fuseren met een andere club. Friezen zijn koppige mensen en ze zijn trots op wat ze hebben opgebouwd en wanneer je de samenwerking aangaat met een vereniging uit de buurt zullen leden gauw het gevoel krijgen dat ze de eigen identiteit verliezen. Daarom is het noodzakelijk dat we elk dubbeltje die erin gaat twee keer omdraaien voordat we hem uitgeven, om maar het hoofd boven water te houden. Persoonlijk zie ik een fusie ook niet zitten, vooral omdat dat zou betekenen dat de leden van één club een heel eind moeten reizen om te kunnen trainen door de weeks.

Een dagopvang zou geen goed idee zijn. We hebben wel aan iets soortgelijks gedacht maar toen we dorpelingen gepolst hadden over het idee bleek er weinig animo voor te zijn. Je zou wel in de lente of zomer meer activiteiten op kunnen zetten zodat ouders met jonge kinderen kennis kunnen maken met de lokale sportvereniging. Dit kan eventueel meer nieuwe leden opleveren in de toekomst.

Zoals ik eerder zei zou je bijvoorbeeld kunnen meedoen aan sponsoracties zoals die van de Poeisz om geld binnen te halen en je zou je vereniging kunnen promoten door vrijwilligerswerk te doen. Dat zou de interesse wekken van mensen die geen lid zijn. Je moet ook jaarlijks terugkerende activiteiten in stand houden zoals loten verkoop en flessenacties. Hoe ik de vereniging zie over tien jaar? Nou, we kijken vooral naar de korte termijn als bestuur. Elk jaar komen we ongeveer drie keer bij elkaar om te overleggen over jeugdteams en de financiën. Met een kleine club heb je geen garantie voor inkomsten en daarom hebben we niet echt een lange termijnvisie. Natuurlijk hoop ik dat we een mooi sportcomplex hebben met een groeiend ledenaantal en vaste sponsoren maar niets is zeker in deze economie.

Stap 2: Hypothese n.a.v. onderzoeksverslag

Op basis van het voorafgaande interview hebben Auke en ik geprobeerd een hypothese te formuleren. Er is duidelijk een verband tussen de demografische krimp en het teruglopende ledenaantal van voetbalvereniging Friese Boys.

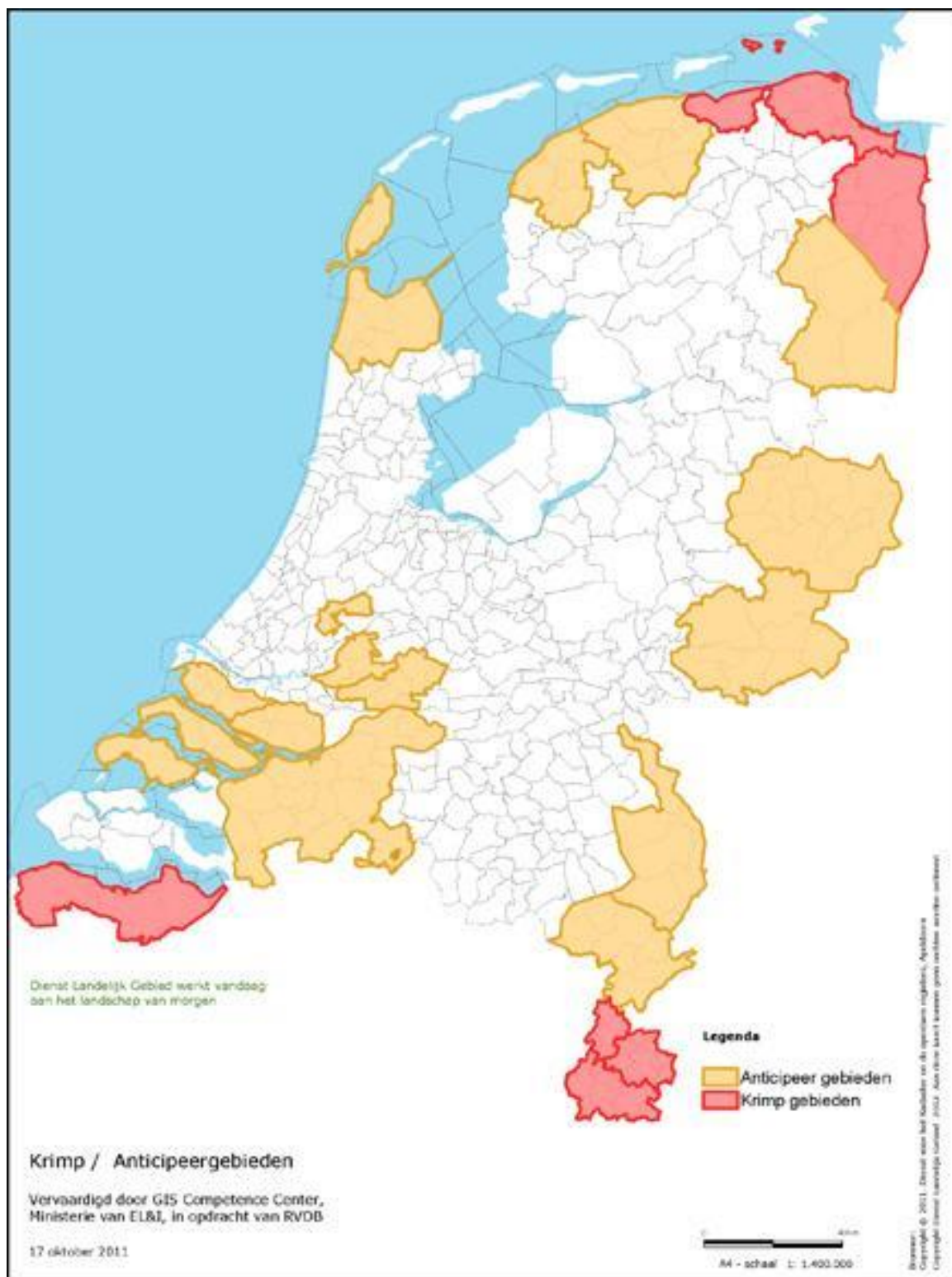
- *‘De teruglopende ledenaantallen van kleine sportverenigingen is een direct gevolg van de krimp en de oorzaken kunnen hoofdzakelijk alleen door de provincie worden opgelost.’*

De club heeft niet voldoende middelen om er zelf veel aan te doen. De invloed van een hobby is niet zo groot op een beslissing of je wel of niet zou moeten verhuizen. In grotere dorpen/steden zijn immers ook wel sportverenigingen.

Stap 3: Conclusies

De gevolgen die het empirisch onderzoek voor onze eigen standpunten heeft gehad ten aanzien van de krimp in Friesland zijn zeer klein. We wisten beide van de situatie af omdat we beide lid zijn van een voetbalvereniging waardoor we weten hoe de gang van zaken gaat. Wij waren van mening dat de oorzaak van het dalende ledenaantal niet alleen te maken heeft met de krimp maar ook door de ontwikkelingen die zich voordoen in deze tijd. Het feit dat andere zaken belangrijker gevonden worden dan ‘een hobby’. Appie gaf aan dat het aantrekkelijker maken voor leden lastig is vanwege de beperkte middelen. Voetbal is je hobby en de een stelt dat voorop maar de ander kan dat anders zien en andere zaken weer als belangrijker beschouwen. Wij sluiten ons dus aan bij de uitspraak van Appie omdat het vanuit jezelf moet komen. Je leeft voor de sport of je ziet het als een bijzaak en daar heeft de krimp weinig invloed op. Wij weten dus ook dat verenigingen vooral in de kleinere dorpen het niet extreem breed hebben waardoor middelen zeer beperkt blijven en je het zal moeten doen met zelfopgerichte acties die alleen vanuit de inzet van leden/vrijwilligers kunnen ontstaan. Appie geeft dat ook aan. De krimp heeft dus wel degelijk invloed omdat het aantal jongeren daalt bij de verenigingen en dus ook het ledenaantal maar het is niet de hoofdoorzaak. Het probleem zal dus nooit volledig opgelost kunnen worden vanuit de vereniging zelf omdat de middelen daarvoor te beperkt zijn. De hoofdplossing is volgens ons dan ook om voor meer animo te zorgen onder de leden om zich in te zetten voor de vereniging. Maar dat is een keuze die ieder voor zich moet maken.

Praktische Opdracht Maatschappijwetenschappen

Docenten: Dhr. Noorman, Mevr. Wagenaar
Leerlingen: Theunis Holthuis, Ytje Poelstra

Theorie 'Kritisch denken over politieke problemen'

In het geval van een politiek probleem kan men pas goed tot een oplossing komen nadat het betreffende probleem goed in kaart is gebracht, zo concluderen Jeliaskova & Hoppe in hun theorie 'kritisch denken over politieke problemen'. Anders ga je immers opzoek zonder dat je weet waar je precies naar opzoek bent.

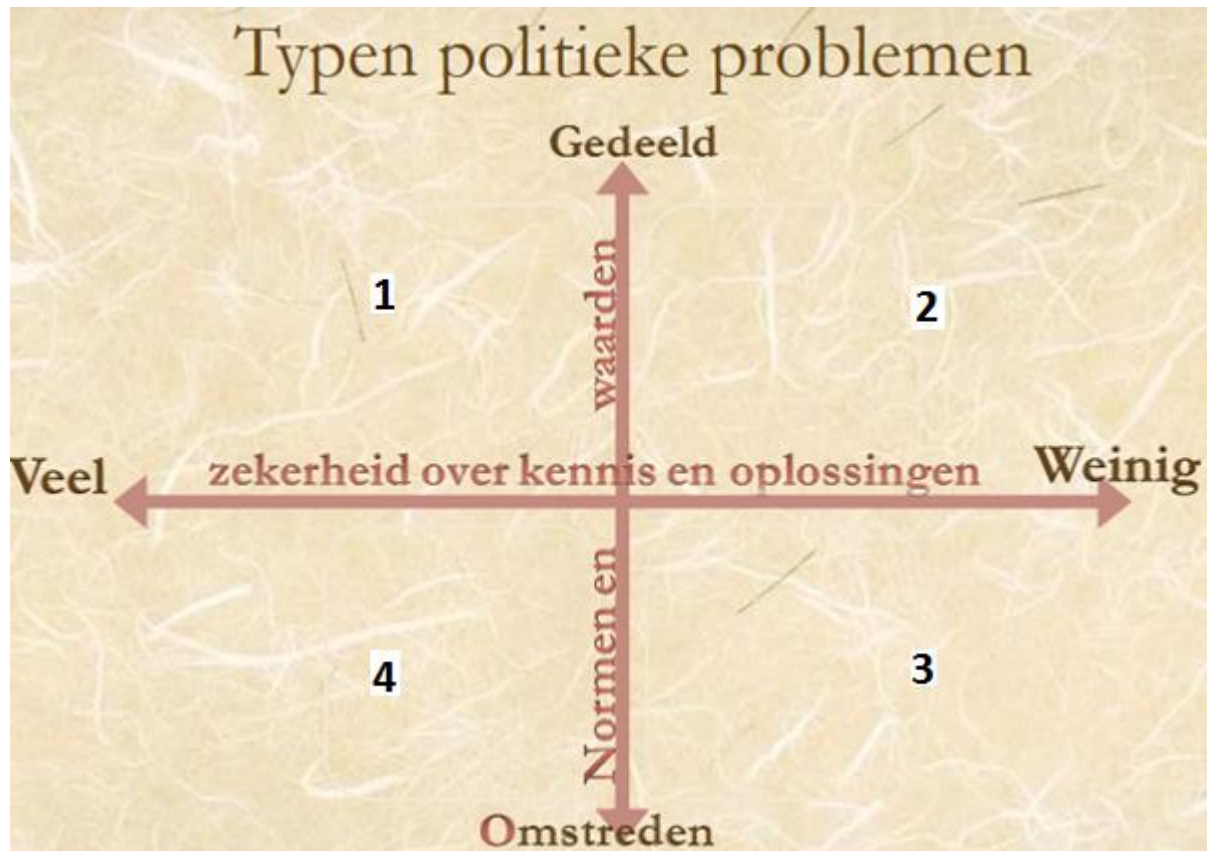
Jammer genoeg werkt het in de realiteit vaak niet zo. Mensen willen nu een oplossing, en niet nadat het volledig geanalyseerd is. Dit visualiseren Jeliaskova & Hoppe met het ijsbergmodel, zoals hieronder weergegeven.

Bij een ijsberg weten we dat dat $1/10^e$ deel boven water uitsteekt, de overige $9/10^e$ delen liggen onder water. Zo is het ook met politieke problemen; wat 'boven water' is, is het resultaat van een ingewikkeld proces waarbij veel verschillende groepen betrokken zijn. Voordat er tot een oplossing kan worden gekomen moet dus eerst het gedeelte 'onder water' worden onderzocht; het goed in kaart brengen van het probleem, hoe wordt het probleem onder- en herkent door de verschillende betrokken groepen. Dit proces leidt tot een goed doordachte oplossing.

Probleemtypologie

Om dit proces overzichtelijker en eenvoudiger te maken hebben Jeliaskova & Hoppe een probleemtypologie gecreëerd, met 4 verschillende vormen problemen.

1. **Gestructureerd probleem:** doelen aanvaard, middelen zeker.
2. **Matig gestructureerd probleem:** doelen aanvaard, twijfel over middelen.
3. **Ongestructureerd probleem:** doelen omstreden, middelen zeker.
4. **Matig gestructureerd probleem:** middelen bekend, doelen en waarden zeer omstreden.

Welk type probleem is 'Krimp in Friesland'?

Wij (h)erkennen het probleem 'Krimp in Friesland' als een matig gestructureerd probleem, met gebrek aan kennis en oplossingen, maar algemeen aanvaarde doelen en waarden. Wij zijn tot deze conclusie gekomen nadat we onze bronnen hebben geanalyseerd. Hieruit blijkt duidelijk dat de meest uiteenlopende oplossingen worden geopperd, soms niet altijd even realistisch, terwijl geen enkele van deze oplossingen het probleem echt geheel oplost. Er is dus geen enkele echt goede oplossing. Zo wordt er bijvoorbeeld voorgesteld om Friesland aantrekkelijker te maken voor bedrijven door glasvezel aan te leggen, of huizen voor een extreem lage prijs te verkopen, zodat het erg aantrekkelijk wordt voor mensen om hier te komen wonen.

Onderzoek aanpak

Wij zien het probleem ‘Krimp in Friesland’ als een matig gestructureerd probleem op doelen. De doelen van dit probleem zijn bekend, het probleem moet opgelost worden. Het is alleen niet bekend op welke manier de krimp in Friesland opgelost moet worden. Er zijn namelijk verschillende oplossingen maar niemand weet welke oplossing het beste is. We gaan onderzoeken wat een (of meerdere) mogelijke oplossing(en) kan/kunnen zijn, en wat de kennis over dit probleem is. Ook zullen we kijken naar hoe een eerder project is verlopen, om te kijken in welke mate dit project heeft gewerkt en welke gedeeltes van dit project bruikbaar zijn voor onze oplossing. We gaan dit onderzoek doen doormiddel van een interview met één van de projectleiders van het internationale project ‘VitalRuralArea’ (vitalruralarea.eu), en analysering van bronmateriaal wat bij dit project hoort. Hierna verwerken we dit interview en de informatie in een verslag. Daarna kunnen we met nieuwe inzichten tot een hypothese komen voor de aanpak van de krimp.

Vragen interview

1. Kunt u om te beginnen het doel van dit project en de aanpak ervan beschrijven?
2. Wat was uw functie binnen dit project precies?
3. Over welke periode heeft dit project plaatsgevonden, was er toen al in dezelfde mate sprake van krimp in Friesland als nu?
4. Het project werd opgezet in samenwerkingsverband tussen zes Noordzeelanden. In welke mate is de situatie qua landelijke gebieden in de andere landen vergelijkbaar met de situatie in Friesland? (bijv. leegloop, economisch zwak, verpaupering infrastructuur)
5. Wat was het gedachtegoed achter het opzetten van dit project met als hoofdpartner NOFA, het samenwerkingsverband tussen de Friese gemeentes Achtkarspelen, Dantumadiel, Dongeradeel en Kollumerland, in plaats van een landelijke aanpak?
6. Denkt u dat een probleem als krimp aangepakt moet worden door provinciale/ gemeentelijke overheden en betrokkenen, of door de landelijke overheid? Kunt u dit beargumenteren, met oog op uw eigen ervaring met het project VitalRuralArea?
7. Kunt u met een aantal kernpunten aangeven op welke subdoelen het project zich focust(e)?
8. Hoe was de lokale betrokkenheid en bereidwilligheid om mee te werken, en had deze invloed op de resultaten van het project? Een project als het uwe heeft waarschijnlijk ook de inzet nodig van de inwoners van het betreffende gebied.
9. Waren hierin ook opvallende verschillen per regio? (bijv. in Noorwegen veel meer inzet van betrokkenen dan in Engeland)
10. In welke mate en hoe is het project bekend gemaakt aan het grote publiek?
11. Heeft dit ook invloed gehad op het succes van het project?
12. Als u nu terugkijkt op de behaalde resultaten van het project, acht u het dan geslaagd? Kunt u een paar voorbeelden noemen van naar uw mening belangrijke veranderingen?
13. Aangezien wij een tot hypothetische oplossing moeten komen, zijn wij erg benieuwd naar uw persoonlijke mening over dit probleem. Denkt u dat het probleem compleet oplosbaar is? Op welke vlakken? (sociaal-cultureel, economisch etc.)

Verslag interview Oeds Holthuis

Wij hebben voor onze praktische opdracht voor maatschappijwetenschappen over de krimp in Friesland Oeds Holthuis geïnterviewd. Oeds Holthuis was projectleider van het project RuralVitalArea, een project wat zich focuste op het leefbaar houden van landelijke gebieden. Samen met nog drie andere projectleiders was hij het management van de hoofdpartner NOFA (Noordoost Friese Aanpak).

RuralVitalArea is een samenwerkingsverband tussen zes landen die aan de Noordzee grenzen. Dit project is in het kader van een Europees subsidieprogramma (Interreg) tot stand gekomen, met als doel het leefbaar houden van landelijke gebieden. Het idee hiervan is dat een lokaal probleem, in dit geval de krimp, overeenkomsten vertoont met een vergelijkbaar probleem in een ander gebied en kan worden opgelost met een internationale samenwerking. Het project heeft in de periode van 2008-2014 plaatsgevonden. Gedurende dit hele project was de krimp al een bekend probleem. “Wel was ‘de krimp’ in 2008 een redelijk nieuw begrip, maar er kwam wel meer aandacht voor”, aldus de heer Holthuis.

Het project werd opgezet in een samenwerkingsverband tussen zes Noordzeelanden. Zodra er in een gebied was met een probleem wat overeenkomsten vertoonde met een ander probleem in een ander gebied werd het op internationaal vlak verheven om het vervolgens toepasbaar te maken op alle gebieden. Kernpunten hiervan waren bijvoorbeeld regiomarketing (: een goed verhaal hebben), netwerken (: midden- en kleine bedrijven in contact brengen met overheden in kennisinstellingen) en service/digitale infrastructuur(: bijvoorbeeld glasvezel). Alle lokale projecten vielen dus binnen één of meerdere van deze hoofdsporen.

De Europese Unie heeft het project opgezet. Het idee van het subsidieprogramma wat hierachter zit (Interreg) is dat lokale problemen opgelost kunnen worden op internationaal vlak. De lokale overheid moet dan wel zelf met het probleem komen. Het project was specifiek gericht op plattelandsgebieden die te maken hadden met problematiek rondom het leefbaar houden van de regio. Niet alleen Friese gemeentes deden mee maar ook een gemeente uit Zuid-Nederland. “Het is dus niet een aanpak van landelijke problemen, maar allemaal lokale problemen die overeenkomsten vertonen met vergelijkbare problemen in andere Noordzeelanden” zegt Holthuis.

Holthuis denkt dat het probleem aangepakt moet worden door zowel provinciale/gemeentelijke overheden en door de landelijke overheid. “Het moet een samenspel zijn. Alle lagen van de overheid moeten bijdragen aan de oplossing van het probleem. Er moet natuurlijk een landelijke aanpak zijn maar deze moet wel uitgevoerd worden door de lagere overheden die dichtbij het probleem staan. Ook is het belangrijk dat lokale initiatieven van bijvoorbeeld het bedrijfsleven een kans krijgen”.

Een kernpunt van het project is bijvoorbeeld regiomarketing, en het versterken en faciliteren van midden- en kleinbedrijf. Doordat de kleinere bedrijven zich vooral focussen op het overleven, hebben zij hulp nodig bij het innoveren. Nog een kernpunt is digitale infrastructuur doormiddel van bijvoorbeeld glasvezel. Doordat fysieke infrastructuur minder wordt in een krimpgebied moet er worden gezocht naar een digitaal alternatief.

Natuurlijk waren er ook verschillen per regio. Het verschil zat bijvoorbeeld in de aanpak. Nova organiseerde bijeenkomsten voor de participanten om samen tot een regionaal economisch ‘masterplan’ te komen. In een samenwerkingsverband van een aantal Belgische gemeentes (Meetjesland) werd een plan uitgewerkt waarna zij mogelijke participanten uitnodigden om mee te doen aan dit al bestaande plan. “Persoonlijke ben ik van mening dat het eerste beter werkt; veel input is een kernpunt van een goed plan met een breed draagvlak”.

Het project is in een behoorlijke mate bekend gemaakt aan het grote publiek. Er waren bijvoorbeeld internationale forums, waar politici, bestuurders etc. waren uitgenodigd. Ook kwamen er artikelen in de pers en natuurlijk via de website vitalruralarea.eu, waar alle informatie van dit project zowat te vinden is. Dit heeft ook invloed gehad op het succes van het project. Er is flink reclame gemaakt voor regionale bijeenkomsten, waar het economische masterplan werd besproken. Effectieve reclame betekend meer participanten, wat een groter draagvlak voor het masterplan betekent en daarmee een efficiënte aanpak.

Het project kan zeer geslaagd worden genoemd. Naast het ontstaan van het netwerk wat nu nog steeds bestaat, wordt de toen gecreëerde regionale visie nog steeds gehanteerd voor het vormgeven van sociaaleconomische ontwikkelingen. Iedereen deed altijd maar wat voor zichzelf. “Door dit project zijn de krachten gebundeld, waardoor er daadwerkelijk dingen tot stand zijn gekomen”.

Holthuis noemt het probleem krimp niet ‘oplosbaar’. “Het vraagt om een andere manier van denken.” Het is belangrijk dat de politiek anders gaat denken, want het gaat om het leefbaar houden van de betreffende gebieden. Nieuwbouw en nog meer publieke voorzieningen bouwen is niet altijd effectief als oplossing. “Men moet niet alsmaar proberen de krimp tegen te gaan, maar het voorzieningsniveau op peil houden. Dat betekent niet dat elk dorp alle voorzieningen moet hebben, maar dat elk dorp toegang heeft tot deze voorzieningen. Dit zou bijvoorbeeld kunnen betekenen dat een school of een dorps huis gedeeld wordt door meerdere dorpen, zodat deze in stand te houden zijn”.

Analyse interview & Hypothese aanpak

Het interview met de heer Holthuis bleek erg waardevol te zijn. De aanpak van het project waar hij aan mee heeft gewerkt lijkt ons eigenlijk de perfecte oplossing. Om maar een ding te noemen; het samenwerken met mensen die vergelijkbare problemen ervaren zodat ieder niet voor zich gaat maar de krachten gebundeld worden, het stimuleren van de digitale infrastructuur en het creëren van een netwerk voor MKB's (middel- en kleine bedrijven) zodat ze kunnen innoveren. Deze manier van denken en werken met alle betrokkenen heeft duidelijk een positief effect gehad. Als dit project herhaald wordt en opgeschaald wordt naar het gehele krimpgebied zal dit zeker de gevolgen van krimp effectief bestrijden. Een samenspel tussen overheid, lokaal bedrijfsleven en lokale initiatieven van bijvoorbeeld sportverenigingen is de enige manier om het probleem 'op te lossen' naar onze mening. Wij denken namelijk niet dat het probleem krimp echt oplosbaar is.

Conclusie

Zoals Holthuis al zei vergt de demografische leegloop en de gevolgen daarvan een andere manier van denken. Het leefbaar houden moet voorop staan. Daarnaast zal een project als het aanleggen van glasvezel in geheel Friesland natuurlijk wel meer bedrijven aantrekken en daarmee de economie weer stimuleren. Wij geloven dan ook dat zodra je het gebied leefbaar houdt, de rest vanzelf bijtrekt. Deze ontwikkelingen kun je niet tegengaan, je moet er juist in meegaan.

Bijlage 5. Beschrijving opzet kwalitatieve evaluatie PO (uitgebreid)

Kwalitatieve evaluatie PO Maatschappijwetenschappen

Om te beoordelen in welke mate de PO geslaagd is, t.a.v. de leerdoelen omtrent de 'levenslessen' zullen rondetafelgesprekken / focus groups plaats vinden.

Dit is een kwalitatieve onderzoeksmethode, waarbij een groep mensen wordt ondervraagd over hun meningen, bevindingen en houding t.o.v. een bepaald thema. In dit geval worden de leerlingen bevraagd over hun houding t.ov. de krimp in Friesland, en welke 'lessen' of inzichten zij hebben vergaard tijdens dit project.

Twee docenten begeleiden deze focus groups, de ene docent leidt het gesprek, terwijl de andere observeert (zowel de individuele leerlingen, als de groep als geheel) en notuleert.

Deze notulen worden gebruikt voor een analyse, om uitspraken te doen over in hoeverre de leerdoelen 'levenslessen' zijn behaald:

- De leerling beseft dat politieke problemen meestal complex zijn, en dat verschillende betrokkenen zeer kunnen verschillen in kennis en doelen.
- De leerling heeft het besef: "Niet elk probleem kan direct worden opgelost. Soms is er eerst onderzoek nodig."
- De leerling heeft het besef: "Door onderzoek te doen naar een complex maatschappelijk probleem, kan ik meer weloverwogen een standpunt innemen."
- De leerling doet onderzoek naar een lokaal maatschappelijk thema, en raakt hierdoor meer betrokken bij lokale vraagstukken.

"Levenslessen"	De leerling beseft dat politieke problemen meestal complex zijn, en dat verschillende betrokkenen zeer kunnen verschillen in kennis en doelen. De leerling heeft het besef: "Niet elk probleem kan direct worden opgelost. Soms is er eerst onderzoek nodig." De leerling heeft het besef: "Door onderzoek te doen naar een complex maatschappelijk probleem, kan ik meer weloverwogen een standpunt innemen." De leerling doet onderzoek naar een lokaal maatschappelijk thema, en raakt hierdoor meer betrokken bij lokale vraagstukken.	De leerling beseft dat de krimp in Friesland niet een eenduidig probleem is. De meeste Friese bestuurders en burgers voelen dit als een acuut probleem, en de Friese media is ook erg gekleurd op de punt. Door je meer te verdiepen in de krimp 'problematiek' kom je er achter dat het probleem elders in het land (Den Haag) anders wordt behandeld.
----------------	--	---

Op basis van de uitspraken (individueel en groepsniveau) tijdens deze rondetafelgesprekken analyseren in hoeverre deze matchen met de vooraf gestelde "levenslessen." Hebben de leerlingen door de uitvoer van deze PO inderdaad meer inzicht in de complexiteit van politieke problemen? En heerst het besef dat niet elk probleem direct kan worden opgelost?

De analyse zal worden gedaan door de uitspraken van de leerlingen te vergelijken, met de vooraf gestelde levenslessen, en daarna te kijken naar overeenkomsten. Ook zal geprobeerd worden om verbanden te leggen met verschillende onderdelen van de Praktische Opdracht. Voorbeeld:

“Ja, een politiek probleem kan heel complex zijn. Toen wij de wethouder van ruimtelijke ontwikkeling gingen interviewen, kwam hij met allemaal dingen aan die wij van tevoren niet eens hadden bedacht!”

Op basis van deze uitspraak zou je kunnen stellen, dat het element: “empirisch interview” voor deze leerlingen heeft bijgedragen aan het behalen van het leerdoel, wellicht nog meer dan de hele theorie er achter.

Bovenstaande resulteert in de volgende vragenlijst, die gebruikt zal worden bij de focus groups:

Vragenlijst voor rondetafelgesprekken

“De leerling beseft dat politieke problemen meestal complex zijn, en dat verschillende betrokkenen zeer kunnen verschillen in kennis en doelen.”

1. Wat heb je geleerd van de theorie rondom verschillende typen problemen? Kijk je hierdoor anders tegen politieke / maatschappelijke problemen aan?
2. Zou je de theorie rondom politieke problemen (ijsbergmodel / probleemtypologie) in de toekomst vaker gebruiken? Waarom? Hoe? (Vervolgstudie)
3. Voor welk type politiek / maatschappelijk probleem zou je de theorie willen toepassen?

“De leerling heeft het besef: “Niet elk probleem kan direct worden opgelost. Soms is er eerst onderzoek nodig.”

4. Tijdens dit project draaide het niet perse om het vinden van een oplossing voor de krimp. Wat vond je daarvan?
5. Wat vond je ervan om onderzoek te doen naar een complex probleem als krimp? Een probleem met tig betrokkenen, verbanden etc. Zou je voor een volgende PO ook een complex probleem aanraden, of zou je liever een klein probleem onderzoeken?

“De leerling heeft het besef: “Door onderzoek te doen naar een complex maatschappelijk probleem, kan ik meer weloverwogen een standpunt innemen.”

6. Welke invloed heeft deze PO gehad op je mening over ‘krimp in Friesland?’
7. Stel, je moet je mening geven over het vluchtelingendebat. Zou je dan de methode die we voor deze PO hebben gebruikt, kunnen gebruiken? Hoe dan?

De leerling doet onderzoek naar een lokaal maatschappelijk thema, en raakt hierdoor meer betrokken bij lokale vraagstukken.

- ✓ *De leerling beseft dat de krimp in Friesland niet een eenduidig probleem is.*
- ✓ *De meeste Friese bestuurders en burgers voelen dit als een acuut probleem, en de Friese media is ook erg gekleurd op de punt.*

- ✓ *Door je meer te verdiepen in de krimp 'problematiek' kom je er achter dat het probleem elders in het land (Den Haag) anders wordt behandeld.*
8. Had je voorafgaand aan dit project een duidelijk beeld bij 'krimp'? Welk beeld heb je nu van 'krimp in Friesland'? Waardoor komt dat? (Eigen onderzoek, onderzoek medeleerlingen?)
9. Is krimp in Friesland een probleem? Valt het op te lossen?

Bijlage 6 Notulen rondetafelgesprekken (Focus Groups)

Notulen Rondetafelgesprekken na afloop PO Maatschappijwetenschappen

Gespreksleider: Dineke Wagenaar (DW)

Notulist: Maarten Noorman

Datum: Maandag 14 maart

Groep 1:

DW: Wat heb je geleerd van theorie rond politieke problemen?

Marten: Oplossing zien, niet wat erachter zit.

Derwin: Hoe erg de krimp in Friesland is, wat erachter zit en wat je eraan kunt doen.

Auke: Het onderwerp trekt me niet zo.

DW: Theorie?

Auke: Niet zo interessant. Je zou het wel kunnen gebruiken, maar ik vind het nogal vaag. Het staat zo moeilijk, ik kom ook maar van TI, het gaat me boven de pet.

Kevin: Ijsbergmodel is me bijgebleven, ik snapte de theorie eigenlijk wel.

DW: Gaat ook over problemen en oplossingen. Hoe kwam het over dat het niet persé draaide om het vinden van een oplossing.

Danny: Ik wist dat niet, maar ik vind dat je niet een oplossing kunt vinden zonder onderzoek.

Derwin: Ik vond het wel goed dat we op deze manier de PO aanpakten.

Marten: Ik kon niet echt een oplossing vinden, maar ik heb er wel iets van gemaakt.

DW: Hoe vonden jullie het probleem Krimp?

Danny: Ik vond het eigenlijk wel goed. Iedereen gaf andere oplossingen, het is best een breed probleem.

Danny: Je kunt heel breed interviewen, dit was ook heel breed.

DW: Wat voor een invloed heeft dit onderzoek nu gehad op jouw visie?

Marten: Niet echt veranderd, maar ik heb er wel veel meer over geleerd. Het wordt sowieso leger, maar de kwaliteit wordt wel beter.

Kevin: Mijn mening is veranderd. We wisten niet heel veel, wel wat over gehoord, eigen onderzoek heeft wel de problemen verduidelijkt.

Derwin: Wij krimp bij voetbalclubs, maar ik wist niet dat het zo speelde en zo'n groot probleem is.

DW: Stel, je zou je mening moeten geven over iets complex als het vluchtelingendebat. Zou je dan de probleemtypologie kunnen gebruiken?

Auke: Ja. Ik vond het wel moeilijk, maar als je het probleem moet oplossen, kun je dit er wel bij gebruiken.

Danny: Je hebt verschillende problemen, dus als je erover wilt debatteren kan dit best handig zijn.

DW: Zien jullie krimp als een probleem en is het op te lossen.

Marten: Het is een probleem, maar ik denk niet dat het op te lossen is. Ik denk dat je mensen niet kunt dwingen te blijven.

Kevin: Er zijn verschillende problemen, dus als je die zou moeten aanpakken.

Derwin: Als het ver reizen is, zou ik wegtrekken. Voor studie of zo.

Auke: Ligt eraan waar je werk vindt.

DW: Zou je werk onder je niveau aanvaarden zodat je hier zou kunnen blijven?

Auke: Ligt eraan hoeveel het verdient.

Danny: Hangt wel echt af van je baan. Als je een baan hebt en je verdient gewoon modaal, dan wel. Het gaat om de aantrekkingskracht van de stad.

DW: Wat was het meest interessante van dit PO?

Auke: Staat dichtbij. Dus het is geen vervanjabedshow. Asielzoekers was eerst ook ver weg, maar nu door asielzoekers die hier zijn.

Danny: Het einde vond ik het meest interessant. Al die informatie bij elkaar.

Auke: Ja.

DW: Heeft de presentatie ook iets toegevoegd?

Danny: Ja, het was wel handig. Extra info, kunnen we ook gebruiken.

Auke: Ja, ik vond al die presentaties wel interessant.

Danny: En het is motivatie.

DW: Verbeterpunten? Timing?

Auke: Ja, liever iets eerder in het jaar.

DW: Waren de deelopdrachten teveel?

Auke: Was wel hoog niveau. Danny: Mag je wel verwachten.

DW: Moeten we dit nooit weer doen? Krimp saai?

Danny: Moet je op je vervolgopleiding ook doen. Dus dit is een goeie oefening.

Derwin: Is op zich wel een onderwerp waar je veel van kunt leren.

Danny: Einde. Data kunnen beter. Auke: Deadlines strakker. Beter gepland.

DW: Organisatorisch had het beter gekund.

Danny: Boekje wel prima. Auke: U heeft ons wel bij het handje gehouden.

DW: Schrijf maar een onderzoeksvoorstel. Auke: Dat was te vaag.

Marten: Wel gekeken naar de rubric.

Auke: Naar voren toe. Tussen de toetsweken. Veel opgesplitst.

Marten: Sommige dingen samen gedaan. Wethouder interview.

Groepje 2:

DW: Ik had meerdere leerdoelen, die heb ik niet gedeeld met de klas. Die theorieën. Wat hebben jullie geleerd? Wat herinner je?

Diederik: Dat je eerst het probleem moet vaststellen voordat je een oplossing kunt vinden.

Nadine: Over de theorie weet ik niet heel veel. Ik heb wel door dat er krimp is.

Michel: Verschillende structuren en waarden. Weet niet precies wat dat inhoudt.

Iris: Nou nee, niet echt iets onthouden.

DW: Als je je ouders of je vriendinnen iets zou vertellen.

Iris: Ijsbergmodel zou ik uitleggen dat je eerst moet onderzoeken.

DW: Koppeling problemen en oplossingen. Je hoefde geen oplossing te vinden. Wat vonden jullie ervan?

Diederik: Je weet nu wel waarom iets dicht gaat, bijv. onze winkelier.

DW: Heeft het wel nut, het niet zoeken naar een oplossing?

Nadine: Jawel, je krijgt er meer over te weten, dat is wel goed.

DW: Complex probleem. Stel klein probleem. Zou dat beter zijn voor zo'n PO?

Iris: Nee, heb je minder mensen, minder meningen, zijn mensen het sneller eens.

Diederik: Dan is alles gelijk.

DW: Koppeling onderzoek en mening. Welke invloed heeft deze PO gehad op je mening?

Jeen: Ik denk er wel een beetje anders over. Ik weet nu wel wat de krimp inhoudt. In ons onderzoek wisten de meeste mensen ook wel wat het inhield.

Kars: Weet niet. Ik had er eerst geen mening over.

Diederik: Nooit geweten dat het zo gecompliceerd was.

DW: Heb je ook één presentatie waarvan je dacht dat was me bijgebleven?

Diederik: Mijn eigen presentatie.

Michel: Nienke en Nadine. Die met die ene man.

DW: Belangrijkste vraag: Is krimp een probleem en valt het op te lossen?

Iris: Ja en ja, er zijn oplossingen, mensen moeten het alleen eens worden.

Michel: Er zijn veel oplossingen, daardoor weet je niet wat de beste zijn.

Nadine: Ik zelf het zelf niet als persoonlijk probleem, maar voor mensen die willen blijven.

Jelice: Ik denk niet dat ik terug zou willen als ik eenmaal in de stad zou wonen.

DW: Verbeterpunten?

Nadine: Onderwerp niet interessant.

Iris: Iets actueler, iets bekender.

Iris: We kunnen ook wel zelf iets bedenken. Je kreeg nu wel veel antwoorden die op elkaar leken. Heb je meer verschillen.

Groepje 3:

DW: Wat is je bijgebleven van die theorieën?

Erwin: Ijsbergmodel? Eerst dat je denkt dat er één oorzaak zit, maar er is nog veel meer onder water. Of niet?

DW: Verschillende types problemen?

Theunis: Er zijn verschillende probleemtipes, dat je kijkt naar de doelen en de middelen.

DW: Wat kun je er nu mee?

Theunis: Je kunt zien: een interview hoort hierbij, ook al hebben we het er niet echt aan gehouden.

DW: Zou je dit ook gebruiken in je vervolgstudie?

Jordi: Geen idee. Ik weet niet. Geen idee.

Pieter: Dat je eerst goed bekijken hoe het probleem in elkaar zit. Pas dan kun je het probleem oplossen. Als dat onbekend is, dan krijg je het wel lastiger.

DW: Stel, dit stond in je boek maw. Welk probleem zou interessant zijn om dan uit te pluizen?

Ytje: Vluchtelingenprobleem. Iets actueels.

Theunis: Wel lastig om een PO over te schrijven.

DW: Focus lag niet op zoeken van een oplossing, maar juist op de oplossing zelf.

Erwin: was wel verwarrend, maar wel goed.

DW: Is het dan niet zinloos?

Erwin: Ik had niet verwacht dat wij de oplossing voor de krimp zouden vinden.

DW: Is het beter om ons op een klein probleem te richten?

Theunis: Nee, dan is het te simpel en niet uitdagend.

Jordi: Het was wel lastig want je moest zelf op onderzoek uit. Wel interessant maar wel lastig.

DW: Fijner als we bronnen hadden aangereikt?

Jordi: Makkelijker om dingen te schrijven, maar dit was wel interessanter.

DW: Standpunt innemen. Welke invloed had deze PO op je mening?

Ytje: Ik wist in ons geval niet dat er zo'n project bijzat. Valt op dat het probleem eigenlijk internationaal is.

Pieter: Eigen voetbalvereniging. Bleek niet door de krimp te komen. Zitten andere oorzaken achter. Voorkeur van jongeren ook veranderd.

DW: Denk je nu, er moet iets gebeuren?

Pieter: Tja, gaat over of mensen willen voetballen of niet. Voor mijn probleem geen oplossing.

DW: Is het wel een probleem en is het op te lossen?

Jordi: Het is een probleem, maar weet niet hoe het is op te lossen.

Ytje: Nu geen probleem, maar later wel. Neerwaartse spiraal, blijft er niet veel over.

DW: Duidelijk beeld van krimp eerst?

Erwin: Nee, maar nu wel beter door onderzoeken van anderen.

DW: Wat moeten we behouden in de PO? Wat kan eruit?

Ytje: Wel beter dat je de stapjes doet. Als je er stapjes uithaalt wordt het in één keer te groot. Presentaties moeten er wel inblijven. Krijg je een veel groter beeld.

DW: Verbeterpunten?

Theunis: In het boekje staan veel dingen, richtlijnen. Niet veel van teruggezien. Als je van tevoren zegt, zo moet het gebeuren, dan moet het ook echt zo uitgevoerd worden. Alleen is saai, dit is beter. Wel veel tijd voor gehad.

Erwin: Duidelijke deadlines. Voelde niet groter dan vorig jaar.

Theunis: zoveel verschillende manieren, krimp niet saai. Heel veel verschillende manieren.

DW: Liever zelf een onderwerp of beter de hele klas over één onderwerp?

Pieter: Leuker als er één onderwerp is, dan verdelen onder deelonderwerpen. Je kunt niet zo'n heel onderwerp alleen aanpakken.

DW: Hebben jullie het zo ook ervaren?

Theunis: Van tevoren stellen wie wil wat gaan doen. Soms leek het op elkaar.

Erwin: Eindopdracht was voor mijn gevoel hele klein. Het voelde klein, terwijl het onderzoek heel groot was.

Gesprek 4:

DW: Wat weten jullie nog van alle theorie die we hebben gehad. Wat weet je er nog van?

Wat zou je vertellen?

Martin: Dat je eerst naar het probleem moet kijken voordat je er iets over kunt vertellen.

Jildou: Niet heel veel.

DW: Problemen en oplossingen. Draaide niet persé daarom.

Jente: Vond het wel goed dat het draaide om problemen. Oplossing bedenken is wel moeilijk. Als je een oplossing bedenkt weet je niet of die werkt.

Jorien: soms ligt de oplossing niet voor de hand.

Jildou: Ik heb er niet echt iets aan gehad. Vond het niet heel simpel.

DW: Kleiner probleem beter?

Jildou: Ook niet. Als ik het zelf uitzoek misschien.

Jorien: zoals vorig jaar.

DW: Zoals we het zo hebben gedaan, welke invloed heeft dat op jou?

Martin: Dat het niet krimpt. Lijkt heel erg, maar valt heel erg mee.

Jildou: Nee.

Jorien: Ja, super erg, super erg, maar het valt heel erg mee.

Lobke: Ja, valt mee.

DW: Verbeterpunten? Zoals Jildou zegt, eigen onderwerp. Presentaties?

Martin: Wel stukjes uitdelen. Kun je van tevoren makkelijker de enquête maken.

Jorien: Als je onderling kunt ruilen dan is dat nog wel te doen. Met scholen is het leuker.

Bijlage 7 Evaluatiegesprek met Maarten Noorman

Op vrijdag 14 april, heeft een evaluatiegesprek plaatsgevonden met Maarten Noorman, de docent van de middelbare school waar de PO is uitgevoerd.

Hieronder een samenvattend verslag, van zijn bevindingen en aanbevelingen rondom de PO.

Evaluatie ontwerpfase

Hieronder de – volgens hem – opvallendste punten van de ontwerpfase:

“Tijdens de ontwerpfase is er geen gesprek geweest, met zowel de begeleider van de Universiteit en met mij en de student (Dineke). Dit is wel jammer, want hierdoor was er bij mij veel onduidelijkheid over de precieze eisen die vanuit de begeleiding van de UT werden gesteld. Voor een volgende keer lijkt het mij handig, om bij de aanvang van een dergelijke ontwerpdracht, een kennismakingsgesprek te voeren met zowel de student, als de begeleider van de UT. De student kan dan uitleggen wat zijn/haar bedoeling is (onderzoeksvoorstel) en de vakdidacticus van de UT, en ook de begeleider bij de middelbare school, kunnen dan direct hun eisen ten opzichte van de opdracht aangeven. De ontwerpfase kostte heel veel tijd, en ook omdat wij als begeleiders (UT en ik zelf) feedback moesten geven, duurde het allemaal wat langer.

Wat betreft het uiteindelijke ontwerp van de PO: er zijn veel verbeterpunten, maar ik zie dit zelf ook terug in mijn werk. Elk jaar verbeterde ik mijn huidige PO wel een beetje. Als docent blijf je jezelf verbeteren, en dat is maar goed ook!”

Evaluatie uitvoerfase

Hieronder de – volgens hem – opvallendste punten van de uitvoerfase:

Start van de PO

“De leerlingen gingen er allemaal vrij onbevangen, neutraal eigenlijk blanco in. Ze hadden geen verwachtingen / oordelen over de PO. Tijdens de eerste bijeenkomst vond ik het opvallend goed gaan. Er heerste zeker geen negatieve, onwelwillende sfeer in de klas. Enkele leerlingen waren (lichtelijk) verontwaardigd dat ze deze keer niet zelf het onderwerp mochten kiezen.”

Hoog niveau theorie

“De theorie die Dineke in de PO heeft gebruikt, vroegde een hoog denkniveau van de leerlingen. Tijdens de PO hoorde ik ook af en toe van leerlingen dat het niveau te hoog was. Echter, hebben zij tijdens de deelopdrachten en de presentaties duidelijk laten zien, dat ze de theorie beheersen. Dit heeft mij ontzettend verrast, van mijn havo 5 leerlingen!”

Kwaliteit eindopdrachten summier

“De uiteindelijke kwaliteit van de schriftelijke eindopdrachten verschilde ontzettend van elkaar. Er zaten een paar uitstekende eindopdrachten bij, maar ook veel korte of slecht onderbouwde PO's. Over het algemeen was de kwaliteit van de eindwerkstukken matig.”

Algemene terugblik op de uitvoerfase

“Ik blik positief terug op de uitvoerfase van de door Dineke ontworpen PO. Er zijn natuurlijk veel verbeterpunten, zoals de timing in het jaar, de eindopdracht en de wijze van beoordeling (zie evaluatie van uitkomsten). Leerlingen hebben er over het algemeen veel tijd in gestoken.”

Vrijheid rondom de eindopdracht zorgt voor onzekerheid

N.a.v. evaluatiepunt Dineke over de vrijheid rondom de eindopdracht, die ook weer zorgde voor

onzekerheid bij de leerlingen: *“Zelfstandigheid, en zelfstandige onderzoeksoopdrachten zijn (nog) niet vanzelfsprekend binnen het huidige onderwijs. Zelf probeer ik dit wel te stimuleren in mijn lessen. In het huidige voortgezet onderwijs worden leerlingen (helaas) nog te vaak “bij het handje” genomen, in een gestructureerde, schoolse setting. Het was voor de leerlingen dan ook nieuw, dat ze helemaal vrij werden gelaten bij de eindopdracht. In het vervolg heb je 2 opties: of je oefent tijdens eerdere leerjaren (en opdrachten) al vaker met zelfstandige onderzoeksoopdrachten, of je structureert de eindopdracht van deze PO meer.”*

Verschil in enthousiasme

Ook Maarten Noorman heeft het verschil aan enthousiasme in beide klassen gemerkt, hierover zegt hij: *“dit verschil in enthousiasme is waarschijnlijk te verklaren, door persoonlijke kenmerken van leerlingen. In de ene klas, zitten veel meer stille leerlingen dan in de andere klas. Bij een debatteeropdracht (we speelden het parlement na), was er in de ene klas ook veel meer actie dan in de andere klas. In de ene klas werden bijvoorbeeld zelfs moties van wantrouwen uitgedeeld aan de “ministers” terwijl in de andere klas, iedereen het vrijwel direct met elkaar eens was. Dat men ook verschillend op de PO heeft gereageerd, vond ik geen verrassing.”*

Evaluatie resultaten

Maarten Noorman kijkt positief terug op de PO. De resultaten waren over het algemeen goed. Ten opzichte van vorig jaar, liepen de cijfers vooral minder uiteen. Dit komt door het inbouwen van de verschillende deelopdrachten, die ook meetellen voor het eindcijfer.

Hieronder een paar specifieke punten over de eindresultaten, en in het algemeen over de PO:

Theorie

“De mate waarin de leerlingen zich de theorie (ijsbergmodel, probleemtypologie) eigen hebben gemaakt, heeft mij ontzettend verrast. De theorie was aan de moeilijke kant voor de havo leerlingen, maar dit vormde ook een uitdaging. De theorie was echt een waardevolle toevoeging aan de PO.”

Eindopdracht te breed, te vrij

“In de ontworpen PO bepalen leerlingen zelf tot welk type probleem zij de krimp rekenen, en stemmen daar vervolgens hun onderzoek op af. Bij verschillende typen problemen, passen verschillende onderzoeken die verschillende eindresultaten opleveren. (bijvoorbeeld een plan van actie, een betoog of ‘nieuwe vragen.’) In de handleiding staat hierover het volgende:

Stap 2: Eindproduct

Vervolgens gebruik je de nieuwe informatie / inzichten van het empirische onderzoek, om uitspraken te doen over de krimp in Friesland. Dit verwerk je vervolgens in het eindproduct, bijvoorbeeld een concreet plan om de krimp te bestrijden, een betoog over krimp of nieuwe vragen. (Afhankelijk van het type probleem).

Dit bleek in havo 5 niet goed te werken. Er was een grote verscheidenheid aan types problemen waartoe de verschillende groepjes krimp rekenden. (gestructureerd, matig gestructureerd (2x) en ongestructureerd waren ongeveer gelijk vertegenwoordigd over de 2 klassen). Toch, was er in bijna elke PO min of meer een oplossing voor krimp te vinden! Terwijl dit eigenlijk alleen voor die groepjes die krimp tot een gestructureerd probleem rekenden, zou moeten gelden.

De volgende keer wil ik, Maarten Noorman, de leerlingen weer strakker begeleiden. Deze vrijheid leidde tot veel ongelijkheid in de kwaliteit van de eindproducten (compleet uitgewerkte plannen om de krimp te bestrijden van > 10 pagina's, tot betogen van 1 pagina)."

"Ook zou ik dan duidelijkere eisen toevoegen aan het verslag van de hoofdopdracht. Bijvoorbeeld: is je eindproduct een betoog? Dan dien je zowel voor- als tegenargumenten te benoemen."

Beoordeling

"Met de wijze van beoordeling van deze PO ben ik niet echt tevreden. Het uitgebreide Rubrics schema (4 pagina's) is voor leerlingen een handig hulpmiddel, maar voor mij als docent lastig. Want wat is het precieze verschil tussen voldoende en ruim voldoende? Ik heb het gevoel dat dit willekeur in de hand werkt. In de vorige PO werkte ik met onderstaand schema:

Beoordeling

Hoe beoordeel ik? Je beoordeling ziet er als volgt uit:

Presentatie PO/lay-out (15)		
a. Inhoudsopgave	3,75	
b. Juiste lettertype en grootte	3,75	
c. Alinea indeling/kopjes	3,75	
d. Plaatjes	3,75	
Spelling/stijl (10)		
a. Juiste spelling	5	
b. Juiste schrijfstijl	5	
Inhoud (60)		
a. Inleiding	10	
b. Hoofdstukken	25	
c. Conclusie	10	
d. Informatie	15	
Verantwoording (15)		
a. Juiste bronnen	7,5	
b. Literatuurlijst	7,5	

NB1: Heb je geen verantwoording? DAN OOK GEEN VOLDOENDE!

NB2: Heb je het interview/enquete niet verwerkt in je verslag? DAN OOK GEEN VOLDOENDE!

Hierbij was de verdeling per bepaalde onderdelen, duidelijker voor leerlingen. Wellicht zou je in een volgende PO een combinatie kunnen maken van de Rubrics beoordeling en mijn eigen 'oude' beoordelingsmodel."

Eindpresentaties

"Opvallend aan de eindpresentaties vond ik, dat leerlingen heel ontspannen / casual aan het presenteren waren, over hun onderzoek. Op een hele ontspannen manier vertellen van: "we hebben dit en dat gedaan, en we denken nu zus en zo over krimp." Leuk!"

Algemene tevredenheid PO & uitkomsten

"Vooraf aan het ontwerp van de PO gaf Maarten Noorman aan met de huidige PO tegen enkele didactische problemen aan te lopen:

- Zeer uiteenlopende resultaten
- De opdracht lijkt "te breed"

- *Wat hebben de leerlingen nou daadwerkelijk geleerd na voltooiing van deze opdracht?*

Wat betreft de bovenstaande knelpunten rondom uiteenlopende resultaten en een 'te brede opdracht' kan worden opgemerkt dat die ook in de door Dineke ontworpen PO een knelpunt blijven. De resultaten liepen minder uiteen, maar dit kwam vooral door het laten meetellen van de deelopdrachten: de kwaliteit van de verschillende hoofdopdrachten liep sterk uiteen. (zie opmerkingen hierboven)."

Wat betreft het laatste probleem, rondom "wat hebben ze er nou echt van geleerd?" geeft Maarten Noorman aan dat hij dit wel sterk verbeterd vindt. Dankzij de rondetafelgesprekken kwam hij erachter dat leerlingen echt veel geleerd hebben over het probleem 'krimp' en dat ze er op een goede meer objectieve manier naar kijken, dan tijdens de start van het project. Ook de theorie, zoals van het ijsbergmodel, "is wel blijven" bij leerlingen. Deze theorie van deze PO heeft het besef dat politieke problemen complex zijn en dat er niet altijd direct een oplossing te vinden is, zeker versterkt bij leerlingen."

Al met al, kijkt Maarten Noorman positief terug op de PO. Zou u hem volgend jaar weer gebruiken?
"Jawel, zeker de theorie. De PO zelf heeft wel aanpassingen nodig. Echter, als leraar zul je jezelf altijd blijven verbeteren. Nu verbeter ik zelf mijn PO ook vrijwel elk jaar. Als leraar moet je jezelf en je manier van lesgeven blijven verbeteren. Als ik ga stilstaan, stop ik als leraar."